

Τ.Ε.Ι Δυτικής Ελλάδος

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Τμήμα διοίκησης οικονομίας και επικοινωνία πολιτιστικών και τουριστικών μονάδων (πρώην Μουσειολογίας Μουσειογραφίας και σχεδιασμού εκθέσεων)

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ: ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΕΛΑΒΑΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΛΑΜΒΑΝΟΥΝ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ

ΣΙΑΚΑΒΑΡΑ ΜΕΛΑΧΡΟΙΝΗ

ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΥ ΕΥΑΝΘΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Δρ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Καθηγήτρια Τ.Ε.Ι Δυτικής Ελλάδος

ΠΥΡΓΟΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Προσοχή!! Το έκτο Αυτό Το
Βιβλιοδετείτε ΥΠΟΓΡΑΦΗ
ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΠΤΥΧΙΑΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω/ουμε ότι είμαι/είμαστε ο/οι συγγραφέας/εις αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα/είχαμε για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, έχω/έχουμε αναφέρει τις οποίες πηγές από τις οποίες έκανα /κάναμε χρήση δεδομένων, ιδεών η λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες.

Ακόμη δηλώνω/ουμε ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα/εμάς προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ότι θα αναλάβω/ουμε πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχτεί ότι δεν μου/μας ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Ειωνδία Ραυτοπούλου

911

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 2

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Μεθοδραϊνή Σιαμοβάρη

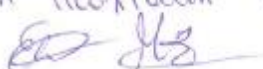
935

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 3

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΥΓ. Οι σπουδαστές όποιοι φοιτούντες με αποσπασμένα βιβλία
εισοδείκονται με σχετικό υπομνηματικό. Το παρόν
αναγράφεται κατ'εξοχήν η πτυχιακή περιέχει
ισοτιμία βιωχία.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πτυχιακή αυτή εργασία αποτελεί την κορύφωση των σπουδών μας στο Τ.Ε.Ι Δυτικής Ελλάδος ,παράρτημα Πύργου, τμήμα Διοίκησης και επικοινωνία πολιτιστικών και τουριστικών μονάδων και αποτελεί εργασία έρευνας και καταγραφής που περιγράφει αναλυτικά τα αρχαιολογικά μνημεία, του αρχαιολογικούς χώρους και τους πολιτιστικούς οργανισμούς στο κέντρο της Αθήνας. Γίνεται, επιπλέον αναφορά στις υπάρχουσες κτηριακές αντιπροτάσεις και στο διάλογο που θέλουν να ανοίξουν αυτά τα μνημεία με το παρελθόν.

Με την υποστήριξη της καθηγήτριάς μας Δρ. Κατερίνας Αλεξοπούλου και εδώ θα θέλαμε να την ευχαριστήσουμε για άλλη μια φορά που μας έδωσε την ευκαιρία μέσα από τους περιπάτους που κάναμε στα παλιά σοκάκια της Αθήνας καταφέραμε να ανταλλάξουμε απόψεις με κατοίκους της περιοχής και με διακεκριμένους επιστήμονες και να αντιληφθούμε το μεγάλο αυτό μέγεθος του Ελληνικού πολιτισμού. Την ευχαριστούμε για την εμπιστοσύνη που μας επέδειξε καθώς και για την αφιέρωση πολύτιμου χρόνου της ώστε να ολοκληρωθεί η προσπάθειά μας .

Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζουμε σε όλους όσους μας βοήθησαν για να ολοκληρωθεί η μελέτη μας, για την ανιδιοτελή προσφορά τους, για τις πολύτιμες πληροφορίες που μας μετέδωσαν καθ' όλη την διάρκεια της συγγραφής αυτής γιατί χωρίς την βοήθεια τους δεν θα ήταν δυνατή η πραγματοποίησή της

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όπως προαναφέραμε η πτυχιακή αυτή αποτελεί εργασία έρευνας και καταγραφής που περιγράφει αναλυτικά τα αρχαιολογικά μνημεία, του αρχαιολογικούς χώρους και τους πολιτιστικούς οργανισμούς στο κέντρο της Αθήνας.

Στην πρώτη ενότητα της πτυχιακής παρουσιάζονται τα υπάρχοντα αρχαιολογικά μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και οι πολιτιστικοί οργανισμοί στο κέντρο της Αθήνας. Σχολιάζεται η αρχιτεκτονική δομή των τελευταίων και οι ομοιότητες που τυχόν παρουσιάζουν με τα κλασικά κτήρια της Ακρόπολης των Αθηναίων. Στην δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται η εποχή ίδρυσης των προαναφερόμενων τόπων, οι δημιουργοί τους , το κλίμα της αρχαιολογικής έρευνας-επιστήμης, η επικρατούσα εθνική συλλογική συνείδηση ,η επικρατούσα μορφή τέχνης τόσο σε εθνικό όσο και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο στην αντίστοιχη εποχή. Στην Τρίτη ενότητα σχολιάζεται ο συμβολικός ρόλος που προσέλαβε εκείνη την εποχή και εξακολουθεί, ίσως να προσλαμβάνει ακόμα και σήμερα η κτιριακή σύσταση και η χωροταξική οργάνωση των συγκεκριμένων τόπων, τόσο σε επίπεδο πολιτισμού όσο και σε επίπεδο πολιτειακής και οικονομικής οργάνωσης. Εξετάζουμε τις πιθανές συνέπειες που είχε και έχει η προσομοίωση του μητροπολιτικού πολιτιστικού κέντρου με μια συγκεκριμένη εποχή και μορφή τέχνης στην θεμελίωση και λειτουργία άλλων αντίστοιχων σε σημαντικές πόλεις της υπόλοιπης χώρας. Η μελέτη ολοκληρώνεται με αναφορά στις σημερινές υπάρχουσες κτιριακές αντιπροτάσεις και το διάλογο που θέλουν να ανοίξουν με το παρελθόν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	σελ 1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	σελ 2
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	σελ 3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ 6

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

1.1 ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΟΥ.....	σελ 9
1.2 ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ.....	σελ10
1.3 ΕΡΕΧΘΕΙΟ.....	σελ10
1.4 ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΝΙΚΗΣ.....	σελ11
1.5 ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΑΤΤΑΛΟΥ.....	σελ 12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

2.1 ΑΚΡΟΠΟΛΗ.....	σελ 13
2.2 ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟ ΣΤΑΔΙΟ.....	σελ14
2.3 ΑΓΟΡΑ.....	σελ15
2.4 ΩΔΕΙΟ ΗΡΩΔΟΥ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ.....	σελ16
2.5 ΘΕΑΤΡΟ ΔΙΟΝΥΣΟΥ.....	σελ17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

3.1 ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ.....	σελ 19
3.2 ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΥΚΛΑΔΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.....	σελ 20
3.3 ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.....	σελ 21

3.4 ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.....	σελ 24
3.5 ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ.....	σελ25

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

1.1 ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΟΥ.....	σελ29
1.2 ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ.....	σελ30
1.3 ΕΡΕΧΘΕΙΟ.....	σελ32
1.4 ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΝΙΚΗΣ.....	σελ33
1.5 ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΑΤΤΑΛΟΥ.....	σελ34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

2.1 ΑΚΡΟΠΟΛΗ.....	σελ36
2.2 ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟ ΣΤΑΔΙΟ.....	σελ 38
2.3 ΑΓΟΡΑ.....	σελ39
2.4 ΩΔΕΙΟ ΗΡΩΔΟΥ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ.....	σελ 41
2.5 ΘΕΑΤΡΟ ΔΙΟΝΥΣΟΥ.....	σελ42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

3.1 ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ.....	σελ 44
3.2 ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΥΚΛΑΔΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.....	σελ 45
3.3 ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.....	σελ 47
3.4 ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.....	σελ 48
3.5 ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ.....	σελ 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ

19^{ος} ΑΙΩΝΑΣ ΑΡΧΑΙΟΦΙΛΙΑ-ΕΛΛΗΝΟΜΑΝΙΑ..... σελ 51

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

1.Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ..... σελ 54

2.ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ..... σελ 55

3.ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ..... σελ 57

4.ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ..... σελ 58

5.Ο ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ..... σελ 60

6.ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΚΡΑΤΟΣ..... σελ 62

7.ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ..... σελ 64

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

1.ΤΑ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΜΟΥΣΕΙΑ..... σελ 69

2.ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ..... σελ 71

3.Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ..... σελ 72

4.ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ..... σελ 74

5.ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΟ ΠΑΤΡΑΣ..... σελ 76

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....σελ 78

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ 79

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Η **Αθήνα** είναι η πρωτεύουσα και μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας. Είναι από τις παλαιότερες πόλεις του κόσμου, με την καταγεγραμμένη ιστορία της να φθάνει ως το 3.200 π.Χ. Η Αρχαία Αθήνα, μια περιτοχισμένη πόλη, ήταν μία πανίσχυρη πόλη-κράτος, που αναπτύχθηκε παράλληλα με το λιμάνι της, το οποίο αρχικά ήταν το Φάληρο και αργότερα ο Πειραιάς. Κέντρο των τεχνών, της γνώσης και της φιλοσοφίας, έδρα της Ακαδημίας του Πλάτωνα και το Λυκείου του Αριστοτέλη, αναφέρεται ευρέως ως λίκνο του Δυτικού πολιτισμού και γενέτειρα της δημοκρατίας, κυρίως λόγω της επίδρασης των πολιτιστικών και πολιτικών επιτευγμάτων της κατά τους 5ο και 4ο αιώνες π.Χ. στο υπόλοιπο της τότε γνωστής Ευρωπαϊκής ηπείρου. Μια κοσμοπολιτική μητρόπολη σήμερα, η σύγχρονη Αθήνα είναι το κέντρο της οικονομικής, χρηματοπιστωτικής, βιομηχανικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής της Ελλάδας.

Το πολεοδομικό συγκρότημα των Αθηνών, δηλαδή η περιοχή της Αθήνας και των προαστίων της, έχει πληθυσμό 2.732.875 κατοίκων σύμφωνα με την απογραφή του 2011 και έκταση 412 τετραγωνικών χιλιομέτρων, η οποία περιλαμβάνει συνολικά 35 Δήμους κατανομημένους σε τέσσερις περιφερειακές ενότητες (Κεντρικού, Βορείου, Νοτίου και Δυτικού Τομέα Αθηνών). Ο Δήμος Αθηναίων που καταλαμβάνει το κέντρο της, έχει πληθυσμό 664.046 κατοίκους (απογραφή 2011) και έκταση 39 τετραγωνικών χιλιομέτρων.

Η κληρονομιά της κλασικής εποχής είναι ακόμη ολοφάνερη στην πόλη, εκπροσωπούμενη από αρχαία μνημεία και έργα τέχνης, με περιφημότερο όλων τον Παρθενώνα, που θεωρείται βασικό ορόσημο του αρχαίου Δυτικού πολιτισμού. Στην πόλη διατηρούνται ακόμη Ρωμαϊκά και Βυζαντινά μνημεία, καθώς και μικρός αριθμός Οθωμανικών μνημείων.

Στην Αθήνα βρίσκονται δύο Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, η Ακρόπολη και η μεσαιωνική Μονή Δαφνίου. Αξιοθέατα της νεότερης εποχής, χρονολογούμενα από την καθιέρωση της Αθήνας ως πρωτεύουσας του ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους το 1834, περιλαμβάνουν τη Βουλή των Ελλήνων (19ος αιώνας) και την Τριλογία της Αθήνας, αποτελούμενη από την Εθνική Βιβλιοθήκη, το Πανεπιστήμιο και την Ακαδημία. Η Αθήνα φιλοξένησε τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1896 και 108 χρόνια αργότερα καλωσόρισε την επιστροφή τους με τους Θερινούς Ολυμπιακούς του 2004. Στην Αθήνα βρίσκονται το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, που διαθέτει τη μεγαλύτερη συλλογή στον κόσμο αρχαίων ελληνικών αρχαιοτήτων, καθώς και το νέο Μουσείο Ακρόπολης.

Στην Αρχαία Ελλάδα η πόλη αναφερόταν στον πληθυντικό: «Ἀθηναί» (Αθήναις, εξού και η μετάφραση *Athens* στην αγγλική γλώσσα) καθώς αποτελούσε "συννοικισμό" των διάσπαρτων δήμων της Αττικής, τους οποίους σύμφωνα με το μύθο συνένωσε ο Θησέας. Το 19ο αιώνα το όνομα αυτό επανήλθε ως το επίσημο όνομα της πόλης. Το 1979, με την εγκατάλειψη της καθαρεύουσας, το όνομα «Αθήνα» καθιερώθηκε ως το επίσημο. Εντούτοις, συχνή παραμένει η χρήση της γενικής πληθυντικού («Αθηνών»), ιδίως στον γραπτό, δικαστικό ή επίσημο λόγο. Πολιούχος των Αθηνών είναι ο Άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης. Συχνά στην πόλη αποδίδεται το προσωνύμιο "τὸ κλεινὸν ἄστυ", που σημαίνει η "ένδοξη πόλη".

Αρχαιολογικοί χώροι

Η πόλη είναι παγκόσμιο κέντρο αρχαιολογικής έρευνας. Εκτός από εθνικά ιδρύματα, όπως το Πανεπιστήμιο Αθηνών, την Αρχαιολογική Εταιρεία, αρκετά αρχαιολογικά μουσεία, όπως το Εθνικό Αρχαιολογικό, το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, το Επιγραφικό μουσείο, το Βυζαντινό Μουσείο, καθώς και τα μουσεία της Αρχαίας Αγοράς, της Ακρόπολης και του Κεραμικού, η πόλη στεγάζει επίσης το εργαστήριο αρχαιομετρίας στο Κέντρο Ερευνών Δημόκριτος καθώς και τοπικές και εθνικές υπηρεσίες που ανήκουν στο Υπουργείο Πολιτισμού.

Η Αθήνα φιλοξενεί 17 ξένα αρχαιολογικά ινστιτούτα (ή σχολές) που προωθούν και διευκολύνουν την έρευνα από επιστήμονες από τις χώρες προέλευσής τους (Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα, Αυστραλιανό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών, Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών, Βελγική Σχολή Αθηνών, Βρετανική Σχολή Αθηνών, Γαλλική Σχολή Αθηνών, Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών, Γεωργιανό Ινστιτούτο Αθηνών, Δανικό Ινστιτούτο Αθηνών, Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή στην Ελλάδα, Ιρλανδικό Ινστιτούτο Ελληνικών Σπουδών στην Αθήνα, Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών, Καναδικό Ινστιτούτο στην Ελλάδα, Νορβηγικό Ινστιτούτο Αθηνών, Ολλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών, Σουηδικό Ινστιτούτο Αθηνών, Φινλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών). Έτσι η Αθήνα έχει πάνω από δέκα αρχαιολογικές βιβλιοθήκες και τρία εξειδικευμένα αρχαιολογικά εργαστήρια και είναι ο τόπος αρκετών εκατοντάδων ειδικών διαλέξεων, συνεδρίων και σεμιναρίων, καθώς και δεκάδων αρχαιολογικών εκθέσεων κάθε χρόνο. Οποιαδήποτε στιγμή βρίσκονται στην πόλη εκατοντάδες μελετητές και ερευνητές όλων των κλάδων της αρχαιολογίας.

Μουσεία

Μεταξύ των σημαντικότερων μουσείων της Αθήνας είναι :

- το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το μεγαλύτερο αρχαιολογικό μουσείο της χώρας, και ένα από τα σημαντικότερα διεθνώς, περιλαμβάνει τεράστια συλλογή αρχαιοτήτων. Τα εκθέματά του καλύπτουν μια περίοδο μεγαλύτερη των 5.000 χρόνων, από την ύστερη Νεολιθική περίοδο μέχρι τη Ρωμαϊκή Ελλάδα.
- το Μουσείο Μπενάκη με τα αρκετά τμήματά του για καθεμιά από τις συλλογές του, που περιλαμβάνουν αρχαία, Βυζαντινή, Οθωμανική, Κινέζικη τέχνη και άλλα.
- το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, ένα από τα σημαντικότερα μουσεία Βυζαντινής τέχνης.
- το Νομισματικό Μουσείο, που στεγάζει μια σημαντική συλλογή αρχαίων και σύγχρονων νομισμάτων.
- το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, με μια εκτεταμένη συλλογή Κυκλαδικής τέχνης, περιλαμβανομένων των περίφημων ειδωλίων από λευκό μάρμαρο.
- το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, που άνοιξε το 2009, αντικαθιστώντας το παλιό μουσείο της Ακρόπολης. Το νέο μουσείο έχει αποδειχθεί εξαιρετικά δημοφιλές, με σχεδόν ένα εκατομμύριο επισκέπτες μόνο κατά τη θερινή περίοδο Ιουνίου-Οκτωβρίου 2009.

Υπάρχουν επίσης πολλά μικρότερα και ιδιωτικά μουσεία που εστιάζουν στον Ελληνικό πολιτισμό και τις τέχνες.

Ψυχαγωγία και παραστατικές τέχνες

Η Αθήνα διαθέτει 148 θεατρικές σκηνές, περισσότερες από οποιαδήποτε άλλη πόλη στον κόσμο, ανάμεσά τους το αρχαίο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, στέγη του Φεστιβάλ Αθηνών από το Μάιο ως τον Οκτώβριο κάθε χρόνο. Εκτός από μεγάλο αριθμό πολυκινηματογράφων η Αθήνα διαθέτει υπαίθριους θερινούς κινηματογράφους με πράσινο. Η πόλη έχει επίσης χώρους μουσικής, όπως το Μέγαρο Μουσικής, που προσελκύει παγκόσμιας κλάσης καλλιτέχνες. Το Πλανητάριο της Αθήνας, που βρίσκεται στη Λεωφόρο Συγγρού, είναι ένα από τα μεγαλύτερα και καλύτερα εξοπλισμένα ψηφιακά πλανητάρια στον κόσμο.

Ενότητα

1

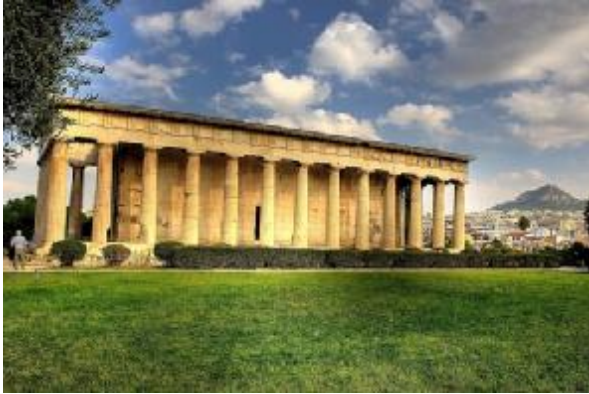
Σε αυτή την ενότητα της πτυχιακής παρουσιάζονται τα υπάρχοντα αρχαιολογικά μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και οι πολιτιστικοί οργανισμοί στο κέντρο της Αθήνας. Σχολιάζεται η αρχιτεκτονική δομή των τελευταίων και οι ομοιότητες που τυχόν παρουσιάζουν με τα κλασικά κτίρια της Ακρόπολης των Αθηνών

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

1.1 ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΟΥ

Εικόνα 1.Ναός του Ηφαίστου πλάγια όψη

Στην κορυφή του λόφου του Αγοραίου Κολωνού, που οριοθετεί την Αρχαία Αγορά των Αθηνών στη δυτική πλευρά, βρίσκεται ο ναός του Ηφαίστου, ευρύτερα γνωστός ως "Θησείο". Πρόκειται για έναν από τους καλύτερα διατηρημένους αρχαίους ναούς, γεγονός που οφείλεται εν μέρει και στη μετατροπή του σε χριστιανική εκκλησία. Σύμφωνα με τον περιηγητή Πausανία στο ναό λατρεύονταν από κοινού ο Ήφαιστος, προστάτης των μεταλλουργών, και η Αθηνά Εργάνη, προστάτρια των κεραμικών και της οικοτεχνίας.¹

Ο ναός διαθέτει πρόναο και οπισθόδομο, δίστυλους εν παραστάσι. Εξωτερικά

περιβαλλόταν από την περίσταση, μια δωρική κιονοστοιχία, με 6 κίονες στις στενές πλευρές και 13 στις μακρές. Ολόκληρο το οικοδόμημα, από την κρηπίδα έως και την οροφή, ήταν κατασκευασμένο από πεντελικό μάρμαρο, ενώ τα αρχιτεκτονικά γλυπτά που το κοσμούσαν ήταν από παριανό μάρμαρο. Στο εσωτερικό του σηκού υπήρχε δίτονη κιονοστοιχία σε σχήμα Π και στο βάθος του υπήρχε βάθρο, επάνω στο οποίο στέκονταν τα ορειχάλκινα λατρευτικά αγάλματα του Ηφαίστου και της Αθηνάς, έργα του γλύπτη Αλκαμένη, σύμφωνα με τον Pausanias, τα οποία πρέπει να φιλοτεχνήθηκαν ανάμεσα στα έτη 421-415 π.Χ. Ο ναός έφερε πλούσιο γλυπτικό διάκοσμο. Από τα αρχιτεκτονικά γλυπτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μετόπες, που κοσμούσαν την ανατολική πλευρά της περίστασης εξωτερικά και παριστάνουν τους εννέα άθλους του Ηρακλή. Σε συνέχεια αυτών, στη βόρεια και στη νότια πλευρά, εικονίζονται από τέσσερις άθλοι του Θησέα, σκηνές από τις οποίες προέκυψε η λαϊκή ονομασία "Θησείο" για το ναό. Η ζωφόρος δεν διατρέχει τις τέσσερις πλευρές του σηκού, αλλά μόνο τον πρόναο και τον οπισθόδομο. Στον πρόναο παριστάνεται ο νικηφόρος αγώνας του Θησέα κατά των απαιτητών του θρόνου, των 50 υιών του Πάλλαντα, στον οποίο παρίστανται και έξι θεοί του Ολύμπου. Στον οπισθόδομο, στο πλάτος του σηκού, παριστάνεται η Κενταυρομαχία. Αξιόλογες γλυπτικές παραστάσεις κοσμούσαν, επίσης, και τα αετώματα του ναού. Στο δυτικό παριστανόταν η Κενταυρομαχία και στο ανατολικό η υποδοχή του Ηρακλή στον Όλυμπο ή η γέννηση της Αθηνάς. Ορισμένα από τα γλυπτά αυτά αναγνωρίζονται σε αγάλματα που βρέθηκαν στην περιοχή του ναού, όπως το αποσπασματικό σωζόμενο σύμπλεγμα δύο γυναικείων μορφών, από τις οποίες η μια μεταφέρει στον ώμο της την άλλη, σαν να προσπαθεί να τη σώσει και ο κορμός μιας ενδεδυμένης γυναικείας μορφής με έντονο το στοιχείο της κίνησης, που θα μπορούσε να είναι ένα από τα ακρωτήρια του ναού.²

¹Παπαχατζής Ν., Πausανίου Ελλάδος περιήγησις: Αττικά, Αθήνα 1974

²Τραυλός Ι., Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών, Αθήνα 1961 (1)/1993 (2)

1.2 ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ

Εικόνα 2. Παρθενώνας

Ο ναός που οι Αθηναίοι αφιέρωσαν στην προστάτιδα της πόλης τους, Αθηνά Παρθένο, είναι το λαμπρότερο δημιούργημα της αθηναϊκής δημοκρατίας στην περίοδο της μεγάλης ακμής της και το αρτιότερο ως προς τη σύνθεση και την εκτέλεση από τα οικοδομήματα του Ιερού Βράχου. Πρόκειται για περίπτερο διπλό δωρικό ναό, που παρουσιάζει πολλά πρωτότυπα και μοναδικά στοιχεία στον αρχιτεκτονικό του σχεδιασμό. Έχει κυρίως ναό, ένα οπίσθιο διαμέρισμα στα δυτικά, πρόσταση στη δυτική

και στην ανατολική πλευρά, και πτερό με 8 κίονες στη στενή πλευρά και 17 στη μακριά. Η διάμετρος τους ήταν ίδια με αυτή των κίωνων του Παρθενώνα II, ώστε να αξιοποιηθούν τα μάρμαρα που είχαν ετοιμασθεί για εκείνους. Για την κατασκευή του ναού χρειάστηκε να διαπλατυνθεί η στενή πλευρά του, αλλά χωρίς να απαιτηθούν μεγαλύτεροι κίονες. Το εσωτερικό του εκφράζει μία πρωτοποριακή αντίληψη, που συνδυάζει παλαιότερα και νέα στοιχεία: στο σηκό, όπου έμπαινε κανείς από τα ανατολικά, υπήρχε δίτονη δωρική κιονοστοιχία σε σχήμα Π και στο βάθος του ήταν τοποθετημένο το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς Παρθένου, που παριστανόταν πάνοπλη, φέρνοντας με το δεξί της χέρι τη Νίκη στους Αθηναίους. Στο δυτικό διαμέρισμα, όπου φυλασσόταν ο θησαυρός της πόλης, τοποθετήθηκαν τέσσερις ιωνικοί κίονες. Η στέγη του ναού ήταν δίρριχητη, καλυμμένη με μαρμάρινα κεραμίδια. Στις άκρες των μακρών πλευρών της υπήρχαν μαρμάρινα ακροκέραμα σε σχήμα ανθεμίου και στις τέσσερις γωνίες μαρμάρινες ψευδοϋδρορροές σε σχήμα λεοντοκεφαλών. Στις γωνίες των αετωμάτων είχαν τοποθετηθεί αγάλματα ως ακρωτήρια και στην κορυφή τους περίτεχνα μαρμάρινα ανθέμια μεγάλου μεγέθους. Τα αετώματα του ναού κοσμούνται με γλυπτές συνθέσεις εμπνευσμένες από τη ζωή της θεάς Αθηνάς. Στο ανατολικό εικονίζεται η γέννηση της θεάς από το κεφάλι του πατέρα της Δία με την παρουσία όλων των θεών του Ολύμπου και στο δυτικό η διαμάχη της Αθηνάς και του Ποσειδώνα για την κηδεμονία της πόλης των Αθηνών, με την παρουσία θεών, μυθικών βασιλέων και ηρώων της Αττικής. Οι 92 μετόπες, που εναλλάσσονται με τα τρίγλυφα, είναι τοποθετημένες πάνω από το επιστύλιο της εξωτερικής κιονοστοιχίας του ναού και κάτω από το γείσο. Είναι διακοσμημένες με ανάγλυφες παραστάσεις, τα παλαιότερα από τα αρχιτεκτονικά γλυπτά του Παρθενώνα. Τα θέματα που απεικονίζουν προέρχονται από την ελληνική μυθολογία και αναπαριστούν μυθικές μάχες: στην ανατολική πλευρά παριστάνεται η Γιγαντομαχία, στη βόρεια ο Τρωικός πόλεμος, στη δυτική η Αμαζονομαχία και στη νότια η Κενταυρομαχία. Η ζωφόρος, ένα ακόμη ιωνικό στοιχείο που συνδυάζεται με το δωρικό ρυθμό, περιέτρεχε το επάνω μέρος του σηκού και των προστάσεων του ναού και το θέμα της διακόσμησής της ήταν η μεγαλοπρεπής πομπή των Παναθηναίων, της σημαντικότερης γιορτής των Αθηναίων προς τιμήν της θεάς Αθηνάς.³

1.3 ΕΡΕΧΘΕΙΟ

Το Ερέχθειο, κομψό οικοδόμημα με ιδιαίτερο χαρακτήρα και αρχιτεκτονική μορφή, βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του βράχου της Ακρόπολης.

Το οικοδόμημα έχει κατασκευασθεί από πεντελικό μάρμαρο, ενώ για τη ζωφόρο του χρησιμοποιήθηκε γκρίζα ελευσινιακή πέτρα και για τα θεμέλια πειραϊκός ακτίτης. Στην πρόσοψη του ανατολικού τμήματος υψώνεται εξάστυλη ιωνική στοά, από όπου ήταν και η είσοδος, με δύο παράθυρα εκατέρωθεν. Στο εσωτερικό του ναού αυτού φυλασσόταν το ξόανο, το άγαλμα της Αθηνάς, φτιαγμένο από ξύλο ελιάς, το οποίο έντυναν με τον πέπλο οι Αρρηφόροι κατά τη διάρκεια της γιορτής των Παναθηναίων. Στο δυτικό τμήμα, που βρισκόταν σε χαμηλότερο επίπεδο, η είσοδος γινόταν από ένα πρόπυλο σε σχήμα Π, στη βόρεια πλευρά, με τέσσερις ιωνικούς κίονες στην πρόσοψη και από έναν σε κάθε πλευρά.

³Ορλάνδος Α., Η αρχιτεκτονική του Παρθενώνος, Αθήνα 1977

Εικόνα 3. Το Ερέχθειο (νοτιοδυτική άποψη)

Στο πλακόστρωτο της στοάς που σχηματίζει το πρόπυλο υπάρχουν, σύμφωνα με την παράδοση, τα ίχνη της τριάινας με την οποία ο Ποσειδώνας χτύπησε τη γη και έκανε να αναβλύσει η πηγή με το αλμυρό νερό. Το δάπεδο του ναού ήταν μαρμάρινο και από κάτω, σύμφωνα πάντα με την παράδοση, υπήρχε η "Ερεχθίς θάλασσα", όπου κατέληγαν τα νερά της αλμυρής πηγής του Ποσειδώνα. Μία μικρή πόρτα στο δυτικό τοίχο του ναού οδηγούσε στο ιερό της Πανδρόσου, στα δυτικά του Ερεχθείου. Η δυτική πλευρά εξωτερικά είχε τέσσερις ιωνικούς κίονες επάνω σε ψηλό στυλοβάτη, οι οποίοι ενώνονταν με

χαμηλό τοίχο και κιγκλιδώματα. Μία άλλη πόρτα, τέλος, στο νότιο τοίχο του ναού αυτού, οδηγούσε μέσω μίας σκάλας στην πρόσταση των Καρυάτιδων. Αυτή είναι μικρή στοά σχήματος Π, όπου τη θέση των κίωνων καταλαμβάνουν έξι αγάλματα κορών, που στηρίζουν με το κεφάλι τους την οροφή της. Ονομάστηκαν Καρυάτιδες μεταγενέστερα, επειδή σχετίστηκαν με τις κοπέλες από τις Καρυές της Λακωνίας, που χόρευαν ένα χορό προς τιμήν της θεάς Αρτέμιδος. Φιλοτεχνήθηκαν από το γλύπτη Αλκαμένη ή, σύμφωνα με άλλους, από το γλύπτη Καλλίμαχο. Τα πέντε αγάλματα των Καρυάτιδων βρίσκονται σήμερα στο Μουσείο Ακροπόλεως και το έκτο στο Βρετανικό Μουσείο, ενώ στη θέση τους έχουν τοποθετηθεί αντίγραφα από χυτό υλικό. Όλο το οικοδόμημα διακοσμούσε μία ζωφόρος, όπου πιθανόν απεικονίζονταν σκηνές σχετικές με τους μυθικούς βασιλείς της Αθήνας.⁴

1.4 ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΝΙΚΗΣ

Εικόνα 4. Ο ναός της Αθήνας Νίκης (ανατολική άποψη)

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης βρίσκεται πάνω σε πυργοειδή προμαχώνα, στη νότια (δεξιά) πτέρυγα των Προπυλαίων της Ακρόπολης. Η επικίνδυνη πλευρά του προμαχώνα κλεινόταν από μαρμάρινο *θωράκιο* (στηθαίο). Από αυτό το θωράκιο διασώθηκαν μερικές πλάκες, οι οποίες εκτίθενται στο Μουσείο της Ακρόπολης και απεικονίζουν Νίκες που οδηγούν αγελάδες σε θυσία. Ανάμεσά τους, η περίφημη Νίκη που λύνει το σανδάλι της. Το μήνυμα αυτών των παραστάσεων ήταν σαφές: Η Αθήνα ήταν και θα είναι νικήτρια.

Οι αρχιτέκτονες είχαν διαφωνήσει ως προς τα προτεινόμενα σχέδια του ναού της Νίκης και των Προπυλαίων και αποτέλεσμα του συμβιβασμού τους ήταν η κατασκευή του πυργοειδούς προμαχώνα της Νίκης, ο οποίος από τη μια πλευρά

του θα πλαισίωνε την κλίμακα που οδηγούσε στα Προπύλαια. Στην άλλη πλευρά του ακολουθούσε τον προσανατολισμό του προϋπάρχοντος (αλλά και του κλασσικού) αρχαϊκού ναού της Αθηνάς Νίκης.

Το σχέδιο του ναού κρίθηκε επιτυχημένο κατά την αρχαιότητα, πράγμα που αποδεικνύεται από την αντιγραφή του σε πέντε άλλα κτίσματα, όλα στην Αττική.

Τα διακοσμητικά στοιχεία των βάσεων των κίωνων, τα κιονόκρανα και ο θριγκός μαζί με την ανάγλυφη ζωφόρο, όλα από άριστης ποιότητας πεντελικό μάρμαρο, κάνουν τον ναό να μοιάζει με κοσμηματοθήκη.⁵

⁴Τραυλός Ι., Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών, Αθήνα 1961 (1)/1993 (2)

⁵Μηρούσκαρη Μ.Σ., Το θωράκιο του ναού της Αθηνάς Νίκης, Αθήνα 1998

Ο ναός που βλέπουμε σήμερα οικοδομήθηκε στην κορυφή του πύργου, που διαμορφώθηκε κατάλληλα για το λόγο αυτό. Ο παλαιός μυκηναϊκός πύργος επενδύθηκε με επιμελημένα πώρινα τοιχώματα, κτισμένα με το ισοδομικό σύστημα, που έκαναν το σχήμα του μεγαλύτερο και πιο κανονικό και κατέληγαν σε πλούσια επίστεψη. Ο ναός είναι μικρός, ιωνικού ρυθμού, αμφιπρόστυλος, με μία σειρά από τέσσερις μονολιθικούς κίονες σε κάθε στενή πλευρά. Δεν έχει πρόναο, αλλά μόνο μικρό σηκό, του οποίου οι πλαϊνοί τοίχοι καταλήγουν σε παραστάδες, που ανάμεσά τους έχουν δύο πεσσούς. Τα κενά ανάμεσα στις παραστάδες και στους πεσσούς έκλειναν με κιγκλιδώματα, όπως και τα κενά ανάμεσα στις παραστάδες και στους γωνιακούς κίονες, δίνοντας την εντύπωση μικρού προνάου. Πάνω από το επιστύλιο ο ναός φέρει ζωφόρο, που φιλοτεχνήθηκε από τον Αγοράκριτο. Στις τρεις πλευρές της απεικονίζονται σκηνές από μάχες Ελλήνων με Πέρσες και Ελλήνων οπλιτών με άλλους οπλίτες και στην ανατολική πλευρά παρουσιάζονται οι θεοί του Ολύμπου να παρακολουθούν τις μάχες αυτές. Ελάχιστα τμήματα διασώζονται από τα αετώματα. Πιθανολογείται ότι στο δυτικό απεικονιζόταν η Γιγαντομαχία και στο ανατολικό η Αμαζονομαχία. Ο βωμός βρισκόταν ανατολικά, έξω από το ναό. Το 409 π.Χ., στην παρυφή του πύργου κατασκευάσθηκε ένα μαρμάρινο θωράκιο ύψους περίπου 1 μ., για την προστασία των προσκυνητών. Το θωράκιο αυτό αποτελείται από ανάγλυφες πλάκες, στις οποίες απεικονίζονται φτερωτές Νίκες που θυσιάζουν ή οδηγούν ταύρους στη θυσία ή στολίζουν τρόπαια, καθώς και η θεά Αθηνά καθιστή να παρακολουθεί τις σκηνές αυτές. Αρκετές από τις πλάκες των θωρακίων καθώς και τμήματα της ζωφόρου μπορεί να θαυμάσει ο επισκέπτης στο Μουσείο Ακροπόλεως, ενώ άλλα τμήματα της ζωφόρου βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο.⁶

1.5 ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΑΤΤΑΛΟΥ

Εικόνα 5. Στοά του Αττάλου

Η Στοά του Αττάλου στην Ανατολική πλευρά της Αρχαίας Αγοράς ήταν δώρο του βασιλιά της Περγάμου Αττάλου Β' (159-138 π.Χ) στην πόλη της Αθήνα όπως δηλώνει επιγραφή στο επιστύλιο της κάτω κιονοστοιχίας η οποία διατηρείται αποσπασματικά: "ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΤΤΑΛΟΣ ΑΤΤΑΛΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΟΣ".

Πρόκειται για μια στοά μεγάλων διαστάσεων (116Χ20 μ.) διαμόρφωνε έναν ευρύ προστατευμένο από τις καιρικές συνθήκες χώρο. Η κυρίως στοά διέθετε διπλή κιονοστοιχία πίσω από την οποία ανοίγονταν δωμάτια. Η όλη κατασκευή στις άκρες της είχε κλίμακες που οδηγούσαν σε όροφο με την ίδια προς το ισόγειο διάρθρωση. Στην πρόσοψη κιονοστοιχία είχε 45 δωρικούς κίονες χωρίς αυλακώσεις στο κάτω μέρος. Η δεύτερη εσωτερική κιονοστοιχία είχε 22 ιωνικούς,

αράβδωτους κίονες. Στο βάθος σχηματίζοντα 21 δωμάτια που πρέπει να λειτούργησαν ως καταστήματα. Στον όροφο η εξωτερική κιονοστοιχία ήταν ιωνικού ρυθμού με θωράκια στα μετακίονια διαστήματα, ώστε να δημιουργείται εξώστης η δεύτερη, εσωτερική κιονοστοιχία είχε τον ίδιο αριθμό κίωνων με την αντίστοιχη του ισογείου, αλλά με κιονόκρανα διακοσμημένα από ανάγλυφα σχηματικά, λογχοειδή φύλλα. Πίσω υπήρχαν τα 21 δωμάτια του ορόφου. Όλη η κατασκευή της στοάς πατάει σε ένα χαμηλό τεχνητό άνδηρο που σχηματίστηκε για να αντιμετωπιστεί η υψομετρική διαφορά λόγω της κλίσης του εδάφους.⁷

Η Στοά του Αττάλου αποτελούσε για τους Αθηναίους χώρο συνάντησης, περιπάτου και εμπορικό κέντρο της εποχής. Καταστράφηκε από τους Ερούλους το 267 μ.Χ και ενσωματώθηκε στο Υστερορωμαϊκό τείχος της Αθήνας.

⁶Τραυλός Ι., Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών, Αθήνα 1961 (1)/1993 (2)

⁷ Αντ. Ν. Μαστραπάς, Ελληνική αρχιτεκτονική από τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους μέχρι τη Ρωμαιοκρατία, Ινστιτούτο βιβλίου –Α. Καρδαμίτσας, Αθήνα 1994

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

2.1 ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Εικόνα 6. Αεροφωτογραφία Ακροπόλεως

Ο λόφος της Ακρόπολης είναι φυσικά οχυρός και απρόσιτος από όλες τις πλευρές, εκτός από τη δυτική. Εδώ ήταν αρχικά η κύρια πρόσβαση στη μυκηναϊκή ακρόπολη, έπειτα η είσοδος στο ιερό και εδώ βρίσκεται σήμερα η είσοδος στον αρχαιολογικό χώρο. Ο βράχος προστατεύθηκε με τείχη ήδη από τη μυκηναϊκή εποχή και ίχνη αυτής της οχύρωσης είναι ορατά κυρίως στα νοτιοανατολικά των Προπυλαίων. Τα τείχη που φαίνονται σήμερα στην περιφέρεια του λόφου κτίστηκαν μετά τα Περσικά, το βόρειο από το Θεμιστοκλή και το νότιο από τον Κίμωννα, στο α΄ μισό του 5ου αι. π.Χ., αλλά είναι ορατές και επεμβάσεις που δέχθηκαν στην εποχή του Περικλή, καθώς και

στους μεταγενέστερους αιώνες, όταν η Ακρόπολη χρησιμοποιήθηκε ως ο κύριος χώρος άμυνας της πόλης.

Η είσοδος στον Ιερό Βράχο γίνεται είτε από την πύλη Beule, τη μία από τις δύο πύλες που κατασκευάστηκαν μετά την επιδρομή των Ερουλών, τον 3ο αι. μ.Χ., είτε από μικρή είσοδο κάτω από τον πύργο του ναού της Αθηνάς Νίκης. Από εκεί ο επισκέπτης αντικρίζει τη δυτική πλευρά των Προπυλαίων, της μνημειώδους εισόδου στο ιερό κατά την κλασική εποχή, έργο του αρχιτέκτονα Μνησικλή. Ο ναός της Αθηνάς Νίκης, που δεσπόζει επάνω στον πύργο στη νότια πλευρά των Προπυλαίων, κτίστηκε γύρω στο 420 π.Χ. σε σχέδια του αρχιτέκτονα Καλλικράτη. Κοντά στον πύργο του ναού πρέπει να βρισκόταν το ιερό της Πανδήμου Αφροδίτης, από το οποίο σώζεται τμήμα του επιστυλίου. Μπροστά από τη βόρεια πτέρυγα των Προπυλαίων στέκεται ψηλό ορθογώνιο βάθρο, γνωστό ως βάθρο του Αγρίππα, επειδή επάνω του ήταν στημένο το αφιέρωμα του δήμου των Αθηναίων προς το Μάρκο Αγρίππα, γαμπρό του Αυγούστου.

Διά μέσου των Προπυλαίων φθάνει κανείς στον κυρίως ιερό χώρο της Ακρόπολης, στην κορυφή του λόφου. Εδώ βρίσκονται συγκεντρωμένα τα αριστουργήματα της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής, που οικοδομήθηκαν κυρίως κατά τη διάρκεια του 5ου αι. π.Χ., με πρωτοβουλία του Περικλή. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει ο Παρθενώνας, το κορυφαίο μνημείο του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, που ήταν αφιερωμένο στην Αθηνά Παρθένο και οικοδομήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος του Περικλή, αντικαθιστώντας δύο παλαιότερους ναούς αφιερωμένους στη θεά. Ανάμεσα στα Προπύλαια και στον Παρθενώνα, κατά μήκος του νότιου τείχους, διακρίνονται λαξευμένα στο βράχο τα ίχνη από δύο κτήρια του 5ου αι. π.Χ., του Βραυρωνίου, ιερού αφιερωμένου στη Βραυρώνια Αρτέμιδα και της Χαλκοθήκης, κτηρίου όπου φυλάσσονταν τα χάλκινα αφιερώματα. Στα ανατολικά του Παρθενώνα σώζεται ένας μικρός κυκλικός ναός που χρονολογείται γύρω στο 27 π.Χ., αφιερωμένος στον Αύγουστο και στη Ρώμη. Στο ψηλότερο σημείο του βράχου, στην ανατολική πλευρά του λόφου, διακρίνονται λαξεύματα που ανήκαν στο ιερό του Διός Πολιέως, ενώ στη θέση του σημερινού μουσείου υπήρχε ιερό αφιερωμένο στον τοπικό ήρωα Πανδίονα. Στη βόρεια πλευρά του λόφου βρίσκεται το Ερέχθειο με τη γνωστή πρόσταση των Καρυάτιδων, ναός ιωνικού ρυθμού, όπου λατρευόταν η Αθηνά και ο Ποσειδώνας-Ερεχθέας. Κατά μήκος του νότιου τοίχου του Ερεχθείου σώζονται τα θεμέλια του "Αρχαίου ναού", δωρικού ναού αφιερωμένου στην Αθηνά Πολιάδα, που οικοδομήθηκε τον 6ο αι. π.Χ., καταστράφηκε από τους Πέρσες το 480 π.Χ., επισκευάστηκε και στη συνέχεια κάηκε γύρω στο 406 π.Χ. Βορειοδυτικά του Ερεχθείου, κατά μήκος του βόρειου τείχους της Ακρόπολης,

βρισκόταν το Αρρηφόριο, μικρό τετράγωνο κτίσμα, όπου έμεναν οι Αρρηφόροι, νεαρές κοπέλες που ύφαιναν τον πέπλο της θεάς για τη γιορτή των Παναθηναίων και λάμβαναν μέρος σε μυστηριακές τελετές.

Ο Ιερός Βράχος ήταν αφιερωμένος στη θεά Αθηνά, ωστόσο, στις πλαγιές του υπήρχαν χώροι λατρείας και για άλλους θεούς. Στη βόρεια, απόκρημνη πλευρά του, υπήρχαν σπηλαιώδη ανοίγματα, που χρησιμοποιήθηκαν ως ιερά. Ήταν προσβάσιμα από τον "περίπατο", στενό δρόμο μήκους περίπου ενός χιλιομέτρου, που ακολουθούσε την περιφέρεια του βράχου και οδηγούσε στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης, όπου επίσης υπήρχαν σημαντικοί ιεροί χώροι και άλλα αξιόλογα μνημεία.⁸

2.2 ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟ ΣΤΑΔΙΟ

Κατασκευάστηκε σε μια μικρή φυσική κοιλάδα που σχηματίζεται μεταξύ του λόφου του Αρδητιού και ενός μικρότερου λόφου. Ανακαίνιστηκε το 140-144 μ.Χ όπου και χρησιμοποιήθηκε εξ ολοκλήρου πεντελικό μάρμαρο. Ο στίβος του είχε μήκος 204 μ. και πλάτος 33.36 μ., ενώ το μήκος της κιονοστοιχίας δηλ. του <<δρόμου>> υπολογίζεται σε 185 μ. Η διαδρομή εντός του στίβου καθοριζόταν με ορόσημα που ήταν της μορφής των

Εικόνα 7. Παναθηναϊκό Στάδιο

Ερμαϊκών στηλών. Τα πρηνή του με διάζωμα χωρίζονταν σε δύο μέρη. Το κάτω με 29 σκάλες διακρινόταν σε κερκίδες, όπως τα θέατρα. Το αντίστοιχο συνέβαινε και στο επάνω μέρος, αλλά με διπλάσιο αριθμό κερκίδων στη σφενδόνη. Είχε 44 σειρές εδωλίων με χωρητικότητα περίπου πενήντα χιλιάδες θεατές. Μαρμάρινο στηθαίο χώριζε το στίβο από τα πρηνή και μνημειακό πρόπυλο προστέθηκε στην πρόσοψη του. Στο ανατολικό άκρο της σφενδόνης δημιουργήθηκε τεχνητή σήραγγα κατά του αυτοκρατορικούς χρόνους που χρησίμευε

για τη συγκέντρωση των θηρίων όταν το στάδιο μεταβαλόταν σε αμφιθέατρο θηριομαχιών.⁹ Ο Ηρώδης ανακαίνισε πιθανόν και την γέφυρα του Ιλισσού στην είσοδο του Σταδίου. Την έκανε μεγαλύτερη, με τρία τόξα. Ήταν ορατή έως το 1778, τμήμα της δε αποκαλύφθηκε σε ανασκαφή του 1958. Στα Ρωμαϊκά χρόνια μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως αρένα, με προσθήκη ενός ημικυκλικού τοίχου προς Β που αντιστοιχούσε στην σφενδόνη της νότιας πλευράς.

Η νεώτερη αναμόρφωση του Σταδίου έγινε από τον Γ. Αβέρωφ στα τέλη του 19ου αιώνα για τους αγώνες της πρώτης Ολυμπιάδας, μετά την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896.¹⁰

⁸ Μπρούσκαρη Μ., Τα μνημεία της Ακροπόλεως, Αθήνα 1996

⁹ Αντ. Ν. Μαστραπάς, Ελληνική Αρχιτεκτονική από τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους μέχρι τη ρωμαιοκρατία, Ινστιτούτο βιβλίου- Α. Καρδαμίτσας, Αθήνα 1994

¹⁰ Παπανικολάου-Κριστένσεν Α., Το Παναθηναϊκόν Στάδιον η ιστορία του μέσα στους αιώνες, Αθήνα 2003

2.3 ΑΓΟΡΑ

Εικόνα 8. Αρχαία Αγορά των Αθηνών

Τα οικοδομήματα της Αρχαίας Αγοράς των Αθηνών αναπτύχθηκαν στις τέσσερις πλευρές ενός τετράγωνου χώρου που περικλείεται από τρεις λόφους: της Ακροπόλεως, του Αρείου Πάγου και του Αγοραίου Κολωνού. Ο χώρος διασχίζεται από τα βορειοδυτικά έως τα νοτιοανατολικά από την οδό των Παναθηναίων, μια από

τις σημαντικότερες οδικές αρτηρίες της αρχαίας πόλης, πλάτους 12-20 μ., την οποία ακολουθούσε κάθε τετραετία η φημισμένη πομπή των Μεγάλων Παναθηναίων.

Κοντά στη βορειοδυτική γωνία βρίσκεται ο Βωμός των 12 Θεών (522/1 π.Χ.), άσυλο των ικετών και αφετηρία των οδικών μετρήσεων της πόλης. Στην δυτική πλευρά του τετραγώνου της Αγοράς κατά

μήκος της αρχαίας "Δυτικής οδού" αναπτύχθηκαν σταδιακά τα σημαντικότερα διοικητικά οικοδομήματα και ιερά των Αθηνών: η κυκλική Θόλος (470 π.Χ.), έδρα των πρυτάνεων της Βουλής των 500, το Νέο Βουλευτήριο (τέλη 5ου αι.π.Χ.), αμφιθεατρικός χώρος για την προετοιμασία των νομοσχεδίων πριν δοθούν προς ψήφιση στην Εκκλησία του Δήμου, το Μητρώο (2ος αι.π.Χ.), κτήριο τεσσάρων δωματίων με κιονοστοιχία στην πρόσοψη για τη στέγαση του Ιερού της Μητέρας των Θεών και του αρχείου της πόλης, το Μνημείο των Επωλύμων Ηρώων (350π.Χ.), επίμηκες βάθρο με περίβολο, επάνω στο οποίο υψώνονταν τα χάλκινα αγάλματα των μυθικών ηρώων των δέκα αθηναϊκών φυλών. Στην δυτική πλευρά της Αγοράς βρίσκονται επίσης: ο Ναός του Απόλλωνα Πατρώου (325 π.Χ.), ιδρυτή της φυλής των Ιώνων, με τέσσερις ιωνικούς κίονες στην πρόσοψή του, ο μονόχωρος ναός του Διός Φρατρίου και της Αθηνάς Φρατρίας (350 π.Χ.), αφιερωμένος στις προστάτιδες θεότητες των θρησκευτικών φρατριών των Ιώνων, η Στοά του Διός Ελευθερίου, του θεού ελευθερωτή, ο οποίος στη μάχη των Πλαταιών (479π.Χ.) βοήθησε τους Έλληνες να διώξουν τους Πέρσες και η Βασιλείος Στοά (500π.Χ.), έδρα του άρχοντα βασιλέα, υπεύθυνου για θρησκευτικά ζητήματα και για τους νόμους.

Στην κορυφή του λόφου του Αγοραίου Κολωνού δεσπόζει ο Ναός του Ηφαίστου (μέσα του 5ου αι.π.Χ), το γνωστό μας "Θησείο". Στην νοτιοδυτική γωνία του τετραγώνου της Αγοράς τοποθετήθηκε γύρω στο 500 π.Χ. ένας μαρμαρινός όρος με την επιγραφή "όρος εimi τες αγοράς", ο οποίος βρίσκεται δίπλα στο υποδηματοποιείο του Σίμωνος, γνωστό από τους αρχαίους συγγραφείς ως τόπο συνάντησης του Σωκράτη με τους μαθητές του. Στα νοτιοδυτικά μέχρι την Πνύκα εκτείνεται μια κοιλάδα, στην οποία οι ανασκαφές αποκάλυψαν τα λείψανα αρχαίων οικιών, καταστημάτων και εργαστηρίων ("Βιοτεχνική περιοχή"). Εδώ αποκαλύφθηκε το λεγόμενο Πώρινο Κτήριο, το οποίο ταυτίστηκε με το δημόσιο Δεσμωτήριο του 5ου αι.π.Χ., όπου φυλακίστηκε και θανατώθηκε ο Σωκράτης.

Στη νότια πλευρά της Αγοράς ανεγέρθηκαν οικοδομήματα δημόσιου χαρακτήρα όπως η Νοτιοδυτική κρήνη (340-325 π.Χ.), το Αιάκειον των αρχών του 5ου αι. π.Χ. (παλαιότερα είχε ταυτιστεί με την Ηλιαία), η Νότια Στοά Ι (430-420 π.Χ.) και η μεταγενέστερή της Νότια Στοά ΙΙ (2ος αι. π.Χ.), η Νοτιοανατολική κρήνη (530-520 π.Χ) και το Νομισματοκοπείο (400 π.Χ.). Ο Ναός των Αγίων Αποστόλων χρονολογείται στις αρχές του 10ου αι. μ.Χ. και ανήκει στο βυζαντινό οικισμό που αναπτύχθηκε στην περιοχή. Στο μέσον του ανοιχτού χώρου της Αγοράς κατασκευάστηκε τον 2ο αι. π.Χ. η Μεσαία Στοά, προορισμένη πιθανότατα για το εμπόριο, το 15 π.Χ. το Ωδείο, δωρεά του Αγρίππα στους πολίτες της Αθήνας με μεγάλη αίθουσα συναυλιών και πρόσοψη με κολοσσιαία αγάλματα Τριτώνων και Γιγάντων, ο ναός του Άρη, δωρικός περίπτερος του 5ου αι. π.Χ. ο οποίος μεταφέρθηκε στην Αγορά από την Παλλήνη την Ρωμαϊκή περίοδο. Στην ανατολική πλευρά της Αγοράς δεσπόζει η Στοά του

Απάλου (159-138 π.Χ.), αποκατεστημένη στην αρχική της μορφή για να στεγάσει το μουσείο της Αρχαίας Αγοράς και στη βόρεια πλευρά ξεχωρίζει η Ποικίλη Στοά (475-450 π.Χ.), διακοσμημένη με ζωγραφικούς πίνακες.¹¹

Στο λόφο του Αρείου Πάγου, τόπο συνδεδεμένο με δίκες μυθικές και ιστορικές, αποκαλύφθηκαν, στη βόρεια κλιτύ τέσσερις πολυτελείς κατοικίες της Ύστερης Αρχαιότητας ("φιλοσοφικές σχολές") και στις νότιες υπώρειες ("ανασκαφές Doerpfeld") μια συνοικία του αρχαίου δήμου του Κολλυτού με ιερά και κατοικίες.

2.4 ΩΔΕΙΟ ΗΡΩΔΟΥ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ

Εικόνα 9. Εξωτερικός τοίχος της σκηνής του Ωδείου του Ηρώδου του Αττικού

Το περίφημο Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού δεσπόζει στο δυτικό άκρο της Νότιας Κλιτύς της Ακρόπολης. Ήταν το τρίτο, που κατασκευάσθηκε στην αρχαία Αθήνα, μετά το ωδείο του Περικλή, επίσης στη Νότια Κλιτύ (5ος αι. π.Χ.) και το ωδείο του Αγρίππα στην Αρχαία Αγορά (15 π.Χ.). Οικοδομήθηκε κατά τη διάρκεια του 2ου αι. μ.Χ., με χρήματα που προσέφερε ο Τιβέριος Κλαύδιος Αττικός Ηρώδης, γνωστός γόνος μεγάλης αθηναϊκής οικογένειας και ευεργέτης, σε ανάμνηση της συζύγου του Ρήγιλλας, που πέθανε το 160 μ.Χ. Δεν είναι γνωστή η ακριβής χρονολογία της κατασκευής του, αλλά είναι σίγουρο ότι αυτό συνέβη ανάμεσα στην χρονολογία θανάτου της Ρήγιλλας και το 174 μ.Χ., χρονολογία της επίσκεψης στην Αθήνα του περιηγητή Πausanία, ο οποίος αναφέρεται στο μνημείο με ιδιαίτερο θαυμασμό.¹²

Το ωδείο, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για μουσικές εκδηλώσεις, ήταν στεγασμένο και είχε συνολική χωρητικότητα 5.000 ατόμων. Αποτελούσε στιβαρή κατασκευή, της οποίας, όμως, η τοιχοποιία δεν ήταν συμπαγής. Πωρολιθικές λιθόπλινθοι διαμόρφωναν τις δύο όψεις των τοίχων, ενώ το εσωτερικό ήταν γεμισμένο με ακατέργαστους λίθους. Το κοίλο ήταν ημικυκλικού σχήματος, με διάμετρο 76 μ., και είχε λαξευθεί στο βράχο. Με έναν ενδιάμεσο διάδρομο, πλάτους 1,20 μ., χωριζόταν σε δύο διαζώματα, τα οποία αριθμούσαν 32 σειρές εδωλίων κατασκευασμένων από μάρμαρο. Ο ανώτερος διάδρομος του κοίλου πιθανότατα διαμορφωνόταν σε περιμετρική στοά. Η ορχήστρα, διαμέτρου 19 μ., είχε επίσης ημικυκλικό σχήμα και ήταν στρωμένη με πλάκες από μάρμαρο. Η σκηνή ήταν υπερυψωμένη και ο τοίχος της, που έχει σωθεί σε ύψος 28 μ., διαρθρωνόταν σε τρεις ορόφους. Στο ανώτερο τμήμα του υπήρχαν αφιδωτά ανοίγματα και στο κατώτερο τρίστυλες προστάσεις και κόγχες, στις οποίες τοποθετούνταν αγάλματα, σύμφωνα με την παράδοση που ακολουθούσαν τα ρωμαϊκά θέατρα. Εκατέρωθεν της σκηνής υπήρχαν κλίμακες, που οδηγούσαν στο άνω διαζώμα του κοίλου. Μπροστά από τον εξωτερικό τοίχο της σκηνής διαμορφωνόταν μία στοά, το μετασκήνιο. Ψηφιδωτά δάπεδα με γεωμετρικά και γραμμικά μοτίβα κάλυπταν τις εισόδους των κλιμακοστασίων και του μετασκηπίου. Η κατασκευή του μνημείου ήταν ιδιαίτερα δαπανηρή, γεγονός που επισημαίνεται και από αρχαίες μαρτυρίες, που κάνουν λόγο κυρίως για το ξύλο κέδρου που είχε χρησιμοποιηθεί για τη στέγη. Η στέγασση του κοίλου του ωδείου, με ακτίνα μήκους 38 μ., φαίνεται ότι δεν έφερε εσωτερικά στηρίγματα, αφού δεν έχουν σωθεί ίχνη τους και αυτή η διαμόρφωση παραμένει, ακόμη και για τη σημερινή εποχή, κατασκευαστικό επίτευγμα. Στην ανατολική του πλευρά το ωδείο επικοινωνούσε με τη στοά

¹¹Χριστοπούλου Β., Αρχαία Αγορά της Αθήνας- 'Αρειος Πάγος. Σύντομο Ιστορικό και Περιήγηση, Αρχαιολογικοί Περιπάτοι γύρω από την Ακρόπολη αρ. 4, Αθήνα 2004

¹²Παπαχατζής Ν., Πausanίου Ελλάδος περιήγησις: Αττικά, Αθήνα 1974

του Ευμένη, στεγασμένο οικοδόμημα που είχε κατασκευασθεί περίπου τρεις αιώνες νωρίτερα, από το βασιλιά της Περγάμου Ευμένη (197-159 π.Χ.).¹³

2.5 ΘΕΑΤΡΟ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Εικόνα 10. Το θέατρο του Διονύσου του Ελευθερέως. Άποψη από την Ακρόπολη

Το θέατρο του Διονύσου είναι ο σημαντικότερος γνωστός υπαίθριος θεατρικός χώρος στην αρχαία Αθήνα. Αποτελούσε μέρος του ιερού του Ελευθερέως Διονύσου που βρισκόταν στις ΝΑ παρυφές της Ακρόπολης και υπήρξε ο βασικός τόπος παράστασης του αττικού δράματος, αφού φιλοξενούσε τα Μεγάλα Διονύσια, τη μεγαλύτερη θεατρική γιορτή της πόλης των Αθηνών. Οι σωζόμενες τραγωδίες και κωμωδίες του 5ου και του 4ου π.Χ. αι. γράφτηκαν -τουλάχιστον οι περισσότερες- για να παιχτούν σε αυτόν τον χώρο.

ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

Η θεατρική κατασκευή του 5ου αι. π.Χ. πρέπει να ήταν απλή, η ακριβής όμως μορφή της δεν έχει διευκρινισθεί πλήρως. Τα καθίσματα του κοίλου σταδιακά αντικαταστάθηκαν από λίθινα, ενώ για πρώτη φορά

κατασκευάστηκαν κλίμακες που διαιρούσαν το κοίλο σε κερκίδες και οριοθετήθηκαν οι πάροδοι του θεάτρου. Κατασκευάστηκε επίσης μία σταθερή λίθινη σκηνή, η οποία αποτελείτο το πιθανότερο από ένα απλό ορθογώνιο κτίσμα. Η σκηνή ήταν το μέρος εκείνο του θεάτρου που υπέστη τις περισσότερες αλλαγές στο πέρασμα του χρόνου, οι απόψεις όμως των μελετητών σχετικά με την ακριβή μορφή της σε κάθε χρονική φάση διαφέρουν.

Κατά την περίοδο του άρχοντα Λυκούργου, στο β' μισό του 4ου αι. π.Χ., το κοίλο του θεάτρου κατασκευάστηκε εξολοκλήρου λίθινο και επεκτάθηκε μέχρι τη ρίζα του Ιερού Βράχου, ενσωματώνοντας το τμήμα του Περιπάτου, του περιμετρικού δρόμου της Ακρόπολης, που διερχόταν πάνω από το αρχικό κοίλο, και μετατρέποντάς το σε διάζωμα. Το τμήμα του κοίλου πάνω από αυτό το διάζωμα αποτέλεσε το λεγόμενο Επιθέατρο.

Υπολογίζεται ότι σε αυτή την περίοδο το θέατρο χωρούσε περίπου 15000-16000 θεατές. Στην πρώτη σειρά καθισμάτων, τη λεγόμενη προεδρία, υπήρχαν 67 μαρμάρινοι θρόνοι, ο καθένας από τους οποίους έφερε χαραγμένο το όνομα του επίσημου προσώπου για το οποίο προοριζόταν. Ο θρόνος του ιερέα του Διονύσου Ελευθερέως βρισκόταν στο μέσον της σειράς. Η σκηνή ήταν κατά την πιθανότερη άποψη ένα ορθογώνιο κτίσμα που εκτεινόταν σε όλο το εύρος της ορχήστρας, με δύο προεξέχοντες χώρους στα άκρα, τα «παρασκήνια». Κατά την περίοδο αυτή έγιναν περισσότερο ευδιάκριτα τα όρια μεταξύ του θεάτρου και του τεμένους του Διονύσου, με την κατασκευή ενός περιβόλου που περιέκλειε το ιερό. Κατά την ελληνιστική περίοδο σημαντικές αλλαγές πρέπει να πραγματοποιήθηκαν μόνο στη σκηνή του θεάτρου, η οποία όμως απέκτησε ιδιαίτερα μνημειακή μορφή κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Το 86 π.Χ., κατά την επιδρομή του Σύλλα, η σκηνή, όπως και ολόκληρο το θέατρο, υπέστησαν σημαντικές ζημιές. Στα μέσα του 1ου αι. μ.Χ., επί αυτοκράτορα Νέρωνα, κατασκευάστηκε νέα σκηνή εντυπωσιακών διαστάσεων. Η ορχήστρα, λόγω της επέκτασης της σκηνής, μετασχηματίστηκε σε ημικύκλιο και πλακοστρώθηκε με μάρμαρο, ενώ την ίδια περίοδο πρέπει να καλύφθηκε με μαρμάρινες πλάκες ο περιμετρικός αγωγός γύρω από αυτή. Στα μέσα του 2ου ή τον 3ο αι. μ.Χ. κατασκευάστηκε μπροστά από τη σκηνή ένα υψηλό λογείο, στο οποίο ο άρχοντας Φαίδρος, στις αρχές του 5ου αι. μ.Χ., πραγματοποίησε αλλαγές (το λεγόμενο Βήμα του Φαίδρου) και ενσωμάτωσε ανάγλυφες πλάκες, προερχόμενες από παλαιότερο άγνωστο μνημείο του 2ου αι. μ.Χ., στις οποίες απεικονίζονται σκηνές από τη ζωή του Διονύσου.

¹³Τραυλός Ι., Πολεοδομική εξέλιξη των Αθηνών, Αθήνα 1961 (1)/1993 (2)

Ύστερα από την εισβολή των Ερούλων, το 267 μ.Χ., το θέατρο χρησιμοποιούνταν κυρίως για τις συγκεντρώσεις της Εκκλησίας του Δήμου. Γύρω στα τέλη του 5ου αι. μ.Χ. ανεγέρθηκε στην ανατολική πάροδο του θεάτρου μία μονόκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική και η ορχήστρα χρησιμοποιήθηκε ως αυλή της.¹⁴

---

¹⁴ Παπαθανασόπουλος Θ.Γ., Το Ιερό και το Θέατρο του Διονύσου, Αθήνα 1993

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

3.1 ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Εικόνα 11. Μουσείο Ακρόπολης

Το Μουσείο Ακρόπολης, από τα σπουδαιότερα στον κόσμο, περιλαμβάνει μοναδικά αριστουργήματα, κυρίως πρωτότυπα έργα της αρχαϊκής και κλασικής ελληνικής τέχνης, που συνδέονται άμεσα με τον ιερό βράχο της αθηναϊκής Ακρόπολης. Πρόκειται για ελεύθερα αναθηματικά γλυπτά, καθώς και σύνολα αρχιτεκτονικών γλυπτών που κοσμούσαν τα οικοδομήματα που ανεγέρθηκαν σε διάφορες ιστορικές περιόδους στην Ακρόπολη.

Στις εκθεσιακές του ενότητες συγκαταλέγονται ακόμη αναθηματικά και ψηφισματικά ανάγλυφα, πήλινα αντικείμενα όπως αγγεία, ειδώλια και ανάγλυφα καθώς και άλλα είδη μικροτεχνίας όπως χάλκινα αναθηματικά ειδώλια και σκεύη. Ένα μέρος των γλυπτών χάλκινων αντικειμένων και αγγείων, μεταφέρθηκαν από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο όπου φυλάσσονταν. Τα ενεπίγραφα έργα (βάσεις αναθημάτων, τιμητικά ψηφίσματα, κατάλογοι των αναθημάτων της θεάς Αθηνάς, οικοδομικές επιγραφές του Ερεχθείου) μεταφέρθηκαν από το Επιγραφικό Μουσείο και τα νομίσματα ("θησαυροί") από το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών. Σημαντικό είναι το κενό στο Μουσείο Ακρόπολης των πρωτότυπων γλυπτών του Παρθενώνα, που βρίσκονται σε ευρωπαϊκά Μουσεία και Πανεπιστημιακές συλλογές (Βρετανικό Μουσείο, Λούβρο κ.α.). Το Μουσείο Ακρόπολης και οι δραστηριότητές του είναι άρρηκτα δεμένα με τον αρχαιολογικό χώρο και τα έργα αναστήλωσης που εκτελούνται στα μνημεία του βράχου και των κλιτύων της Ακρόπολης.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΟΜΗ

ΘΕΣΗ

Το μουσείο βρίσκεται 300 περίπου μέτρα (980 πόδια) νοτιοανατολικά του Παρθενώνα, στην ιστορική συνοικία Μακρυγιάννη. Ο τελευταίος όροφος του μουσείου (Αίθουσα του Παρθενώνα) προσφέρει πανοραμική θέα 360 μοιρών της Ακρόπολης και της σύγχρονης Αθήνας. Η είσοδος του μουσείου στον πεζόδρομο της Διονυσίου Αρεοπαγίτου συνδέει το μουσείο με την Ακρόπολη και άλλα σημαντικά αρχαιολογικά μνημεία της Αθήνας.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Τρεις αρχιτεκτονικές συλλήψεις μετατρέπουν τους περιορισμούς και τις συνθήκες του χώρου σε μια αρχιτεκτονική ευκαιρία, δημιουργώντας ένα απλό και ξεκάθαρο μουσείο με τη μαθηματική και εννοιολογική καθαρότητα της αρχαίας Ελλάδας. Πρώτον, οι συνθήκες που προσδίδουν ζωή στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης περιστρέφονται γύρω από το φυσικό φως – περισσότερο από κάθε άλλο είδος μουσείου – επειδή το φως που απαιτείται για μια έκθεση γλυπτικής διαφέρει από το φως που απαιτείται για μια έκθεση ζωγραφικής. Οι νέοι εκθεσιακοί χώροι μπορούν να περιγραφούν ως ένα μουσείο άπλετου φυσικού φωτός με αντικείμενο την καλύτερη δυνατή παρουσίαση των γλυπτών εκθεμάτων, η όψη των οποίων αλλάζει κατά τη διάρκεια της ημέρας ανάλογα με την κατεύθυνση του φωτός. Δεύτερον, η κίνηση των επισκεπτών εντός του μουσείου σχηματίζει ένα ξεκάθαρο τρισδιάστατο βρόγχο, δίνοντας τη δυνατότητα για έναν αρχιτεκτονικό περίπατο πλούσιας χωροταξικής εμπειρίας που εκτείνεται από την αρχαιολογική ανασκαφή μέχρι τα Γλυπτά του Παρθενώνα, πριν καταλήξει στη Ρωμαϊκή Περίοδο. Η κίνηση μέσα στο χρόνο και μέσα από το χρόνο είναι ένα σημαντικό

στοιχείο της αρχιτεκτονικής γενικότερα και του συγκεκριμένου μουσείου ειδικότερα. Με πάνω από 10.000 επισκέπτες ημερησίως, η ακολουθία της κίνησης μέσα από τα εκθέματα του μουσείου σχεδιάστηκε με τη μέγιστη δυνατή καθαρότητα. Τρίτον, το κτίριο του μουσείου διακρίνεται στη βάση, το μεσαίο τμήμα και την επίστεψη, με το κάθε τμήμα να έχει σχεδιαστεί προκειμένου να καλύπτει τις ιδιαίτερες ανάγκες του κτιρίου. Η βάση του κτιρίου δίνει την αίσθηση ότι αιωρείται πάνω από την υπάρχουσα αρχαιολογική ανασκαφή, δημιουργώντας μια πυλωτή με σκοπό την προστασία και το σεβασμό του χώρου που στηρίζεται σε μια σειρά κολώνων προσεκτικά τοποθετημένων, σύμφωνα με τη γνωμάτευση ειδικών συμβούλων, έτσι ώστε να μην εμποδίζει το ευαίσθητο αρχαιολογικό έργο. Οι κύριοι εκθεσιακοί χώροι στο μεσαίο τμήμα του κτιρίου σχηματίζουν ένα ψηλό, τραπεζοειδή χώρο με διαφορετικό προσανατολισμό σε σχέση με τη βάση του κτιρίου και ευθυγραμμισμένο με το υπάρχον οδικό δίκτυο, ο οποίος στεγάζει τα εκθέματα από την Αρχαϊκή Περίοδο μέχρι τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορική Περίοδο. Η επίστεψη του κτιρίου αποτελείται από τη διευθετημένη γύρω από ένα εσωτερικό αίθριο ορθογώνια Αίθουσα του Παρθενώνα, η οποία αλλάζει εκ νέου προσανατολισμό σε σχέση με το μεσαίο τμήμα του κτιρίου, έτσι ώστε τα Γλυπτά του Παρθενώνα να τοποθετηθούν ακριβώς όπως ήταν τοποθετημένα στον Παρθενώνα πριν από αιώνες. Η γυάλινη περιβολή παρέχει το ιδανικό φως για μια έκθεση γλυπτικής και άμεση θέα από και προς την Ακρόπολη, προστατεύοντας παράλληλα τον εκθεσιακό χώρο από την υπερβολική ζέση και το φως, χάρη στην πλέον σύγχρονη τεχνολογία κατασκευής γυαλιού. Τα τρία κύρια υλικά κατασκευής του μουσείου είναι το γυαλί για τις προσόψεις και κάποια δάπεδα, το σκυρόδεμα για τον πυρήνα και τις κολώνες και το μάρμαρο για κάποια δάπεδα. Οι κολώνες της ανατολικής και δυτικής πρόσοψης και της Αίθουσας του Παρθενώνα έχουν κατασκευαστεί από χάλυβα.¹⁵

3.2 ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΥΚΛΑΔΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Εικόνα 12. Μουσείο κυκλαδικής τέχνης. Άποψη της αίθουσας που φιλοξενεί την κλασική συλλογή

Το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης ιδρύθηκε το 1986 με σκοπό να στεγάσει τη συλλογή με έργα Κυκλαδικής και Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης των Νικολάου και Αικατερίνης Γουλανδρή. Το Μουσείο στεγάζεται σε ειδικά σχεδιασμένο κτίριο στην οδό Νεοφύτου Δούκα στο κέντρο της Αθήνας, ενώ από το 1991 έχει επεκταθεί και σε νέα πτέρυγα, στο νεοκλασικό Μέγαρο Σταθάτου, στη συμβολή των οδών Βασιλίσσης Σοφίας και Ηροδότου.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΟΜΗ

Το ΜΚΤ στεγάζεται σε δύο ξεχωριστά κτίρια, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους εσωτερικά: στο Κεντρικό Κτίριο βρίσκονται οι αίθουσες των μόνιμων συλλογών και η Νέα Πτέρυγα του μουσείου, ενώ στο Μέγαρο Σταθάτου φιλοξενούνται περιοδικές εκθέσεις.

Το Κεντρικό Κτίριο

Το Κεντρικό Κτίριο, στην οδό Νεοφύτου Δούκα 4, κατασκευάστηκε το 1985 από τον αρχιτέκτονα Ιωάννη Βικέλα για να στεγάσει τις μόνιμες συλλογές του ΜΚΤ. Στην πρόσοψη του συνδυάζει το μάρμαρο και το γυαλί, αναπαράγοντας την αίσθηση της λιτότητας και της διάχυσης του ανακλώμενου φωτός, που κυριαρχεί στο κυκλαδικό τοπίο αυτό ήταν επιθυμία

¹⁵BernardTschoumiArchitects, Ενημερωτικό Δελτίο Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού

της Ντόλυ Γουλανδρή αφού δήλωνε ότι, επειδή το κτίσμα έπρεπε να θυμίζει στους επισκέπτες τα αντικείμενα που στεγάζει και να εναρμονίζεται με αυτά, αποφάσισαν έτσι να έχει τη λιτή μορφή των κυκλαδικών ειδωλίων και να είναι, όπως αυτά, φτιαγμένα από λευκό μάρμαρο. Στο εσωτερικό δεσπόζουν οι απέρριπτες γραμμές και η μοντέρνα αισθητική, με υλικά που συναντά κανείς στις Κυκλάδες, όπως το μάρμαρο και ο γρανίτης. Το κτίριο διαθέτει 4 ορόφους με εκθεσιακούς χώρους συνολικού εμβαδού 2.300 μ², αποθήκες, εργαστήρια και χώρους γραφείων. Το 2005 εγκαινιάστηκε η Νέα Πτέρυγα του ΜΚΤ προσφέροντας στο μουσείο επιπλέον 500 τ.μ. για τις πολύπλευρες δραστηριότητές του. Στο ισόγειο του κεντρικού κτιρίου βρίσκονται επίσης το Πωλητήριο και το Καφέ του Μουσείου. Από το Καφέ ένας διάδρομος οδηγεί στο Μέγαρο Σταθάτου.

Το Μέγαρο Σταθάτου

Το Μέγαρο Σταθάτου φιλοξενεί τις περιοδικές εκθέσεις του μουσείου. Έργο του αρχιτέκτονα Ernst Ziller και ένα από τα σημαντικότερα αρχιτεκτονικά δείγματα του νεοκλασικισμού στην Αθήνα, κτίστηκε το 1895 ως κατοικία της μεγαλοαστικής οικογενείας Όθωνος και Αθηνάς Σταθάτου.

Το Μέγαρο Σταθάτου συνδυάζει με αρμονικό τρόπο στοιχεία από την ελληνική και ρωμαϊκή αρχιτεκτονική, καθώς και από νεώτερες επιδράσεις. Η κλιμακωτή είσοδος του κτιρίου είναι αναγεννησιακού ρυθμού και πλαισιώνεται από μια διώροφη τοξωτή πρόσοψη. Δύο αγάλματα επιστέφουν το θωράκιο της στέγης, ενώ οι εξωτερικοί τοίχοι διακοσμούνται με κυμάτια.

Στο υπερυψωμένο ισόγειο του κτιρίου βρίσκονται η τραπεζαρία και το μεγάλο σαλόνι του αρχοντικού καθώς και μια μεταλλική ροτόντα στον άξονα της εισόδου. Οι χώροι αυτοί δεν έχουν υποστεί μετατροπές και διατηρούν τις χρυσοποίκιλτες γύψινες διακοσμήσεις στους τοίχους, τους πολυελαίους και τα τζάκια (σε περιόδους εκθέσεων κάποια από τα τμήματα αυτά καλύπτονται με ξύλινες επενδύσεις). Ένα μεγάλο κλιμακοστάσιο οδηγεί στον πρώτο όροφο του κτιρίου, όπου βρίσκονταν κάποτε τα υπνοδωμάτια της οικίας. Σήμερα οι χώροι αυτοί έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα για την διοργάνωση περιοδικών εκθέσεων.

Το υπόγειο του κτιρίου, όπου βρίσκονταν η κουζίνα και οι βοηθητικοί χώροι του Μεγάρου Σταθάτου, φιλοξενεί σήμερα τα γραφεία και τις υπηρεσίες του ΜΚΤ. Στο βάθος του κήπου, δεξιά από την κεντρική είσοδο, βρίσκεται ένα βοηθητικό κτίσμα που χρησίμευε ως αμαξοστάσιο, στάβλος και κατάλυμα του προσωπικού. Σήμερα το κτίριο στεγάζει δημόσιες υπηρεσίες.

Τα πρωτότυπα σχέδια του Μεγάρου Σταθάτου, ένα εκ των οποίων φέρει την υπογραφή του ίδιου του Ziller, φυλάσσονται σήμερα στην Εθνική Πινακοθήκη. Αντίγραφά τους εκτίθενται στον χώρο της ροτόντας.¹⁶

3.3 ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο είναι το μεγαλύτερο μουσείο της Ελλάδας και ένα από τα σημαντικότερα του κόσμου. Με αρχικό προορισμό να δεχθεί το σύνολο των ευρημάτων από ανασκαφές του 19ου αιώνα, κυρίως από την Αττική, αλλά και από άλλες περιοχές της χώρας, σταδιακά πήρε τη μορφή ενός κεντρικού Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και εμπλουτίστηκε με ευρήματα από όλα τα σημεία του ελληνικού κόσμου. Οι πλούσιες συλλογές του, που απαριθμούν περισσότερα από 11.000 εκθέματα, προσφέρουν στον επισκέπτη ένα πανόραμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού από τις αρχές της προϊστορίας έως την ύστερη αρχαιότητα.

Το μουσείο στεγάζεται στο επιβλητικό νεοκλασικό κτήριο, που οικοδομήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα σε σχέδια του L. Lange και τελικά διαμορφώθηκε από τον Ernst Ziller. Οι εκθεσιακοί χώροι του, δεκάδες αίθουσες σε κάθε όροφο, καλύπτουν έκταση 8.000 τ.μ. και στεγάζουν τις πέντε μεγάλες μόνιμες συλλογές: Τη Συλλογή Προϊστορικών Αρχαιοτήτων, που περιλαμβάνει έργα των μεγάλων πολιτισμών που αναπτύχθηκαν στο Αιγαίο από την 6η

¹⁶ Παπαδημητρίου Ν., Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 2007

χιλιετία έως το 1050 π.Χ. (νεολιθικού, κυκλαδικού και μυκηναϊκού) και ευρήματα από τον προϊστορικό οικισμό της Θήρας. Τη Συλλογή Έργων Γλυπτικής, που παρουσιάζει την εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής γλυπτικής από τον 7ο αι. π.Χ. έως τον 5ο αι. μ.Χ., μέσα από μοναδικά έργα τέχνης. Τη Συλλογή Αγγείων και Μικροτεχνίας, που περιλαμβάνει αντιπροσωπευτικά έργα της αρχαίας ελληνικής κεραμικής από τον 11ο αι. π.Χ. έως και τη ρωμαϊκή εποχή, καθώς και τη Συλλογή Σταθάτου, μια διαχρονική συλλογή μικροτεχνημάτων. Τη Συλλογή Έργων Μεταλλοτεχνίας με πολλά μοναδικά πρωτότυπα έργα, αγάλματα, ειδώλια και έργα μικροτεχνίας. Τέλος, τη μοναδική για την Ελλάδα Συλλογή Αιγυπτιακών και Ανατολικών Αρχαιοτήτων με έργα τέχνης, που χρονολογούνται από την προδυναστική περίοδο (5000 π.Χ.) έως και τους χρόνους της ρωμαϊκής κατάκτησης.

Το μουσείο διαθέτει πλούσιο φωτογραφικό αρχείο και βιβλιοθήκη με πολλές σπάνιες εκδόσεις, η οποία εμπλουτίζεται διαρκώς για τις ανάγκες του επιστημονικού προσωπικού.

Εικόνα 13. Άποψη από το εσωτερικό του μουσείου

Επίσης, διαθέτει σύγχρονα εργαστήρια συντήρησης μεταλλικών αντικειμένων, κεραμικής, λίθου, εργαστήρια εκμαγείων, οργανικών υλών, φωτογραφικό εργαστήριο και χημικό εργαστήριο. Στους χώρους του στεγάζονται, ακόμη, αίθουσες περιοδικών εκθέσεων, αμφιθέατρο διαλέξεων, καθώς και ένα από τα μεγαλύτερα πωλητήρια του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων.

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο δέχεται χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο. Παράλληλα με την προβολή των εκθεμάτων του

διοργανώνει περιοδικές εκθέσεις και συμμετέχει με δανεισμό έργων του σε εκθέσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Επί πλέον, λειτουργεί ως κέντρο έρευνας για επιστήμονες από όλο τον κόσμο και συμμετέχει στην εκπόνηση ειδικών εκπαιδευτικών και άλλων προγραμμάτων. Στο αμφιθέατρό του διοργανώνονται αρχαιολογικές διαλέξεις, ενώ καινοτομία αποτελεί και η δυνατότητα ξενάγησης ατόμων με προβλήματα ακοής από το επιστημονικό προσωπικό. Το μουσείο λειτουργεί ως Ειδική Περιφερειακή Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ οι πέντε μόνιμες συλλογές του, εκτός από εκθεσιακές ενότητες, αποτελούν και αυτόνομα διοικητικά τμήματα.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΟΜΗ

Η συμβολή της Ελένης Τοσίτσα

Λίγο πριν από το θάνατό της η Ελένη Τοσίτσα η οποία δωρίζει στο κράτος το οικόπεδο της στην οδό Πατησίων εκτάσεως 62.056,42 τετραγωνικών μέτρων, δίπλα στο οικόπεδο που η ίδια είχε δωρίσει το 1860 για την ανέγερση του Πολυτεχνείου. Με Βασιλικό Διάταγμα της 23 Μαρτίου του 1866 ορίζεται επίσημα η ανέγερση του Μουσείου στο οικόπεδο που δώρισε η Ελένη Τοσίτσα πάνω στα σχέδια των αρχιτεκτόνων Lange και Κάλκου. Τελικώς, στις 3 Οκτωβρίου 1866 παρουσία του βασιλέως Γεωργίου, υπουργών, βουλευτών και μελών της Ιεράς Συνόδου τοποθετείται ο θεμέλιος λίθος του μουσείου. Το 1874 είχε σχεδόν ολοκληρωθεί η δυτική πτέρυγα αλλά χωρίς τη μεγαλειώδη στοά με την κιονοστοιχία καθώς είχε αποφασιστεί να γίνει αποδεκτή η αλλαγή που είχε προτείνει ο Κάλκος. Με το πρόβλημα της εξεύρεσης χρημάτων και με το θάνατο του Κάλκου η οικοδομή καθυστερεί, έως ότου διορίζεται αρχιτέκτων ο Αρμόδιος Βλάχος και προσφέρει οικονομική βοήθεια η Αρχαιολογική Εταιρεία και ο Νικόλαος Βερναρδάκης, γιος του αποθανόντος Δημητρίου προσφέροντας το ποσό των 100.000 φράγκων. Στην πρόταση του ελληνικού κράτους προς τον Hansen να αναλάβει την αποπεράτωση του μουσείου εκείνος αρνείται γιατί δεν του άρεσαν τα σχέδια του Lange και υποβάλλει νέα πρόταση για ένα μουσείο στα νότια της Ακρόπολης, η οποία φυσικά δεν έγινε αποδεκτή τόσο γιατί η θέση αυτή ήταν εντελώς ακατάλληλη, όσο και γιατί ο

προϋπολογισμός του έργου ανερχόταν στο αστρονομικό για την εποχή εκείνη ποσό των επτά εκατομμυρίων δραχμών. Τη συνέχιση και αποπεράτωση του Εθνικού Μουσείου θα αναλάβει ο Ernst Ziller μαθητής και συνεργάτης του Hansen, ο οποίος εργάστηκε πολλά χρόνια στην Ελλάδα. Ο Ziller επέφερε αρκετές αλλαγές στο σχέδιο του Lange με σημαντικότερη εκείνη της πρόσοψη του κτιρίου, εφαρμόζοντας ένα σχέδιο που είχε ήδη κάνει για το μουσείο της Ολυμπίας. Στην θέση της ήδη καταργηθείσας κιονοστοιχίας σχεδίασε ένα μνημειώδες πρόπυλο με τέσσερις ιωνικούς κίονες μπροστά και δυο άλλους πιο πίσω προς την είσοδο, ενώ δεξιά και αριστερά δημιούργησε δυο στοές με μεγάλα ανοίγματα, οι οποίες απολήγουν σε δυο δωμάτια με αετωματική στέγη. Η διακόσμηση της σχετικά λιτής πρόσοψης συμπληρώθηκε με την τοποθέτηση πάνω από το πρόπυλο πήλινων αγαλμάτων, στοιχείο που χαρακτήριζε τα κτίρια του αρχιτέκτονα. Το 1889 το κτίριο είχε πλέον ολοκληρωθεί, εικοσιτρία χρόνια μετά τη θεμελίωσή του.

Η επέκταση και ο πόλεμος

Η πρώτη μικρή επέκταση πραγματοποιήθηκε από το 1903 ως το 1906 από τον αρχιτέκτονα Α. Μεταξά με την προσθήκη τριών αιθουσών κατά μήκος του κεντρικού άξονα του κτιρίου στην πίσω πλευρά του δηλαδή την ανατολική, μια επέκταση που σύντομα αποδείχτηκε ανεπαρκής. Αργότερα αποφασίζεται η επέκταση του μουσείου προς το ανατολικό τμήμα του οικοπέδου και στην επταετία 1932-1939 προστίθεται στο παλιό κτίριο ένα νέο οικοδόμημα με δυο εσωτερικές αυλές σε σχέδια του αρχιτέκτονα Γ. Νομικού. Και ενώ όλα ήταν έτοιμα για τη μεγάλη αλλαγή και τη νέα διευθέτηση των εκθέσεων ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Το κτίριο κατά τη διάρκεια της κατοχής δεν θύμιζε κατά κανένα τρόπο μουσείο, καθώς στους χώρους του εγκαταστάθηκαν διάφορες δημόσιες υπηρεσίες, στην κεντρική μεγάλη αίθουσα η Κρατική Ορχήστρα, το ταχυδρομείο και υπηρεσίες του Υπουργείου Υγιεινής, ενώ στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στον όροφο της νέας πτέρυγας είχαν διαμορφωθεί με εσωτερικά χωρίσματα και χώροι κρατουμένων. Βομβαρδισμοί κατά τη διάρκεια του ίδιου εμφυλίου προκάλεσαν μεγάλες ζημιές κυρίως στη στέγη και όταν πλέον όλα αυτά τα δεινά των πολέμων είχαν τελειώσει μια γενική επισκευή ήταν αναγκαία σε ολόκληρο σχεδόν το κτίριο. Το 1946 μαζί με τον εορτασμό των εκατό χρόνων της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα, παρουσιάστηκε μια μικρή έκθεση σε τρεις αίθουσες του μουσείου. Το υπόλοιπο κτίριο βρισκόταν υπό επισκευή με χρήματα που δόθηκαν από το ελληνικό κράτος και από το σχέδιο Marshall σε σχέδια του αρχιτέκτονα Πάτροκλου Καραντινού. Εκτός από την αντικατάσταση της στέγης, και των παραθύρων της βόρειας πλευράς, τροποποιήθηκε και ο χώρος της εισόδου με την αλλαγή της θέσης των μεγάλων ιωνικών κιόνων. Τα δάπεδα, που είχαν καταστραφεί και από τις εργασίες κατάχωσης των αρχαίων, αντικαταστάθηκαν με μωσαϊκά της εποχής, ενώ οι χώροι απόκρυψης στα υπόγεια διαμορφώθηκαν σε αποθήκες αρχαίων. Παράλληλα με την επιδιόρθωση του κτιρίου προχωρούσαν και οι εργασίες συντήρησης και επανέκθεσης των αρχαίων κατά συλλογές.

Η ανακαίνιση και οι Ολυμπιακοί Αγώνες

Το 2001 υποβλήθηκε στο Υπουργείο Πολιτισμού πρόταση για την ανακαίνιση του μουσείου και την επανέκθεση των συλλογών του. Με τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας του 2004 προ των πυλών, η υλοποίηση του τεράστιου αυτού έργου προϋπέθετε έναν αγώνα, άνευ προηγουμένου. Μέσα σε τρία χρόνια το κτίριο είχε ανακαινιστεί με έργα υποδομής απαραίτητα για τη λειτουργία ενός σύγχρονου μουσείου όπως συνθήκες ευκρασίας των εκθεσιακών χώρων, φωτισμός, ανελκυστήρες, προσβάσεις για ΑμεΑ κ.ά.¹⁷

Αξίζει να σημειωθεί ότι το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο διαθέτει τα βασικά χαρακτηριστικά των παραδοσιακών ευρωπαϊκών μουσείων, τόσο ως προς τη μορφή όσο και ως προς το ευρύτερο ρόλο του ως κτίσματος. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι ότι όπως και τα υπόλοιπα μουσεία της Ελλάδας εκείνης της εποχής έτσι και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

¹⁷Καλτσάς Ν., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 180 χρόνια προσφοράς η ιστορία και οι <<περιπέτειές>> του στη διάσωση και την προβολή του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού

ιδρύθηκε, για να στεγάσει πρωτίστως τα έργα της κλασικής ελληνικής τέχνης, οπότε το νεοκλασικό ύφος υποστηρίζει και την αντίληψη η οποία θέλει τη μορφή του κτιρίου να παραπέμπει σε ό,τι αυτό στεγάζει.

3.4 BYZANTINO ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Εικόνα 14. Άποψη της εισόδου του μουσείου

Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας είναι ένα από τα σημαντικότερα δημόσια μουσεία στην Ελλάδα. Ιδρύθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα (1914) με σκοπό τη συλλογή, μελέτη, διατήρηση και έκθεση της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική επικράτεια.

Η συλλογή του μουσείου περιέχει σημαντικό αριθμό αντικειμένων (περίπου 30.000) όπως φορητές εικόνες, γλυπτά, κεραμικά, εκκλησιαστικά υφάσματα, ζωγραφικά έργα, μικροτεχνία και αρχιτεκτονικά μέλη (τοιχογραφίες και ψηφιδωτά). Η μόνιμη συλλογή του μουσείου διαμορφώνεται σε δύο κύρια μέρη:

Το πρώτο μέρος είναι αφιερωμένο στη Βυζαντινή περίοδο (από τον 4ο έως τον 15ο αιώνα μ.Χ.) και περιέχει 1.200 εκθέματα και το δεύτερο μέρος με τίτλο «Από το Βυζάντιο στη νεώτερη εποχή» παρουσιάζει 1.500 εκθέματα από τον 15ο έως τον 20ο αιώνα.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΟΜΗ

Το μέγαρο των Ιλισίων είναι στην πραγματικότητα ένα συγκρότημα κτηρίων. Το κεντρικό κτήριο, η κατοικία της Δούκισσας, επενδεδυμένο εξωτερικά με μάρμαρο, αποτελείται από δύο ορόφους και υπόγειο. Πρόκειται για ένα κτίσμα που διακρίνεται για την απλότητα και την αυστηρή συμμετρία του. Στη βόρεια πλευρά, προς την αυλή και το Λυκαβηττό, υπάρχουν και στους δύο ορόφους τοξοστοιχίες με επτά αψίδες, ενώ την εικόνα συμπλήρωναν οι δύο εξέχοντες γωνιακοί πύργοι, όπου βρίσκονται τα κλιμακοστάσια. Στη νότια πλευρά, προς τον Ιλισσό, υπάρχει τοξοστοιχία με τρεις αψίδες στο κέντρο του ισογείου και ανοιχτή στοά με τοξοστοιχία στον πάνω όροφο. Τα λίγα διακοσμητικά στοιχεία, όπως τα ξύλινα φουρούσια της στέγης με τα ζωγραφισμένα ανθέμια, δεν αναιρούν τη λιτή μορφή του κτίσματος. Οι στενές ταινίες με τον ανάγλυφο διάκοσμο από σχηματοποιημένα σταυρόσχημα μοτίβα, που περιτρέχουν το κτήριο, σχηματίζουν το όριο μεταξύ των ορόφων και το τελείωμα του δεύτερου ορόφου, ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζουν την οριζόντια διάταξη των αρχιτεκτονικών στοιχείων.

Το κεντρικό κτήριο υψώνεται επιβλητικό στο βάθος της αυλής, το περίγραμμα της οποίας συμπληρώνεται από δύο χαμηλές πλευρικές πτέρυγες, που προορίζονταν για βοηθητικές χρήσεις, και από το κτήριο με τον πυλώνα της εισόδου. Στο τόξο της μαρμάρινης καμάρας της εισόδου είναι λαξευμένη η ονομασία του συγκροτήματος: ΙΛΙΣΣΙΑ.

Στο κτηριακό συγκρότημα συνδυάζονται στοιχεία του κλασικισμού, όπως η επικράτηση της οριζόντιας γραμμής και οι χαμηλοί κλειστοί πύργοι, με στοιχεία του ρομαντισμού, όπως οι αψιδωτές στοές στις δύο όψεις του κεντρικού κτηρίου και η προβολή της στέγης, που τονίζουν την εναλλαγή φωτός και σκιάς.

Η οικοδόμηση της Villa Ilissia ολοκληρώθηκε το 1848. Κατοικήθηκε από τη Δούκισσα μέχρι

το θάνατό της το 1854. Αργότερα το συγκρότημα περιήλθε στο ελληνικό Δημόσιο, στέγασε για τρία χρόνια τη Σχολή Ευελπίδων και στη συνέχεια άλλες στρατιωτικές αρχές.

Το 1926 η Villa Ilissia παραχωρήθηκε για να στεγάσει το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο. Η εξωτερική μορφή του κτηρίου παρέμεινε περίπου όπως είχε σχεδιαστεί από τον Κλεάνθη, ενώ το εσωτερικό του προσαρμόστηκε στις ανάγκες της νέας του χρήσης, σε σχέδια του αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχου και σύμφωνα με τις μουσειολογικές αντιλήψεις του τότε διευθυντή του Μουσείου Γεωργίου Σωτηρίου. Οι μεγαλύτερες επεμβάσεις έγιναν στο ισόγειο του κτηρίου, όπου τρεις αίθουσες διαμορφώθηκαν σε χαρακτηριστικούς τύπους ναών της παλαιοχριστιανικής, βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Η διαμόρφωση της αυλής έγινε σε σχέδια του αρχιτέκτονα Κίμωνα Λάσκαρη. Από το 1930, όταν το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο άνοιξε τις πύλες της νέας μόνιμης στέγης του στο κοινό, ξεκίνησε μια νέα περίοδος στην ιστορία της Villa Ilissia. Στη συνείδηση χιλιάδων επισκεπτών το μέγαρο της Δούκισσας της Πλακεντίας συνδέθηκε με τη νέα, μουσειακή του χρήση.¹⁸

Η Villa Ilissia σήμερα

Σήμερα το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο ολοκλήρωσε την επανέκθεση των συλλογών του στο καινούργιο μουσείο που σχεδίασε ο αρχιτέκτονας Μάνος Περράκης την περίοδο 1987-1992 και έχει ήδη αποπερατωθεί. Το νέο μουσείο είναι υπόγειο και αναπτύσσεται σε πολλαπλά επίπεδα κάτω από το κτηριακό συγκρότημα της Δούκισσας της Πλακεντίας.

Σήμερα, το κεντρικό κτήριο της Villa Ilissia ανοίγει τις πύλες του και πάλι στο κοινό, έπειτα από την αναγκαία και ριζική αποκατάστασή του. Αποκτά και πάλι κεντρικό ρόλο στη λειτουργία του Βυζαντινού Μουσείου, ενώ αποτελεί και το κέντρο ενός πολιτιστικού πάρκου στην καρδιά της πόλης. Το ισόγειο του Μεγάλου γίνεται το κεντρικό σημείο υποδοχής, συνάντησης και ενημέρωσης των επισκεπτών. Η αίθουσα, στον τύπο της παλαιοχριστιανικής βασιλικής, που διατήρησε την εσωτερική της διαμόρφωση, θα φιλοξενεί έκθεση για την ιστορία του Μουσείου ενώ η απέναντι θα παρουσιάζει περιοδικές εκθεσιακές δράσεις. Ο όροφος φιλοξενεί περιοδικές εκθέσεις αυξάνοντας την έκταση των εκθεσιακών χώρων του Μουσείου.

3.5 ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

Εικόνα 15. Μουσείο Μπενάκη κεντρικό κτήριο

Το Μουσείο Μπενάκη συγκαταλέγεται στις μεγάλες εκείνες δωρεές που αύξησαν τα περιουσιακά στοιχεία του κράτους, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και τον παλαιότερο μουσειακό οργανισμό που λειτουργεί στην Ελλάδα ως Ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου. Με τις εκτεταμένες ενότητες των εκθεμάτων του, που καλύπτουν περισσότερους από έναν πολιτισμικούς τομείς, αλλά και τη γενικότερη λειτουργία του, που εξυπηρετεί περισσότερες από μία κοινωνικές ανάγκες, το Μουσείο Μπενάκη, προσφέρει ένα μοναδικό ίσως υπόδειγμα σύνθετης δομής μέσα στο ευρύτερο

πλέγμα των μουσειακών ιδρυμάτων της Ελλάδας.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΑ ΚΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ Κεντρικό κτήριο

Το Μουσείο Μπενάκη στεγάζεται σε ένα από τα ελάχιστα νεοκλασικά κτήρια που εξακολουθούν να αντιστέκονται στην αισθητική αλλοίωση της μεταπολεμικής Αθήνας.

¹⁸ Δ. Κωνσταντίνος, Βυζαντινό μουσείο, Αθήνα 2009

Βρίσκεται μάλιστα σε εξαιρετικά προνομιούχα θέση στο ιστορικό κέντρο της πόλης, ακριβώς απέναντι από τους πράσινους πνεύμονες του Εθνικού Κήπου και του κήπου του προεδρικού μεγάρου, ενώ συγχρόνως γεινιάζει με συναφείς οργανισμούς όπως το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης και το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο.

Το Μουσείο Μπενάκη κτηριολογικά είναι ένα σύνθετο αρχιτεκτονικό συγκρότημα με αρκετά περιπετειώδη ιστορία: πυρήνας του υπήρξε ένα διακριτικό μεγέθους αρχοντικό των μέσων του 19^{ου} αιώνα, το οποίο- όταν η οικογένεια του Εμμανουήλ Μπενάκη εγκαθίσταται οριστικά στην Αθήνα στα 1910-επεκτείνεται με την προσθήκη μιας αίθουσας χορού και με του απαραίτητους βοηθητικούς χώρους. Τότε εξωραϊζεται εσωτερικά και εξωτερικά από τον γνωστό αρχιτέκτονα και αναστηλωτή του Παναθηναϊκού Σταδίου Αναστάσιο Μεταξά (1863/1937). Κατά το 1929/30 για την μετατροπή της λειτουργία του κτιρίου και την εξασφάλιση των μουσειακών του προδιαγραφών, προτίθεται μία ακόμη πτέρυγα, επειδή όμως ήταν απαραίτητο να εξοικονομηθούν και επιπλέον εκθεσιακοί χώροι χρησιμοποιείται κάθε προσφερόμενη δυνατότητα, τα ακατάλληλα δωμάτια του υπογείου και το κεντρικό χολ της εισόδου.

Μετά τον θάνατο του Αντώνη Μπενάκη, έγιναν τρεις ακόμη προσθήκες στο αρχιτεκτόνημα: η πρώτη το 1954-1956 για να στεγαστούν στο ισόγειο τα ιστορικά κειμήλια του Ελευθερίου Βενιζέλου και τον πρώτο όροφο η συλλογή του Δαμιανού Κυριαζή, η δεύτερη το 1968 για να εκτεθεί στο υπόγειο η μεγάλη δωρεά της Ελένης Σταθάτου και η τρίτη το 1969-1973 για να προστεθεί με δαπάνη του Ιδρύματος Σταματίου Δεκόζη-Βούρου μια νέα πτέρυγα με μια αίθουσα διαλέξεων στο ισόγειο, μια αίθουσα προσωρινών εκθέσεων στον πρώτο όροφο και ένα κυλικείο στην ταράτσα. Και αυτή όμως η επέκταση δεν επέλυσε ουσιαστικά κανένα από τα προβλήματα που δημιουργούν οι έκτακτες εκδηλώσεις και κυρίως το πρόβλημα του συνωστισμού.

Από το 1973 και μετά-ενώ με ταχείς ρυθμούς πολλαπλασιάζονται τα αντικείμενα, το προσωπικό, οι επισκέπτες και οι δραστηριότητες-η ανακούφιση της εσωτερικής λειτουργίας επιβάλλει το σταδιακό περιορισμό των εκθεσιακών χώρων, την απελευθέρωση του χολ της εισόδου, τη χρησιμοποίηση πολλών αιθουσών για την εγκατάσταση νέων γραφείων, εργαστηρίων και αποθηκών, την οργάνωση απολογισμών, ομιλιών, συνεδρίων, εκθέσεων, δεξιώσεων, κτλ. Τότε προτείνεται και η ριζική αναθεώρηση του μουσειολογικού σκεπτικού, ο επαναπροσδιορισμός δηλαδή της μουσειακής φυσιογνωμίας, με γνώμονα τις επιτακτικές απαιτήσεις της νεότερης πραγματικότητας, αλλά και την εξασφάλιση κάποιων τουλάχιστον προϋποθέσεων για την αντιμετώπιση των μελλοντικών προοπτικών.¹⁹

Κτήριο της οδού Πειραιώς

Το αρχικό, υπάρχον κτήριο της οδού Πειραιώς 138, κτισμένο σταδιακά κατά τη δεκαετία του '50, εξυπηρετούσε τις ανάγκες αντιπροσωπείας αυτοκινήτων με γραφεία και συνεργεία. Αγοράστηκε από το Μουσείο Μπενάκη και αναπλάστηκε για τη νέα του χρήση με χρηματοδότηση από το 3ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης.

Το Μουσείο επωμίστηκε την δαπάνη για όλες τις μελέτες, προκειμένου να εξασφαλίσει τις καλύτερες δυνατές προδιαγραφές. Τον σχεδιασμό και την παρακολούθηση της ανάπτυξης του παλαιού κτηρίου ανέλαβε το αρχιτεκτονικό γραφείο της Μαρίας Κοκκίνου και του Ανδρέα Κούρκουλα, μετά από κλειστό διαγωνισμό με προσκλήσεις. Κατά γενική ομολογία πρόκειται για ένα από τα ωραιότερα σύγχρονα κτήρια της Αθήνας και σίγουρα για ένα από τα ελάχιστα κτήρια δημόσιας χρήσης με αρχιτεκτονική υπογραφή.

Το σύνολο του νέου κτηρίου καταλαμβάνει έκταση 8.200 τ.μ. με υπόγειους χώρους 2.800 τ.μ. και εσωτερικό αίθριο 850 τ.μ. Οι εκθεσιακοί χώροι καλύπτουν επιφάνεια 3.000 τ.μ., το αμφιθέατρο είναι χωρητικότητας 300 ατόμων, ενώ υπάρχουν και αίθουσες που φιλοξενούν τις υπηρεσίες του Μουσείου.

Η αρχιτεκτονική ανάπτυξη διατήρησε το αρχικό σχέδιο του κτίσματος με την προσθήκη ενός ορόφου. Οι γενικές αρχές σχεδιασμού βασίζονται στην ιδέα ενός εσωστρεφούς κτηρίου με

¹⁹ Δ. Φωτόπουλος, Α. Δεληβορριάς, *Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη*, Α. Πετρουλάκης, Αθήνα 1997, 33

ανοίγματα προς το κεντρικό αίθριο. Η κίνηση στους εκθεσιακούς χώρους οργανώνεται περιμετρικά του αιθρίου, με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η μέγιστη δυνατή ευκρίνεια στις προσβάσεις και ταυτόχρονα μεγάλη ευελιξία στη χρήση των χώρων. Το αίθριο, βασικό στοιχείο των δραστηριοτήτων του πολιτιστικού κέντρου, μπορεί να φιλοξενεί υπαίθριες εκθέσεις, μουσικές εκδηλώσεις, παραστάσεις, κ.ά. Το βιβλιοπωλείο και το εστιατόριο επικοινωνούν με το αίθριο στη στάθμη του ισογείου.

Η όλη λογική της αρχιτεκτονικής οργάνωσης και του ύφους του κτηρίου στοχεύει στη δημιουργία ενός χώρου που δεν εξαντλείται σε μια απλή σύντομη επίσκεψη, αλλά λειτουργεί όλη την διάρκεια της ημέρας, προσφέροντας στο κοινό άνετες συνθήκες παραμονής και συμμετοχής σε εναλλακτικές εκδηλώσεις.

Αποτελεί ένα παραδειγματικά μεταμοντέρνο, αφαιρετικό κατασκεύασμα βιομηχανικού ύφους. Είναι ίσως δίκαιο να χαρακτηριστεί «μητροπολιτικό μουσείο>>. Συνυπάρχει αρμονικά πλάι σε μεγάλα κέντρα των Αθηνών.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΧΩΡΟΣ

Η οδός Πειραιώς στην οποία και βρίσκεται το μουσείο αλλάζει διαρκώς τα τελευταία χρόνια, με νέα κτίρια που χτίζονται και κυρίως με τα παλιά που μετασχηματίζονται. Τον 19ο αιώνα η Πειραιώς καθιερώθηκε ως κεντρικός βιομηχανικός άξονας. Στις αρχές του 21ου αιώνα εξελίσσεται πραγματικά σε «πυκνωτή» διαφορετικών πολιτιστικών δράσεων. Μουσεία, γκαλερί, οικίες, μουσικά κέντρα, και νυχτερινά στέκια.

Αν αρχικά υπήρξε απλώς η αρτηρία που συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά, σήμερα η οδός Πειραιώς έχει γίνει ένας προορισμός που υπόσχεται αναψυχή σε πολλαπλά επίπεδα.

Αφενός είναι οι άπλετοι χώροι που προσφέρουν τα αχρηστεμένα εργοστάσια, αφετέρου οι σχετικά χαμηλές τιμές τους, που έπεισαν διαφορετικού τύπου οργανισμούς να κατέβουν και να δημιουργήσουν εκεί τις επιχειρήσεις τους. Η οδός Πειραιώς διατηρεί το βιομηχανικό ύφος της. Τα χνάρια του παρελθόντος συνυπάρχουν με τα κοιτάσματα του μέλλοντος. Δίπλα σε καφετέριες και καταστήματα βλέπουμε να ιδρύονται θέατρα. Μαζί με τους μετανάστες κυκλοφορούν οι λιμουζίνες των κοσμικών, οι κουλτουριάρηδες, οι ανήσυχοι νέοι. Και ενώ όλα αλλάζουν σε αυτή την οδό κανένας Έλληνας δεν έχει πεί ποτέ την Πειραιώς με το επίσημο όνομά της το οποίο είναι «Παναγή Τσαλδάρη» Ακόμη και στις ονομασίες των νέων κτιρίων δεν χρησιμοποιείται το πραγματικό της ονοματεπώνυμο π.χ (Μουσείο Μπενάκη- *Κτίριο Οδού Πειραιώς*).

Κάποια από τα σημαντικότερα κτήρια των Αθηνών βρίσκονται σε αυτή την οδό μερικά από αυτά είναι: Η Ανώτερη Σχολή Δραματικής Τέχνης Εθνικού Θεάτρου, η Δημοτική Πινακοθήκη, το Κέντρο Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων, το κτίριο της Επιστημονικής Επιτροπής Κέντρου Λίθου, το Πνευματικό ίδρυμα Γεωργίου Παπανδρέου, η Τεχνόπολις του Δήμου Αθηναίων, η Ανώτατη σχολή καλών τεχνών.

Ενότητα

2

Εποχή ίδρυσης
επιλεγμένων
πολιτιστικών τόπων, οι
δημιουργοί τους, το
κλίμα της αρχαιολογικής
έρευνας και η
επικρατούσα εθνική
συνείδηση, η
αντιπροσωπευτική
μορφή τέχνης τη
συγκεκριμένη εποχή
τόσο σε εθνικό όσο και
σε ευρωπαϊκό επίπεδο

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

1.1 ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΟΥ

Εικόνα 16. Ο ναός του Ηφαίστου η ανατολική πλευρά (πρόναος)

Ο ναός κτισμένος ίσως από τον αρχιτέκτονα Ικτίνο είχε σχεδιαστεί και πιθανότατα άρχισε να χτίζεται ήδη από το 450 π.Χ., σίγουρα πριν από τον Παρθενώνα. Η σύλληψή του ανήκει στη γενιά των Μαραθωνομάχων και του Κίμωνα και όχι στο οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή. Στα χρόνια που ακολουθούν σημειώνονται αλλαγές στο σχεδιασμό, γύρω στο 445 π.Χ., είναι όμως σε προχωρημένο στάδιο το έργο, αφού τότε ολοκληρώνονται οι μετόπες με τους άθλους του Ηρακλή και τα γλυπτά του ανατολικού αετώματος. Μεταξύ 445-440 π.Χ. φιλοτεχνείται η δυτική ζωφόρος. Ανάμεσα στο

435 και το 430 π.Χ. χρονολογούνται η ανατολική ζωφόρος, το δυτικό αέτωμα και η διαμόρφωση του εσωτερικού με περαιτέρω αλλαγές στο αρχικό σχέδιο. Το 421 π.Χ. τοποθετούνται η σίμη, τα ακρωτήρια και το λατρευτικό σύμπλεγμα του Ηφαίστου και της Αθηνάς, οπότε πρέπει να ολοκληρώνεται και η στέγη του ναού. Τα επίσημα εγκαίνια έγιναν το 416/5 π.Χ. Ο πιθανότερος λόγος που διάρκεσαν τόσο πολύ οι εργασίες στο ναό του Ηφαίστου είναι ότι με το οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή δόθηκε προτεραιότητα στον Παρθενώνα, από το 447 π.Χ., και στο ναό του Ποσειδώνα στο Σούνιο, από το 444 π.Χ.

Κατά την αρχαιότητα στο εσωτερικό του ναού υπήρχαν χάλκινα αγάλματα του Ηφαίστου και της Αθηνάς κατασκευασμένα από τον Αλκαμένη (421 - 415 π.Χ.). Πρόκειται τον καλύτερα σωζόμενο ναό δωρικού ρυθμού στον Ελλαδικό χώρο.²⁰

Την ταύτιση του ναού ως "Ηφαιστείο" επιβεβαίωσε η ανασκαφική έρευνα με την αποκάλυψη εργαστηρίων μεταλλουργίας στην ευρύτερη περιοχή του λόφου, επισκιάζοντας, έτσι, παλαιότερες απόψεις, που αναγνώριζαν ως λατρευόμενες θεότητες το Θησέα, τον Ηρακλή ή τον Άρη.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ

Πότε ακριβώς έγινε η μετατροπή του αρχαίου αυτού ναού σε χριστιανικό δεν έχει επιβεβαιωθεί. Εικάζεται από πολλούς ίσως από τον 7ο αιώνα. Πάντως το 1690 αναφέρεται επίσημα ως χριστιανικός ναός της Αθήνας μέχρι και το 1834, αφιερωμένος στον Άγιο Γεώργιο με το χαρακτηριστικό παρωνύμιο "Άη Γιώργης ο Ακαμάτης".

Για το παρωνύμιο αυτό υπάρχουν διάφορες εκδοχές. Η μία είναι να προέρχεται εκ παραφθοράς του ονόματος του γιου του Θησέα και της Φαίδρας, του Ακάμαντα, που εξελέχθη σε Ακάμαντα και εξ αυτού Ακαμάτη. Μια άλλη άποψη είναι να οφείλεται ακριβώς στην έννοια του ακαμάτη (= αργόσχολου), επειδή επί τουρκοκρατίας λειτουργούσε μόνο μία φορά το χρόνο, ανήμερα της εορτής του Αγίου. Μια τρίτη επίσης εκδοχή είναι να οφείλεται στον επίσκοπο Αθηνών Μιχαήλ Ακομινάτο που ίσως να τέλεσε πρώτος εκεί αρχιερατική λειτουργία.

²⁰Χριστοπούλου Β., Αρχαία Αγορά της Αθήνας- Άρειος Πάγος. Σύντομο Ιστορικό και Περιήγηση, Αρχαιολογικοί Περιπάτοι γύρω από την Ακρόπολη αρ. 4, Αθήνα 2004

Όπως και να έχει όμως η τελευταία λειτουργία που έγινε στον Άη Γιώργη τον Ακαμάτη ήταν στις 2 Φεβρουαρίου του 1833 όταν τελέσθηκε ο πανηγυρισμός της άφιξης του Όθωνα στην Ελλάδα όπου παρουσία των Αθηναίων και πλήθους άλλου κόσμου ο επίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος έπλεξε το εγκώμιο της ημέρας. Όταν η Αθήνα ανακηρύχθηκε πρωτεύουσα της Ελλάδας η κοινοποίηση του σχετικού βασιλικού διατάγματος έγινε σ' αυτόν το Ναό που ήταν και η τελευταία δημόσια προσέλευση των Αθηναίων.

Από το 1835 έως το 1874 στέγασε το πρώτο Κεντρικό Αρχαιολογικό Μουσείο της χώρας όπου και ο ναός ανέλαβε τον αρχαίο του χαρακτήρα.

1.2 ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ

Ο Παρθενώνας είναι ναός, χτισμένος προς τιμήν της θεάς Αθηνάς, προστάτιδας της πόλης της Αθήνας. Υπήρξε το αποτέλεσμα της συνεργασίας σημαντικών αρχιτεκτόνων και γλυπτών στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα. Η εποχή της κατασκευής του συνταυτίζεται με τα φιλόδοξα επεκτατικά σχέδια της Αθήνας και της πολιτικής κύρους που ακολούθησε έναντι των συμμάχων της κατά την περίοδο της αθηναϊκής ηγεμονίας στην Αρχαία Ελλάδα. Ο Παρθενώνας αποτελεί το λαμπρότερο μνημείο της Αθηναϊκής πολιτείας και τον κολοφώνα του δωρικού ρυθμού. Σύμφωνα με τις πηγές, οι αρχιτέκτονες που εργάστηκαν ήταν ο Ικτίνος, ο Καλλικράτης και πιθανόν ο Φειδίας, που είχε και την ευθύνη του γλυπτού διάκοσμου. Είναι ένας από τους λίγους ολομάρμαρους ελληνικούς ναούς και ο μόνος δωρικός με ανάγλυφες όλες του τις μετόπες. Πολλά τμήματα του γλυπτού διακόσμου, του επιστυλίου και των φατνωμάτων της οροφής έφεραν γραπτό διάκοσμο με κόκκινο, μπλε και χρυσό

χρώμα. Χρησιμοποιήθηκε πεντελικό μάρμαρο, εκτός από το στυλοβάτη που κατασκευάστηκε από ασβεστόλιθο.²¹

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΣΙΟ

Εικόνα 17. Τμήματα της ζωοφόρου του Παρθενώνα που αφαιρέθηκαν από το Λόρδο Έλγιν

Αμέσως μετά τη μάχη του Μαραθώνα αρχίζει να χτίζεται ο Παρθενώνας (Προπαρθενών Ι) το 490 π.Χ., έμεινε όμως ημιτελής, μέχρι το ύψος μερικών σπονδύλων των κιόνων του. Το 480-479 π.Χ. καταστρέφεται από

τους Πέρσες μαζί με τα άλλα μνημεία της Ακρόπολης. Μετά την

επιστροφή των Αθηναίων στην πόλη οι σπονδυλοί του κατεστραμμένου ναού χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό στο βόρειο τείχος της Ακρόπολης, όπου είναι μέχρι σήμερα ορατοί για τον επισκέπτη που κοιτάζει το βράχο από την πλευρά της οδού Αθηνάς και το Μοναστηράκι.

Αμέσως μετά ο Κίμων ανέθεσε την κατασκευή ενός δεύτερου Παρθενώνα στον αρχιτέκτονα Καλλικράτη (Προπαρθενών ΙΙ). Και αυτό το εγχείρημα όμως έμεινε ημιτελές με το θάνατο του Κίμωνα το 450 π.Χ. Το 447/6 π.Χ. αρχίζει σύμφωνα με τις πηγές η λατόμηση

²¹Ορλάνδος Α., Η αρχιτεκτονική του Παρθενώνος, Αθήνα 1977

μαρμάρου για ένα νέο, μεγαλύτερο Παρθενώνα, αυτόν που θα ολοκληρωθεί τελικά στα πλαίσια του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή για την Αθήνα.

Ο Παρθενώνας διατηρήθηκε άθικτος έως και τους Μακεδονικούς χρόνους. Αντίθετα, μάλιστα, μετά τον Γρανικό, στον Παρθενώνα αναρτήθηκαν ως τρόπαια χρυσές ασπίδες, λάφυρα της νίκης του Αλέξανδρου. Οι πρώτες καταστροφές έγιναν επί Λάχαρη, τον οποίο όρισε τύραννο των Αθηνών ο Κάσσανδρος, σύμφωνα με την αφήγηση του Πausανία. Αυτός απέσπασε τις ασπίδες από τον Παρθενώνα, το χρυσάφι και τα κοσμήματα από το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς. Καταστροφές υπέστη και ο οπισθόδομος του ναού, όταν τον χρησιμοποίησε ως προσωπικό του κατάλυμα ο Δημήτριος ο Πολιορκητής.

Στους Ρωμαϊκούς χρόνους δεν καταγράφονται αλλαγές στον Παρθενώνα, που συνεχίζει να διατηρεί αναλλοίωτη τη φυσιογνωμία και την αίγλη του ακόμη και στους μεταχριστιανικούς αιώνες, παρόλο που επί εποχής Ιουστινιανού η πομπή των Παναθηναίων δεν ανέβαινε πια στον Παρθενώνα και είχε χαθεί πλέον κάθε λατρεία δημόσια ή ιδιωτική σύμφωνα με το Λατίνο ρήτορα Κλαύδιο Μαμερτίνο του 4ου αιώνα.

Στους Βυζαντινούς χρόνους -αν και γλύτωσε ο Παρθενώνας την καταστροφή από τα διατάγματα του Θεοδοσίου Β' - έγινε η πρώτη μετατροπή του ναού σε χριστιανική εκκλησία της Αγίας Σοφίας, τα εγκαίνια της οποίας έγιναν επί αυτοκρατορίας Ιουστινιανού. Στον πρόναο προστέθηκε η αψίδα του ιερού. Από αυτές τις μετατροπές αυτές το 1877 -σύμφωνα με τον Burnouf- δεν είχαν μείνει παρά λείψανα τοιχογραφιών και λιγοστά επιγραφικά χαράγματα στους τοίχους και τους κίονες.

Επί Φραγκοκρατίας ο περί τον Παρθενώνα χώρος γίνεται τόπος ενδιαίτησης του πρώτου Φράγκου άρχοντα των Αθηνών, Όθωνα ντε λα Ρος, ενώ η Ακρόπολη γίνεται η έδρα της φραγκικής βαρωνίας και το κέντρο του ιστορικού βίου της πόλης, σε σημείο που η Αθήνα είναι γνωστή πλέον ως *Castellum Athenarum*. Ο Παρθενώνας αποδίδεται στη Ρωμαϊκή εκκλησία και γίνεται ναός Λατινικός, τιμώμενος στο όνομα της Θεοτόκου. Στη Νοτιοδυτική γωνία προστέθηκε ένα κωδωνοστάσιο, που επί Τουρκοκρατίας έγινε μιναρές. Επί Ενετοκρατίας δεν παρατηρήθηκαν και δεν καταγράφηκαν αλλαγές στο μνημείο.

Από τις αφηγήσεις μεταγενέστερων περιηγητών, όπως ο Ιταλός νοτάριος Νικόλαος Μαρτόνης που επισκέφθηκε την Ακρόπολη το 1395 ή ο Κυριακός ο Αγκωνίτης που ταξίδεψε το 1436 στην Αθήνα, έχουμε δύο περιγραφές του χριστιανικού Παρθενώνα. Ο πρώτος εκφραστής της μεσαιωνικής ιδεολογίας απορεί πως είναι δυνατόν να έχει χτιστεί ένα τόσο μεγάλο κτήριο ενώ ο δεύτερος, εκπρόσωπος της Ιταλικής Αναγέννησης, επικεντρώνεται στην ομορφιά των αρχαίων μνημείων.

Επί Τουρκοκρατίας η Ακρόπολη έπεσε στα χέρια των Τούρκων το 1458, οπότε και την επισκέφθηκε ο Μωάμεθ Β' ο Πορθητής. Ο ιερός βράχος έμεινε πλέον γνωστός με το όνομα *Ατίνα Καλεσί*, δηλαδή φρούριο των Αθηνών. Κατά τον 17ο αιώνα ο Παρθενώνας είναι πλέον τζαμί και έχει μιναρέ, που καταστράφηκε το 1687. Ως Τζαμί, ωστόσο που δεν πληρούσε τις προδιαγραφές της ισλαμικής θρησκείας και για αυτό δεν έγινε ποτέ λατρευτικό τέμενος των Μωαμεθανών.

Κατά την εκστρατεία του Φραγκίσκου Μοροζίνη κατά των Αθηνών το 1687, ο Παρθενώνας υπέστη και το μεγαλύτερο πλήγμα το βράδυ της 16ης Σεπτεμβρίου, όταν οβίδα τίναξε την πυριτιδαποθήκη που είχε εγκαταστήσει ο Αλή αγάς, διοικητής του φρουρίου στον ναό. Το μεγαλύτερο τμήμα του ναού προς την ανατολική του πλευρά κατέρρευσε. Έκτοτε και μέχρι να παραδοθεί το μνημείο στην αρχαιολογία λεηλατήθηκε συστηματικά κυρίως από τον Λόρδο Έλγιν, ενώ υπέστη σημαντικές καταστροφές κατά την περίοδο της ελληνικής επανάστασης του 1821 και την πολιορκία του βράχου από τον Κιουταχή Μπέη.²²

Σήμερα βρίσκονται σε εξέλιξη έργα συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου, στο πλαίσιο του ευρύτερου αναστηλωτικού προγράμματος που πραγματοποιείται στην Ακρόπολη από το 1975 από την Υπηρεσία Αναστήλωσης Μνημείων Ακροπόλεως σε

²²Michaelis A., *Der Parthenon* 1881

συνεργασία με την Α΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, υπό την επίβλεψη της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως.²³

1.3 ΕΡΕΧΘΕΙΟ

Εικόνα 18. Ερέχθειο

Το Ερέχθειο οικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 421-406 π.Χ., αντικαθιστώντας τον πρωιμότερο ναό, που βρισκόταν λίγο πιο νότια και ήταν αφιερωμένος στην Αθηνά Πολιάδα, το λεγόμενο "Αρχαίο ναό".

Ο ναός αναφέρεται ως "Ερέχθειο" μόνο από τον Πausanία (1.26.5) και η ονομασία αυτή σχετίζεται με το μυθικό βασιλιά των Αθηνών Ερεχθέα, που λατρευόταν αρχικά στη θέση

αυτή. Από άλλες πηγές το οικοδόμημα συνήθως αναφέρεται απλώς ως "ναός" ή

"αρχαίος ναός".²⁴ Η ιδιόρρυθμη μορφή του οφείλεται εν μέρει στη διαμόρφωση του εδάφους, που είναι κατά 3 μ. ψηλότερο στο ανατολικό μέρος, αλλά και στις δύο κύριες λατρείες, που έπρεπε να στεγάσει σε δύο διαφορετικούς χώρους. Ο πρώτος ήταν αφιερωμένος στην Αθηνά Πολιάδα και καταλαμβάνει το ανατολικό τμήμα του κτηρίου, ενώ στο δυτικό τμήμα, που βρισκόταν σε χαμηλότερο επίπεδο, λατρευόταν ο Ποσειδώνας-Ερεχθέας και υπήρχαν βωμοί του Ηφαίστου και του Βούτου, αδελφού του Ερεχθέα. Εδώ κατοικούσε, σύμφωνα με το μύθο, και ο οικουρός όφις, το ιερό φίδι της Αθηνάς. Παράλληλα, στον ίδιο χώρο υπήρχαν και ορισμένα ιερά σημεία, που έπρεπε να προστατευθούν από το κτήριο, όπως ο τάφος του Κέκροπα και τα ίχνη που θύμιζαν την έριδα της Αθηνάς και του Ποσειδώνα για την κηδεμονία της πόλης.²⁵

Κατά μία άποψη, οι απαρχές του κλασικού Ερεχθείου πρέπει να αναχθούν στα χρόνια του Περικλέους και η κατασκευή του να αποδοθεί στον Μνησικλή, όμως ως επικρατέστερη χρονολογία κατασκευής του θεωρείται η περίοδος της Νικίειου Ειρήνης (421-415 π.Χ.). Βέβαιο είναι ότι οι εργασίες διακόπηκαν για ένα διάστημα εξαιτίας της καταστροφής των αθηναϊκών δυνάμεων στη Σικελία το 413 π.Χ. Κατά πάσα πιθανότητα επαναλήφθηκαν το 409/8 π.Χ. από τον Φιλοκλή, έπειτα από τις νέες νικηφόρες επιχειρήσεις του Αλκιβιάδους το 410 π.Χ. Το 406/5 π.Χ. θα πρέπει να υπήρχε ακόμα πλάι του ο «αρχαίος ναός» της Αθηνάς, ο οποίος έκρυβε ένα μέρος της νότιας πρόσοψης του Ερεχθείου.

Τον 1ο μ.Χ. προκλήθηκαν σοβαρές βλάβες στο Ερέχθειο (στο δυτικό τμήμα και στο βόρειο πρόπυλο) από πυρκαγιά, που ίσως να οφειλόταν στη χρήση φλογοβόλων από τους Ρωμαίους του Σύλλα (86 π.Χ.). Στην εποχή του Οκταβιανού Αυγούστου (α΄ ήμισυ 1ου αι. μ.Χ.) το κτήριο επισκευάστηκε μερικώς. Την παλαιοχριστιανική περίοδο μετατράπηκε σε εκκλησία της Θεομήτωρος, με αποτέλεσμα να προστεθεί αψίδα στον ανατολικό πρόδομο και να αλλοιωθεί η κάτοψη του εκ θεμελίων προκειμένου να διαιρεθεί σε τρία κλίτη. Στην Φραγκοκρατία χρησιμοποιήθηκε ως τόπος διαμονής (παλάτι) των δουκών της Αθήνας, ενώ στους χρόνους της Τουρκοκρατίας στέγασε το χαρέμι του Τούρκου φρουράρχου των Αθηνών και έπεσε θύμα διαρπαγής του λόρδου Έλγιν, ο οποίος αφαίρεσε μία Καρυάτιδα τοποθετώντας στη θέση της ογκώδη πεσσό. Κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης τουρκική οβίδα γκρέμισε τμήμα του νοτίου τοίχου, θάβοντας στα ερείπια τον αγωνιστή Γκούρα και την οικογένειά του. Έπειτα από την ανεξαρτητοποίηση του ελληνικού κράτους, το

²³ Κορρές Μ., Μπούρας Χ., Μελέτη αποκατάστασης του Παρθενώνος, Αθήνα 1983

²⁴ Παπαχατζής Ν., Πausανίου Ελλάδος περιήγησις: Αττικά, Αθήνα 1974

²⁵ Κοντολεών Ν., Το Ερέχθειον ως οικοδόμημα χθόνιας λατρείας, Αθήνα 1949

1845, άρχισαν οι πρώτες αναστηλωτικές εργασίες, που συνεχίστηκαν και εξελίχθηκαν σταδιακά μέχρι τις μέρες μας.²⁶

Προσπάθειες για την αποκατάσταση του μνημείου έγιναν αμέσως μετά την απελευθέρωση. Το Ερέχθειο είναι το πρώτο από τα μνημεία της Ακρόπολης, του οποίου ολοκληρώθηκε η αναστήλωση κατά τη διάρκεια των ετών 1979-1987, στο πλαίσιο των αναστηλωτικών εργασιών που εκτελούνται στο χώρο της Ακρόπολης. Η αναστήλωση αυτή βραβεύθηκε από την Europa Nostra.

1.4 ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΝΙΚΗΣ

Εικόνα 19. Ναός της Αθηνάς Νίκης
Αναστηλωμένος

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης κτίστηκε μεταξύ των ετών 426-421 π.Χ. σε σχέδια του αρχιτέκτονα Καλλικράτη και αποτελεί το διάδοχο πρωιμότερων ναών, επίσης αφιερωμένων στην Αθηνά Νίκη. Ο πρώτος χρονολογείται στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ., ήταν ξύλινος και καταστράφηκε από τους Πέρσες το 480 π.Χ. Στην ίδια περίοδο χρονολογείται και η «εσχάρα», ένας βωμός, που πιθανολογείται ότι ήταν η βάση του αρχαίου ξοάνου της θεάς. Την εποχή του Κίμωννα, γύρω στο 468 π.Χ., κτίστηκε νέος μικρός ναός, από πωρόλιθο, που περιέλαβε τη βάση του ξοάνου, καθώς και ένας νέος βωμός, έξω από το ναΐσκο. Τα θεμέλια των πρωιμότερων βωμών και ναών διασώζονται στο εσωτερικό του πύργου, κάτω από το δάπεδο του ναού της κλασικής περιόδου. Ο περιηγητής Πausanias (1, 22, 4) αναφέρει το ναό ως ναό της Απτέρου Νίκης, και παραθέτει την παράδοση σύμφωνα με την οποία η θεά απεικονιζόταν στο λατρευτικό της άγαλμα χωρίς φτερά για να μένει πάντα στην Αθήνα²⁷. Εκτός από τη λατρεία της Αθηνάς, στο χώρο υπήρχαν και άλλες παλαιότερες λατρείες. Ήδη από τη μυκηναϊκή εποχή, στη δυτική πλευρά του πύργου υπήρχε μικρό ιερό σε σχήμα διπλής κόγχης, ενώ πριν από την κλασική εποχή στο ανατολικό του τμήμα υπήρχαν τα ιερά των Χαρίτων και της Εκάτης Επιπυργιδίας. Η κατασκευή του κλασικού ναού της Αθηνάς Νίκης εντάσσεται στο μεγάλο οικοδομικό πρόγραμμα που συντελέσθηκε στην Ακρόπολη την εποχή του Περικλή. Σημαντικές πληροφορίες για την οικοδόμησή του μας δίνουν επιγραφικά κείμενα, κυρίως ψηφίσματα του δήμου των Αθηναίων, που αναφέρονται στο έργο αυτό. Στη ίδια θέση προϋπήρχε αρχαϊκός ναός της Αθηνάς, πιθανώς από την εποχή των Πεισιστρατιδών (561-510 π.Χ.). Υπολείμματα αυτού του ναού διατηρήθηκαν στον προμαχώνα, κλασικής εποχής, ο οποίος στηρίζει τον ναό. Κάτω από τον κλασικό ναό, βρέθηκαν δύο βωμοί και μικρό ιερό όπου φυλαγόταν, πάνω σε πέτρινη βάση, το ξόανο της θεάς. Το ιερό αυτό καταστράφηκε, μαζί με την υπόλοιπη Ακρόπολη, από τους Πέρσες το 480 π.Χ. αλλά ξαναχτίστηκε αμέσως μετά. Το ξόανο διέφυγε την καταστροφή γιατί οι Αθηναίοι είχαν προλάβει να το μεταφέρουν στη Σαλαμίνα.

Επιγραφές αναφέρουν ότι ο αρχιτέκτονας Καλλικράτης σχεδίασε την είσοδο οπότε θεωρείται πιθανό πως ο ίδιος σχεδίασε και τον ναό, το 437 π.Χ. Ακολούθησε, τα επόμενα χρόνια, η κατασκευή του. Επί ρωμαϊκής εποχής, οι ασβεστολιθικοί δόμοι της επένδυσης του προμαχώνα καλύφθηκαν με λεπτές πλάκες μαρμάρου, όπως φαίνεται από τις οπές των ξύλινων πείρων που τις συγκρατούσαν.

²⁶Stevens G.Ph., Caskey L., Fowler H., Paton J., The Erechtheum 1928,

²⁷Παπαχατζής Ν., Πausanias Ελλάδος περιήγησις: Αττικά, Αθήνα 1974

Ο ναός διατηρήθηκε για πολλούς αιώνες και τον 5ο αιώνα μ.Χ. μετατράπηκε σε εκκλησία. Την εποχή της Τουρκοκρατίας το εσωτερικό του χρησιμοποιήθηκε ως πυριτιδαποθήκη, αλλά το 1686 μ.Χ., οι Τούρκοι, για να αντιμετωπίσουν τους Βενετούς του Μοροζίνι, τον κατεδάφισαν προκειμένου να χρησιμοποιήσουν το δομικό του υλικό στο κτίσιμο του οχυρωματικού τοίχου, στην πρόσοψη των Προπυλαίων, όπου έκτισαν και έναν υψηλό πύργο, το λεγόμενο Κουλά. Η πρώτη αναστήλωση του ναού διενεργήθηκε μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, το 1835, ενώ νέες αναστηλωτικές εργασίες πραγματοποιήθηκαν πριν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το διάστημα 1935-1940. Από το 1997, στο πλαίσιο των εργασιών που διενεργεί η Υπηρεσία Αναστήλωσης Μνημείων Ακροπόλεως, ξεκίνησαν εργασίες αναστήλωσης και συντήρησης του μνημείου. Το 1994 δημοσιεύθηκε η μελέτη αποκαταστάσεως του ναού και το 1998 μεταφέρθηκε στο Μουσείο Ακροπόλεως η ζωφόρος του. Από το 2000 εκτελούνται εργασίες αναστήλωσης από την Υπηρεσία Αναστήλωσης Μνημείων Ακροπόλεως σε συνεργασία με την Α΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, υπό την επίβλεψη της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως.²⁸

1.5 ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΑΤΤΑΛΟΥ

Εικόνα 20. Στοά του Αττάλου εξωτερική όψη

Η Στοά του Αττάλου βρίσκεται στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς της Αθήνας, περίπου 250 μ. ανατολικά του Δίπυλου φράσσοντας σχεδόν τον Έσω Κεραμεικό κατά διεύθυνση Βορρά - Νότο, αποτελώντας έτσι το ανατολικό όριο της αρχαίας αγοράς. Χτίστηκε γύρω στο 150 π.Χ., από τον Άτταλο Β΄, Βασιλέα της Περγάμου κατόπιν δωρεάς του προς την Αθήνα της οποίας και αποτελούσε το μεγαλύτερο σε μήκος αυτοτελές σκεπαστό οικοδόμημά της, ομοίως και το μεγαλύτερο στον ελλαδικό χώρο κατά την αρχαιότητα. Η ανέγερση της Στοάς

ξεκίνησε το 159 π.Χ. και ολοκληρώθηκε μετά από 11 χρόνια, το 138 π.Χ..

Γενικά η Στοά του Αττάλου ήταν φτιαγμένη από πωρόλιθο, ενώ οι ορθοστάτες των τοίχων, οι παραστάδες των θυρών, τα κατώφλια των δωματίων και οι κίονες ήταν από πεντελικό μάρμαρο. Στην αρχαιότητα αποτελούσε τον μεγαλύτερο στεγασμένο χώρο συνάντησης και περιπάτου των Αθηναίων και κυρίως τόπο εμπορίου. Η Στοά αυτή καταστράφηκε από τους Ερούλους το 267 (μ.Χ.) και ενσωματώθηκε στο υστερορωμαϊκό Τείχος της Αθήνας. Επί Φραγκοκρατίας και Τουρκοκρατίας η Στοά χρησίμευσε ως οχύρωμα. Οι δε λίθοι των τοίχων της χρησιμοποιήθηκαν μαζί με άλλους λίθους για την ανέγερση δύο φράγκικων πύργων κοντά και πριν από τα Προπύλαια της Ακρόπολης των οποίων σώζονται ερείπια. Ο ένας μάλιστα από αυτούς τους πύργους (ΝΔ) χρησιμοποιήθηκε από τους τότε Αθηναίους ως χριστιανικός ναός με το όνομα της Παναγίας της Πυργιωτίσσης

Η αναστήλωση της Στοάς πραγματοποιήθηκε μεταξύ των ετών 1953-1956 από την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, βασίσθηκε στις μελέτες του αρχιτέκτονα Ιωάννη Τραυλού, και υλοποιήθηκε χάρη στη δωρεά του John D. Rockefeller Jr. Σήμερα, η Στοά λειτουργεί ως μουσείο, στο οποίο εκτίθενται τα ευρήματα από τις ανασκαφές του χώρου της Αρχαίας Αγοράς.²⁹

²⁸ Ζιρώ Δ., Μελέτη αποκαταστάσεως του ναού της Αθηνάς Νίκης, Αθήνα 1994

²⁹ Τραυλός Ι., Πολεοδομική εξέλιξη των Αθηνών, Αθήνα 1961 (1)/1993 (2)

- Η Στοά του Αττάλου ήταν, αν όχι το πρώτο, ένα από τα πρώτα και μεγαλύτερα «εμπορικά κέντρα» (με τη σύγχρονη έννοια του όρου) στην αρχαιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

2.1 ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Στο βραχώδη λόφο της Ακρόπολης, που δεσπόζει στο κέντρο της σύγχρονης Αθήνας, βρισκόταν το σπουδαιότερο και μεγαλοπρεπέστερο ιερό της αρχαίας πόλης, αφιερωμένο, κατά κύριο λόγο, στην προστάτιδα θεά της, την Αθηνά. Με τον ιερό αυτό χώρο σχετίζονται οι σημαντικότεροι μύθοι της αρχαίας Αθήνας, οι μεγάλες θρησκευτικές εορτές, οι παλαιότερες λατρείες της πόλης αλλά και ορισμένα από τα καθοριστικά για την ιστορία της γεγονότα. Τα μνημεία της Ακρόπολης, αρμονικά συνδυασμένα με το φυσικό περιβάλλον, αποτελούν μοναδικά αριστουργήματα της αρχαίας αρχιτεκτονικής, που εκφράζουν πρωτοποριακούς συσχετισμούς ρυθμών και τάσεων της κλασικής τέχνης και επηρέασαν την πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία για πολλούς αιώνες αργότερα. Η Ακρόπολη του 5ου αι. π.Χ. αποδίδει με τον τελειότερο τρόπο το μεγαλείο, τη δύναμη και τον πλούτο της Αθήνας στην εποχή της μαγαλύτερης ακμής της, το "χρυσό αιώνα" του Περικλή.

Εικόνα 21. Ακρόπολη των Αθηνών

Ο λόφος επιλέχθηκε ήδη από τα νεολιθικά χρόνια (4000/3500-3000 π.Χ.) ως τόπος εγκατάστασης των κατοίκων της περιοχής. Κατάλοιπα εγκατάστασης της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού εντοπίστηκαν στην περιοχή του Ερεχθείου. Κατά το 13ο αι. π.Χ., ο βράχος τειχίσθηκε και αποτέλεσε την έδρα του τοπικού ηγεμόνα. Τμήματα αυτού του τείχους, που αναφέρεται συνήθως ως "κυκλώπειο", σώζονται αποσπασματικά ανάμεσα στα μεταγενέστερα μνημεία και η πορεία του μπορεί να αποκατασταθεί με σχετική ακρίβεια. Τον 8ο αι. π.Χ. η Ακρόπολη απέκτησε για πρώτη φορά τον αποκλειστικά ιερό της χαρακτήρα με την καθιέρωση της λατρείας της Αθηνάς Πολιάδος. Η θεά είχε το δικό της ναό, στη βορειοανατολική πλευρά του λόφου. Στα μέσα του 6ου αι. π.Χ., την εποχή που τύραννος της Αθήνας ήταν ο Πεισίστρατος, το ιερό απέκτησε μεγάλη αίγλη. Καθιερώθηκαν τα Παναθήναια, η μεγαλύτερη γιορτή των Αθηναίων προς τιμή της θεάς και ιδρύθηκαν τα πρώτα μνημειακά κτήρια και οι ναοί για τη λατρεία της, μεταξύ των οποίων, ο λεγόμενος "Αρχαίος ναός" και ο Εκατόμπεδος, πρόδρομος του Παρθενώνα. Τότε κατασκευάστηκε το ιερό της Βραυρωνίας Αρτέμιδος και έγινε η πρώτη προσπάθεια για τη διαμόρφωση μνημειακού προτύπου του χώρου. Οι πιστοί αφιέρωναν στο ιερό πολυάριθμα και πλούσια αναθήματα, όπως ήταν οι μαρμάρινες κόρες και οι ιππείς, τα χάλκινα και πήλινα αγαλμάτια και τα αγγεία, πολλά από τα οποία συνοδεύονταν από επιγραφές, που βεβαιώνουν τη σημασία που είχε η λατρεία της

Αθηνάς κατά την αρχαϊκή περίοδο. Μετά τη νίκη εναντίον των Περσών στο Μαραθώνα, το 490 π.Χ., οι Αθηναίοι επιχείρησαν να κτίσουν ένα πολύ μεγαλύτερο ναό στη θέση του Παρθενώνα, γνωστό ως Προπαρθενώνα. Αυτός ο ναός δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, γιατί το 480 π.Χ., οι Πέρσες εισέβαλαν στην Αττική, λεηλάτησαν την Ακρόπολη και πυρπόλησαν τα μνημεία. Μετά την αποχώρηση των εχθρών, οι Αθηναίοι ενταφίασαν το γλυπτό διάκοσμο των κατεστραμμένων ναών καθώς και όσα αναθήματα είχαν διασωθεί, γεμίζοντας τις φυσικές κοιλάτιες του εδάφους και διαμορφώνοντας με αυτό τον τρόπο τεχνητά άνδηρα στο χώρο του ιερού. Η Ακρόπολη οχυρώθηκε με νέο τείχος, αρχικά από το Θεμιστοκλή (στη βόρεια πλευρά) και στη συνέχεια από τον Κίμωνα (στη νότια πλευρά). Μάλιστα, στο βόρειο τμήμα του τείχους ενσωματώθηκαν αρχιτεκτονικά μέλη των κατεστραμμένων ναών, που φαίνονται μέχρι σήμερα από την αρχαία Αγορά και από τη βόρεια πλευρά της πόλης.

Στα μέσα του 5ου αι. π.Χ., την εποχή που μεταφέρθηκε στην Ακρόπολη η έδρα της Αθηναϊκής Συμμαχίας και η Αθήνα ήταν το σημαντικότερο κέντρο του πνευματικού κόσμου, τέθηκε σε εφαρμογή, με πρωτοβουλία του Περικλή, ένα μεγαλεπίβολο οικοδομικό πρόγραμμα που διήρκεσε όλο το β' μισό του 5ου αι. π.Χ. Για την εκτέλεσή του εργάστηκαν πολλοί άνθρωποι, Αθηναίοι και ξένοι, ελεύθεροι και δούλοι, με ημερομίσθιο μία δραχμή. Τότε οικοδομήθηκαν, με την επίβλεψη των ικανότερων καλλιτεχνών, αρχιτεκτόνων και γλυπτών, τα σημαντικότερα μνημεία που βλέπει σήμερα ο επισκέπτης: ο Παρθενώνας, τα Προπύλαια, το Ερέχθειο και ο ναός της Αθηνάς Νίκης. Οι ναοί στη βόρεια πλευρά και στο κέντρο του βράχου στέγαζαν κυρίως τις αρχαιότερες λατρείες των Αθηναίων και τις λατρείες των Ολυμπίων θεών, ενώ η Αθηνά λατρευόταν πια με όλες τις ιδιότητές της που σχετιζόνταν με την πόλη, ως Πολιάς, προστάτιδα της πόλης, ως Παρθένος, Παλλάς, Πρόμαχος, θεά του πολέμου, Εργάνη, θεά της χειρωνακτικής εργασίας, και ως Νίκη. Μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου, το 404 π.Χ., και έως τον 1ο αι. π.Χ., πάνω στον ιερό βράχο της Ακρόπολης δεν οικοδομήθηκαν άλλα σημαντικά μνημεία. Το 27 π.Χ., στα ανατολικά του Παρθενώνα κτίστηκε μικρός ναός αφιερωμένος στο Ρωμαίο αυτοκράτορα Αύγουστο και στη Ρώμη. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ενώ κατά τη ρωμαϊκή περίοδο σε άλλα ελληνικά ιερά έγιναν σοβαρές λεηλασίες και καταστροφές, η Ακρόπολη διατήρησε την παλαιά της αίγλη και εξακολούθησε να συγκεντρώνει τα πλούσια αφιερώματα των πιστών. Η τελευταία επέμβαση στο χώρο έγινε μετά την επιδρομή των Ερούλων τον 3ο αι. μ.Χ., οπότε κατασκευάστηκε οχυρωματικό τείχος με δύο πύλες στη δυτική πλευρά, από τις οποίες η μία, η δυτική, σώζεται μέχρι σήμερα και είναι γνωστή με το όνομα Beule, από το όνομα του Γάλλου αρχαιολόγου που έκανε έρευνες στο χώρο το 19ο αιώνα.

Στους επόμενους αιώνες τα μνημεία της Ακρόπολης υπέστησαν σοβαρές βλάβες από φυσικά αίτια ή από ανθρώπινες επεμβάσεις. Με την επικράτηση του χριστιανισμού και ιδιαίτερα από τον 6ο αι. μ.Χ., τα μνημεία μετατράπηκαν σε χριστιανικές εκκλησίες. Ο Παρθενώνας αφιερώθηκε στην Παρθένο Μαρία, που στη συνέχεια ονομάστηκε Παναγιά η Αθηνιώτισσα, ενώ στα τέλη του 11ου αιώνα αποτέλεσε τη μητρόπολη της Αθήνας. Το Ερέχθειο είχε μετατραπεί σε ναό του Σωτήρος ή της Θεοτόκου, ο ναός της Αθηνάς Νίκης σε εκκλησάκι και τα Προπύλαια σε επισκοπική κατοικία. Ο βράχος της Ακρόπολης αποτελούσε το φρούριο της πόλης. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας (1204-1456), τα Προπύλαια μετατράπηκαν σε ανάκτορο των Φράγκων ηγεμόνων, ενώ στην Τουρκοκρατία (1456-1833) η Ακρόπολη και πάλι έγινε το φρούριο της πόλης, όπου κατοικούσε ο Τούρκος φρούραρχος. Το 1687, κατά τη διάρκεια του Β' Ενετοτουρκικού πολέμου, ο λόφος πολιορκήθηκε από τον Φ. Μοροζίνι και στις 26 Σεπτεμβρίου 1687, μία βόμβα των Ενετών ανατίναξε τον Παρθενώνα που είχε μετατραπεί σε πυριτιδαποθήκη. Η επόμενη σοβαρή καταστροφή στα μνημεία σημειώθηκε μεταξύ των ετών 1801-1802, με τη διαρπαγή του γλυπτού διάκοσμου του Παρθενώνα από το λόρδο Έλγιν και την αφαίρεση γλυπτών από το ναό της Αθηνάς Νίκης και το Ερέχθειο. Η Ακρόπολη πέρασε οριστικά στην κυριαρχία των Ελλήνων το 1822 και πρώτος φρούραρχός της ορίστηκε ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος.³⁰

³⁰ Μπρούσκαρη Μ., Τα μνημεία της Ακροπόλεως, Αθήνα 1996

Μετά την απελευθέρωση, τα μνημεία της Ακρόπολης τέθηκαν υπό τη μέριμνα του νέου ελληνικού κράτους. Οι πρώτες ανασκαφές στο βράχο έγιναν ανάμεσα στα έτη 1835 και 1837. Η μεγάλη συστηματική ανασκαφή της Ακρόπολης διεξήχθη το διάστημα 1885-1890 από τον Παναγιώτη Καβαδία, ενώ στις αρχές του 20ού αιώνα έγιναν οι πρώτες εκτεταμένες αναστηλωτικές εργασίες από τον Ν. Μπαλάνο. Το 1975 συστάθηκε η Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως που έχει ως στόχο τη μελέτη και τη διεξαγωγή μεγάλης κλίμακας στερεωτικών και αναστηλωτικών έργων, που συνεχίζονται μέχρι σήμερα σε συνεργασία με την Υπηρεσία Αναστήλωσης Μνημείων Ακροπόλεως και την Α' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού.³¹

2.2 ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟ ΣΤΑΔΙΟ

Το Παναθηναϊκό Στάδιο γνωστό και ως Καλλιμάρμαρο είναι στάδιο (αθλητικός χώρος) στην Αθήνα που βρίσκεται ανατολικά του Ζαππείου και βόρεια του λόφου του Αρδηττού, δια των οποίων διέρχεται ο Ιλισός ποταμός

ΙΣΤΟΡΙΑ

Στην αρχαιότητα χρησιμοποιούνταν για την τέλεση μέρους των Παναθηναίων προς τιμήν της θεάς Αθηνάς. Κτισμένο ανάμεσα στους λόφους του Άγρα και Αρδηττού, το 329 π.Χ.,

Εικόνα 22. Πανοραμική άποψη σταδίου από κυρτό μέρος

επί Λυκούργου, το στάδιο ορθομαρμαρώθηκε, καθώς μέχρι τότε τα καθίσματα ήταν ξύλινα. Το 140 μ.Χ. επί Ηρώδη του Αττικού έγινε μια μεγάλης κλίμακας ανακαίνιση καθώς και αύξηση της χωρητικότητάς του στις 50.000 θέσεις. Σε άγνωστους χρόνους του Μεσαίωνα είχε απογυμνωθεί τελείως από τα μάρμαρά του, όπως και τα πλείστα αρχαία κτίρια της Αθήνας. Όταν ο Βασιλιάς Όθων κήρυξε την Αθήνα πρωτεύουσα του Ελληνικού Βασιλείου στο «καλλιμάρμαρο», μόνο οι δύο κρηπιδότοιχοι των μετώπωνδεξιά και αριστερά της εισόδου απέμειναν ως εμφανή ερείπια του άλλοτε σταδίου.

Περί το 1856 ο Ευάγγελος Ζάππας προσφέρθηκε να διαθέσει τις δαπάνες για την αναμαρμάρωση του σταδίου αυτού σε συνδυασμό με την άνωθεν της σφενδόνης του σταδίου προβλεπόμενο χώρο κτιρίου για εκθέσεις. Έτσι η εκπόνηση των σχεδίων ανατέθηκε στον Φρ. Μπουλανζέ, πλην όμως η πραγματοποίηση του έργου υπό αυτή τη μορφή ματαιώθηκε.

Το 1874 και προκειμένου να γίνουν το επόμενο έτος οι καθιερωθέντες από τον Ζάππα Ολυμπιακοί Αγώνες, κτίστηκε εκ του κληροδοτήματός του η προ του Σταδίου γέφυρα του

³¹Καβαδίας Π. & Καβεράου Γ., Η ανασκαφή της Ακροπόλεως, Αθήνα 1906

Ιλισού. Τότε και ισοπεδώθηκε πρόχειρα ο στίβος και στήθηκαν στο βάθος της σφενδόνης ξύλινες βαθμίδες για τους επισήμους. Το 1895 και προκειμένου το επόμενο έτος να γίνουν οι προβλεπόμενοι διεθνείς ολυμπιακοί αγώνες αποφασίσθηκε η μερική αναμαρμάρωση του Σταδίου επί σχεδίων που είχε εκπονήσει ο αρχιτέκτονας Αναστάσιος Μεταξάς. Τότε ζητήθηκε από τον Διάδοχο Κωνσταντίνο η οικονομική βοήθεια του Γεωργίου Αβέρωφ. Πράγματι ανταποκρινόμενος περισσότερο του προβλεπόμενου, ο εθνικός αυτός ευεργέτης ανέλαβε να προσφέρει οικονομικά όλη την δαπάνη για την ολοκλήρωση του έργου. Όμως επειδή ο χρόνος δεν επαρκούσε μέχρι το 1896, ολοκληρώθηκε η περί τη σφενδόνη μαρμάρωση των κερκίδων καθώς και όλων των πρώτων τουλάχιστον σειρών από του στίβου. Τότε και αναγέρθηκε ο ανδριάντας του Γ. Αβέρωφ προ του σταδίου (που σήμερα φέρεται δεξιά της εισόδου), έργο του γλύπτη Γ. Βρούτου, ενώ το ίδιο το οικοδόμημα λάμβανε την προσωνομία καλλιμάρμαρο. Στα επόμενα έτη συνεχίσθηκαν οι εργασίες της μαρμάρωσης όλου του σταδίου οι οποίες και ολοκληρώθηκαν το 1900.

Από τότε το Παναθηναϊκό Στάδιο της Αθήνας γνώρισε μεγάλες δόξες εθνικές, πολιτικές αλλά και καλλιτεχνικές όπως το ανέβασμα της όπερας Αϊντα. Στο στάδιο επίσης αυτό διοργανώθηκε για κάποια χρόνια και η Ολυμπιάδα τραγουδιού, η οποία διακόπηκε. Το 1996 στο Στάδιο έγινε η υποδοχή των Ολυμπιονικών της Ατλάντα και το 1997 φιλοξένησε τη τελετή έναρξης του 6ου Παγκόσμιου Πρωταθλήματος Στίβου, που παρουσιάστηκε από το συνθέτη διεθνούς φήμης Βαγγέλη Παπαθανασίου. Στους πρόσφατους όμως Ολυμπιακούς Αγώνες το Καλλιμάρμαρο υποδέχθηκε τους μαραθωνοδρόμους και τοξοβόλους ενώ σε αυτό αποθεώθηκε η Εθνική Ομάδα της Ελλάδος που κατέκτησε το Πανευρωπαϊκό Πρωτάθλημα το 2004.

Στις 17 Μαΐου 2012 η Ολυμπιακή φλόγα παραδόθηκε στην πριγκίπισσα Άννα, για να μεταφερθεί στην Μεγάλη Βρετανία αεροπορικώς στις 27 Ιουλίου 2012.³²

2.3 ΑΓΟΡΑ

Στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. ιδρύθηκε στα βορειοδυτικά του Ιερού Βράχου της Ακροπόλεως, ανάμεσα στους λόφους του Αρείου Πάγου και του Αγοραίου Κολωνού, η Αγορά των Αθηνών,

Εικόνα 23. Η Αρχαία Αγορά όπως φαίνεται από το λόφο του Θησείου

η οποία για τους επόμενους τέσσερις τουλάχιστον αιώνες αποτέλεσε το κέντρο της πόλης των κλασικών και ελληνοιστικών χρόνων. Σ' αυτήν ανεγέρθηκαν τα σημαντικότερα δημόσια κτήρια και ιερά του άστεως και αναπτύχθηκε έντονη διοικητική, πολιτική, δικαστική, εμπορική, κοινωνική, πολιτιστική και θρησκευτική δραστηριότητα. Η αλληλουχία των οικοδομημάτων

³² Παπανικολάου-Κριστένσεν Α., Το Παναθηναϊκόν Στάδιον η ιστορία του μέσα στους αιώνες, Αθήνα 2003

της Αγοράς μέσα στο χρόνο αντικατοπτρίζει την εξελικτική πορεία του δημοκρατικού πολιτεύματος στους πέντε αιώνες ύπαρξης της πόλεως-κράτους.

Τα πρώτα ίχνη της κατοίκησης του ανθρώπου στον ευρύτερο χώρο της Αγοράς χρονολογούνται στην Ύστερη Νεολιθική εποχή (περ. 3000π.Χ.) και συνίστανται σε όστρακα χειροποίητων αγγείων που βρέθηκαν σε φρέατα και λάκκους. Κατά τις δύο επόμενες περιόδους, την Ύστερη Ελλαδική ή Μυκηναϊκή (1550-1100 π.Χ.) και την Εποχή του Σιδήρου (1.100-700π.Χ.) στην περιοχή εκτείνεται ένα νεκροταφείο, με θολωτούς και θαλαμωτούς τάφους στην πρώτη, με καύσεις και ενταφιασμούς στη δεύτερη. Παράλληλα αναπτύσσεται ένα μικρός γεωμετρικός οικισμός.

Τον 6ο αι. π.Χ. η πολιτεία με εκτεταμένες διαμορφώσεις μετέτρεψε τον χώρο αυτόν από ιδιωτικό σε δημόσιο για να φιλοξενήσει την Αγορά της πόλης. Τα πρώτα δημόσια κτήρια, η Νοτιανατολική Κρήνη και ο Βωμός των 12 Θεών, εμφανίστηκαν το 520 π.Χ., εποχή της τυραννίδας των Πεισιστρατιδών. Με την αλλαγή του πολιτεύματος και πάλι σε δημοκρατικό, το 508/7π.Χ. ξεκίνησε η έντονη οικοδομική δραστηριότητα στην Αγορά. Πρώτα κατασκευάστηκαν το Παλαιό Βουλευτήριο για τη νέα Βουλή και η Βασίλειος Στοά, έδρα του Άρχοντα Βασιλέα. Τοποθετήθηκαν επίσης οι δύο λίθινοι όροι στη νοτιοδυτική της γωνία για να σημάζουν το ιερό χορό.

Η λεηλασία της Αγοράς από τα περσικά στρατεύματα το 480/479 π.Χ. μετέτρεψε πολλά από τα οικοδομήματά της σε ερείπια. Από το 2ο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. παρατηρήθηκε έντονη ανοικοδόμηση, η οποία συνεχίστηκε και μέσα στον 4ο αι. π.Χ. και συνδέεται άμεσα με την ακμή της Δημοκρατίας. Τότε κατασκευάστηκαν η Ποικίλη Στοά, η Θόλος, το Νέο Βουλευτήριο, η Στοά του Διός Ελευθερίου, η Ν. Στοά Ι, το Νομισματοκοπείο, τα Δικαστήρια, ο Ναός του Ηφαίστου, ο Ναός του Απόλλωνα Πατρώου, η Νοτιοδυτική κρήνη κ.ά. Την πολιτική παρακμή της Αθήνας που επέφερε η άνοδος του Μεγάλου Αλεξάνδρου στο βασίλειο της Μακεδονίας ακολούθησε η πολιτιστική ακμή του 2ου π.Χ. αιώνα. Η Αγορά της Αθήνας έλαβε την εποχή αυτή νέα μορφή με την ανέγερση των τριών μεγάλων στωικών οικοδομημάτων: της Μεσαίας Στοάς, της Νότιας Στοάς ΙΙ και της Στοάς του Αττάλου, δωρεάς του Βασιλιά της Περγάμου Αττάλου Β΄ στην κοιτίδα της φιλοσοφίας.

Μεγάλο πλήγμα στα οικοδομήματα της Αγοράς επέφερε η λεηλασία τους από τα στρατεύματα του Σύλλα το 86 π.Χ., ως τιμωρία επειδή οι Αθηναίοι τάχθηκαν με το μέρος του βασιλιά Μιθριδάτη του Πόντου και όχι των Ρωμαίων. Παρά τις καταστροφές η πόλη γνώρισε νέα ακμή κατά τους χρόνους της αυτοκρατορίας του Οκταβιανού-Αυγούστου (27π.Χ.-14 μ.Χ) και του Αδριανού (117-138 μ.Χ.). Στο κεντρικό τετράγωνο της Αγοράς ανεγέρθηκαν το Ωδείο για να φιλοξενήσει τις μουσικές εκδηλώσεις, ο Νοτιοδυτικός και ο Νοτιανατολικός ναός για τη λατρεία της αυτοκρατορικής οικογένειας και μεταφέρθηκε αυτούσιος από την Παλλήνη ο Ναός του Άρη.

Το 267 μ.Χ. η εισβολή των Ερούλων κατέστρεψε εκ θεμελίων τα οικοδομήματα της Αγοράς. Στην επόμενη φάση ανοικοδόμησης της πόλης η περιοχή βρέθηκε εκτός του νέου οχυρωματικού περιβόλου και αναπτύχθηκαν σ' αυτήν τα πολυτελή συγκροτήματα των αστικών επαύλεων του 5ου και 6ου αι. μ.Χ., στα οποία άκμασε για τελευταία φορά η νεοπλατωνική φιλοσοφία. Οι αλληπάλληλες επιθέσεις βαρβαρικών φύλων από το τέλος του 4ου έως τα τέλη του 6ου αι. μ.Χ., οπότε έγινε η Σλαβική επιδρομή, οδήγησαν και πάλι στην καταστροφή τα κτήρια της Αγοράς και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την οριστική παρακμή του χώρου.³³

---

³³Χριστοπούλου Β., Αρχαία Αγορά της Αθήνας- Άρειος Πάγος. Σύντομο Ιστορικό και Περιήγηση, Αρχαιολογικοί Περιπάτοι γύρω από την Ακρόπολη αρ. 4, Αθήνα 2004

2.4 ΩΔΕΙΟ ΗΡΩΔΟΥ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ

Το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού (ή Ηρώδειο, όπως λανθασμένα έχει επικρατήσει) είναι αρχαίο ωδείο της ρωμαϊκής περιόδου, που βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλαγιά της Ακρόπολης των Αθηνών.

ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

Εικόνα 24. Ωδείο Ηρώδου του Αττικού έτσι όπως είναι σήμερα

Χτίστηκε με ταχύτατο ρυθμό με δαπάνες του Ηρώδη του Αττικού κατά τον 2ο αιώνα μ.Χ., προς τιμήν της συζύγου του Ασπασίας Αννίας Ρηγίλλης, η οποία πέθανε το 160 μ.Χ.. Ο προορισμός του οικοδομήματος ήταν κατά κύριο λόγο οι μουσικές εκδηλώσεις και για τον λόγο αυτό ονομάστηκε Ωδείο. Η ανάγκη της ανέγερσής του προέκυψε μετά την κατάρρευση του Ωδείου που είχε κτιστεί στο κέντρο της αρχαίας αγοράς της Αθήνας από τον στρατηγό του Αυγούστου, τον Αγρίππα, περί το 15 π.Χ., και εκείνο σε αντικατάσταση του ακόμα παλαιότερου Ωδείου του Περικλή, που είχε πυρπολήσει ο Σύλλας το 85 π.Χ..

Από διάφορες ενδείξεις προκύπτει ότι το εν λόγω Ωδείο λειτούργησε μόνο 105 χρόνια, δεδομένου ότι τον 3ο αιώνα, δηλαδή το 267 μ.Χ., πολλά οικοδομήματα της Αθήνας, όπως και αυτό, καταστράφηκαν από τους Έρουλους επιδρομείς. Επίσης αυτό το διάστημα από τα διάφορα ευρήματα των ανασκαφών, όπως κρανία ανθρώπων και ταύρων, πιθανολογείται ότι ο χώρος χρησιμοποιήθηκε και για μονομαχίες και ταυρομαχίες. Φαίνεται όμως πως και οι τοίχοι του οικοδομήματος χρησιμοποιήθηκαν αργότερα ως οχυρωματικό έργο, εντασσόμενο στο τείχος που περιέβαλλε τη βάση του λόφου της Ακρόπολης. Εκτός από τα ερείπια οικίσκων που βρέθηκαν μέσα στο Ωδείο βρέθηκαν και ερείπια μικρής εκκλησίας. Στο μέσον της σκηνής και ακριβώς αντίκρου της λεγόμενης "Βασιλείου Πύλης" ανακαλύφθηκε υπόγειο που εκτείνεται σε όλο το μήκος της έκτασης της σκηνής.

Οι επιχώσεις που επήλθαν στους επόμενους αιώνες σχεδόν το εξαφάνισαν, με μόνο ορατό σημείο τον ψηλό τοίχο της σκηνής, με την όλη κατασκευή να μοιάζει περισσότερο με γέφυρα.

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Κατά τους Μεσαιωνικούς χρόνους όσοι επισκέπτονταν τα ερείπια του Ωδείου δεν ήταν σε θέση να αναγνωρίσουν ποιο κτήριο ήταν αυτό. Άλλοι το περιέγραψαν ως ανάκτορα του Λεωνίδα και του Μιλτιάδη, άλλοι ως το "Διδασκαλείο του Αριστοτέλη", ενώ το 1575 ο Ναυπλιώτης λόγιος Θεοδόσιος Ζυγομαλάς το θεωρούσε ως την "Ακαδημία του Αριστοτέλη". Ο πρώτος που υποστήριξε πως επρόκειτο για το Ωδείο του Ηρώδου του Αττικού ήταν ο Άγγλος αρχαιολόγος Ριχάρδος Τσάντλερ το 1764, περίοδο κατά την οποία ο εσωτερικός χώρος του εν λόγω κτίσματος ήταν σπαρμένος με κριθάρι.

Επί οθωμανικής κυριαρχίας το εναπομείναν κτήριο ενσωματώθηκε μαζί με τη Στοά Ευμένους στο Τείχος του Χασεκή (1778) αποτελώντας οχυρωματικό έργο, τον λεγόμενο «Σερπετζέ». Σημειώνεται πως από τα τόξα του Ωδείου κατάφερε ο φιλέλληνας Γάλλος στρατηγός Φαβιέρος να εισέλθει στην Ακρόπολη, τον Δεκέμβριο του 1826, όταν την πολιορκούσαν οι Τούρκοι, προκειμένου να βοηθήσει τους πολιορκημένους Έλληνες.

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ

Η πρώτη δοκιμαστική ανασκαφή έγινε το 1848 παρουσία του Βασιλέα Όθωνα από τους Κ. Πιπτάκη και Α. Ραγκαβή. Η δε εκκένωση του Ωδείου από τις επιχώσεις που είχαν συσσωρευτεί στα ερείπια της στέγης και έφθαναν τα 15 μ. ύψος, ξεκίνησαν από τον Πιπτάκη το 1857. Τελικά η σοβαρή αναστήλωση άρχισε τμηματικά μετά τον Β΄ Π.Π. στη δεκαετία του 1950 επί Βασιλέως Παύλου με σχέδια της Διεύθυνσης του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, που κατά κύριο μέρος είχε συντάξει ο καθηγητής και ακαδημαϊκός Αναστάσιος Ορλάνδος αμέσως μετά την αποχώρησή του από την υπηρεσία, με βοήθό του τον τότε επιθεωρητή αναστηλώσεων Ευστάθιο Στίκκα.

Με τη σταδιακή και τμηματική αναστήλωση κατέστη δυνατόν να αποκαλυφθεί όλο το αρχαίο αυτό οικοδόμημα και να βρει τον άλλοτε προορισμό του. Οι θέσεις των θεατών επενδύθηκαν με πεντελικό μάρμαρο και η ορχήστρα με πλάκες από μάρμαρο Υμηττού. Από 1957 χρησιμοποιείται για τη διεξαγωγή καλλιτεχνικών εκδηλώσεων (συναυλίες, παραστάσεις αρχαίου δράματος κ.τ.λ.) κυρίως στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών.³⁴

2.5 ΘΕΑΤΡΟ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Στο ανατολικό τμήμα της νότιας πλευράς της Ακρόπολης δεσπόζουν τα ερείπια του Διονυσιακού Θεάτρου, ακριβώς βόρεια από το Ιερό του Διονύσου. Το μεγαλύτερο μέρος των καταλοίπων που διατηρούνται σήμερα ανήκει στη μνημειακή διαμόρφωση του θεάτρου από τον άρχοντα της Αθήνας Λυκούργο, στο δεύτερο μισό του 4ου αι. π.Χ. Ο πυρήνας όμως του θεάτρου ανάγεται στον 6ο αι. π.Χ.

Στο Ιερό του Διονύσου στη Νότια Κλιτύ της Ακρόπολης λατρευόταν ο Διόνυσος ως Ελευθερέυς επειδή η λατρεία του είχε εισαχθεί στην Αθήνα από τις Ελευθερές της Βοιωτίας, από τον Πεισίστρατο και τους γιούς του, στο β' μισό του 6ου αι. π.Χ. Σ' αυτό γιορτάζονταν κάθε χρόνο κατά τον μήνα Ελαφβολιώννα, στα τέλη Μαρτίου με αρχές Απριλίου, τα Μεγάλα ή εν Άστει Διονύσια, η λαμπρότερη γιορτή προς τιμήν του θεού. Εκείνη την εποχή ανεγέρθηκε ο αρχαϊκός ναός του Διονύσου, ενώ λίγο βορειότερα από αυτόν, στην πλαγιά του λόφου και σε επίπεδο περίπου τριών μέτρων υψηλότερα, ισοπεδώθηκε ένας κυκλικός χώρος στον οποίο τελούνταν τα λατρευτικά δρώμενα προς τιμήν του θεού. Τις τελετές αυτές παρακολουθούσαν οι θεατές καθισμένοι στο πραινές του λόφου, στο οποίο λίγο καιρό αργότερα τοποθετήθηκαν ξύλινα καθίσματα. Ο κυκλικός αυτός χώρος, διαμορφωμένος από πατημένο χώμα, είχε διάμετρο 25μ. περίπου και αποτέλεσε την πρώτη «ορχήστρα» (από το ρήμα ορχούμαι = χορεύω) του μετέπειτα θεάτρου. Από τον κύκλιο διθυραμβικό χορό των λατρευτών του Διονύσου γεννήθηκε η τραγωδία.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Ήδη από το 2002 ξεκίνησαν οι εργασίες αναστήλωσης του αρχαίου θεάτρου του Διονύσου. Σύμφωνα με δελτία τύπου του Υπουργείου Πολιτισμού κατά την περίοδο 2002 – 2009 διατέθηκαν 3,5 εκατομμύρια ευρώ, προερχόμενα τόσο από το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, όσο και από εθνικούς πόρους, των οποίων θα ακολουθήσει νέα χορηγία ύψους 6 εκατομ. ευρώ, από τη Νομαρχία Αθηνών για την αναμόρφωση της κεντρικής κερκίδας με την κατασκευή 13 ακόμη σειρών εδωλίων, προσθέτοντας έτσι 500 ακόμα θέσεις στις 1600 υπάρχουσες.

³⁴Βερσάκης Φ., Το θέατρον του Ηρώδου, ΑΕ 1912, σσ. 163-182

Εικόνα 25. Θέατρο Διονύσου

Για την αναστήλωση θα χρησιμοποιηθεί αντί του πειραιϊκού ακτίτη, που ήταν το αρχαίο υλικό κατασκευής, παρόμοιος λίθος από την Κορινθία, καθώς και το υλικό των αρχαίων εδωλίων που έχει εντοπιστεί και βρίσκεται διάσπαρτο στον χώρο.

Το έργο της αναστήλωσης έχει αναλάβει ο αρχιτέκτονας - αναστηλωτής Κωνσταντίνος Μπολέτης με ειδικό επιτελείο αρχιτεκτόνων, τον Κλήμη Ασλανίδη, την Αθηνά Σαμαρά και τις αρχαιολόγους Χριστίνα Παπασταμάτη και Ελένη Παριανού.³⁵

- Το κεντρικό τμήμα του θεάτρου προβλέπεται να ολοκληρωθεί το 2013, ενώ όλος ο χώρος, με προεκτάσεις των πλαϊνών σημείων του το 2016. Τον Ιανουάριο του 2010 είχαν ολοκληρωθεί οι εργασίες κατασκευής έξι σειρών εδωλίων.

ΤΑ ΩΔΕΙΑ

Το θέατρο του Διονύσου διέθετε τρία ωδεία. Το πρώτο βρισκόταν κοντά στην Εννεάκρουνο, το δεύτερο ήταν του Περικλή και το τρίτο κτίστηκε από τον Ηρώδη τον Αττικό.

---

³⁵ Καλλιγιάς Π.Γ., "Εργασίες τακτοποιήσεως και διαμορφώσεως του Ιερού Διονύσου Ελευθερέως της Νοτίου Κλιτύος Ακροπόλεως (1961-1962)", Β1' Χρονικά, ΑΔ 18 (1963), σ. 12-18

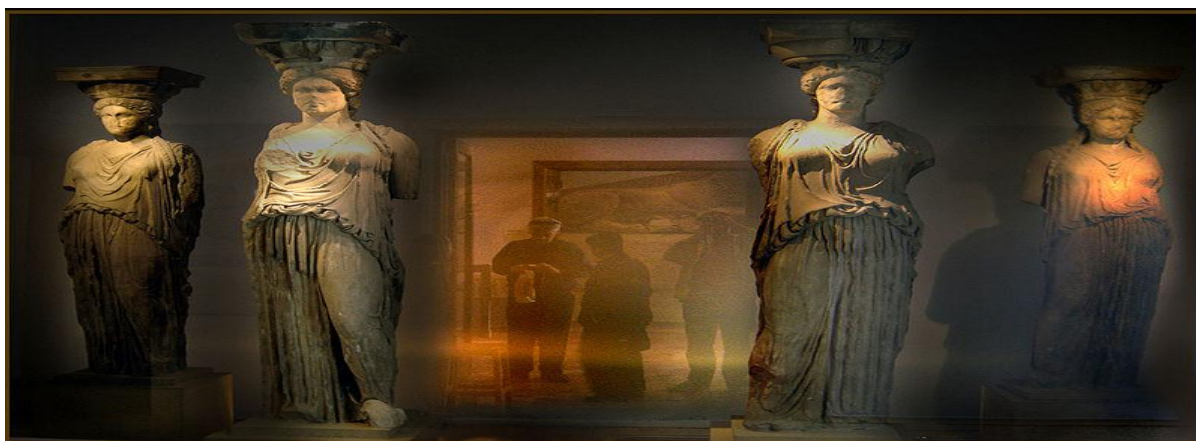
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

3.1 ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Τα μνημεία της Ακρόπολης άντεξαν στις καταστροφές που συνέβησαν τόσο στους αρχαίους χρόνους όσο και στο Μεσαίωνα. Ως τον 17ο αιώνα, ξένοι περιηγητές απέδιδαν μια ανέπαφη εικόνα των μνημείων και αυτή ήταν η κατάσταση ως τα μέσα του ίδιου αιώνα, όταν τα Προπύλαια, που είχαν μετατραπεί σε πυριτιδαποθήκη, ανατινάχτηκαν. Τριάντα χρόνια αργότερα, οι Οθωμανοί κατακτητές αποσυναρμολόγησαν το γειτονικό ναό της Αθηνάς Νίκης για να χρησιμοποιήσουν το υλικό του στην ενίσχυση της οχύρωσης της Ακρόπολης. Ζοφερή χρονιά για την Ακρόπολη ήταν το 1687, όταν πολλά αρχιτεκτονικά μέλη του ναού διασκορπίστηκαν γύρω από το βράχο της Ακρόπολης, λόγω μιας βόμβας των Ενετών. Ξένοι επισκέπτες ψάχνοντας μέσα στα χαλάσματα πήραν αρχαία θραύσματα ως αναμνηστικά. Τον 19ο αιώνα, ο Λόρδος Elgin αφαίρεσε αρχιτεκτονικά γλυπτά από τη ζωφόρο, τις μετόπες και τα αετώματα του Παρθενώνα.

Το 1833 αποσύρθηκε η τουρκική φρουρά από την Ακρόπολη. Αμέσως μετά την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους άρχισαν συζητήσεις για την κατασκευή ενός μουσείου για την Ακρόπολη πάνω στο Βράχο. Το 1863, αποφασίστηκε να χτιστεί το μουσείο σε χώρο νοτιοανατολικά του Παρθενώνα και στις 30 Δεκεμβρίου του 1865 έγινε η θεμελίωση.

Εικόνα 26. Καρυάτιδες σε περίοπτη θέση στο μουσείο της Ακρόπολης

Το οικοδομικό πρόγραμμα για το Μουσείο προέβλεπε το ύψος του κτιρίου να μην υπερβαίνει το στυλοβάτη του Παρθενώνα. Με έκταση μόλις 800 τ.μ. το κτήριο αποδείχθηκε γρήγορα ακατάλληλο να στεγάσει τα ευρήματα των μεγάλων ανασκαφών της Ακρόπολης που άρχισαν το 1886. Ένα δεύτερο μουσείο, το Μικρό Μουσείο, αναγγέλθηκε το 1888. Κατά τα έτη 1946-1947, το δεύτερο Μουσείο κατεδαφίστηκε ενώ το αρχικό επεκτάθηκε σημαντικά.

Από τη δεκαετία του 1970 φάνηκε ότι το Μουσείο δεν μπορούσε να αντεπεξέλθει ικανοποιητικά στα μεγάλα πλήθη των επισκεπτών του. Η ακαταλληλότητα του χώρου συχνά

προκαλούσε προβλήματα και υποβάθμιζε το αισθητικό αποτέλεσμα που ήθελε να επιτύχει η έκθεση των αριστουργημάτων του Βράχου.³⁶

Την ανάγκη αυτή για τη δημιουργία ενός νέου Μουσείου της Ακρόπολης διατύπωσε πρώτος ο Κωνσταντίνος Καραμανλής τον Σεπτέμβριο του 1976, οριοθετώντας και τον χώρο στον οποίο τελικά κτίστηκε το νέο Μουσείο. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής με τη διορατική του ματιά, έθεσε ως αναγκαιότητα για την Ελλάδα, την κατασκευή ενός νέου Μουσείου που θα διέθετε όλες τις απαραίτητες τεχνικές εγκαταστάσεις για τη συντήρηση των ανεκτίμητων έργων της Ελληνικής τέχνης και όπου θα μεταφέρονταν τα γλυπτά του Παρθενώνος, οι Καραάτιδες και όσα γλυπτά βρίσκονταν στις αποθήκες του παλαιού Μουσείου.

Για τους λόγους αυτούς, διεξήχθησαν δύο αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί το 1976 και το 1979. Το 1989 η Μελίνα Μερκούρη, που ως Υπουργός Πολιτισμού ταύτισε την πολιτική της με τη διεκδίκηση της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο, κίνησε ένα νέο διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό. Τα αποτελέσματα του διαγωνισμού ακυρώθηκαν μετά την αποκάλυψη μιας μεγάλης οικιστικής περιοχής στο οικόπεδο Μακρυγιάννη που χρονολογείται από τους προϊστορικούς ως τους βυζαντινούς χρόνους. Η ανασκαφή έπρεπε να ενταχθεί μέσα στο Νέο Μουσείο.

Το 2000, ο Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης (ΟΑΝΜΑ) ανακοίνωσε πρόσκληση για συμμετοχή σε ένα νέο διαγωνισμό, ο οποίος ήταν σύμφωνος με τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτός ο διαγωνισμός τελεσφόρησε και απένειμε το πρώτο βραβείο στον Bernard Tschumi με τον Μιχάλη Φωτιάδη.

Σήμερα, το νέο Μουσείο της Ακρόπολης είναι στο σύνολό του 25,000 τ.μ. και διαθέτει εκθεσιακούς χώρους με εμβαδόν 14,000 τ.μ., δέκα φορές μεγαλύτερους από ότι στο παλιό Μουσείο. Το νέο Μουσείο προσφέρει όλες τις υπηρεσίες που απαιτούνται από ένα παγκόσμιο μουσείο του 21ου αιώνα.

3.2 ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΥΚΛΑΔΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης είναι αφιερωμένο στη μελέτη και προβολή των αρχαίων πολιτισμών του Αιγαίου και της Κύπρου, με ιδιαίτερη έμφαση στην Κυκλαδική τέχνη της 3^{ης} π.Χ. χιλιετίας.

Ιδρύθηκε το 1986, αρχικά για να στεγάσει την ιδιωτική συλλογή του Νικολάου και της Ντόλλης Γουλανδρή και σταδιακά επεκτάθηκε για να φιλοξενήσει και άλλες σημαντικές συλλογές-δωρεές.

Σήμερα, στις αίθουσες του μουσείου, παρουσιάζονται τρεις μεγάλες πολιτισμικές ενότητες:

---

³⁶Βουδούρη Δ., 2003, *Κράτος και Μουσεία: το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, Σάκκουλας, Αθήνα.

ΚΥΚΛΑΔΙΚΗ ΤΕΧΝΗ
3200 – 2000 π.Χ.
CYCLADIC ART
3200 – 2000 BC

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ
2000 π.Χ. – 395 μ.Χ.
ANCIENT GREEK ART
2000 BC – AD 395

ΑΡΧΑΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ
3900 π.Χ. – 6ος αι. μ.Χ.
ANCIENT CYPRIOT ART
3900 BC – 6th c. AD

Η ΣΥΛΛΟΓΗ Ν.Π ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ

Το Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή, στο οποίο ανήκει από το 1985 η συλλογή, είναι αφιερωμένο, σύμφωνα με το καταστατικό του, στη μελέτη και διάδοση του πολιτισμού του Αιγαίου, από την προϊστορική περίοδο μέχρι τους νεώτερους χρόνους. Τους σκοπούς του Ιδρύματος υπηρετεί η μόνιμη έκθεση στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, αλλά και οι διάφορες περιοδικές εκθέσεις που οργανώνονται με θέματα από τον ευρύτερο χώρο της Ελληνικής Τέχνης, ενώ συχνά φιλοξενούνται και εκθέσεις οργανωμένες από άλλους φορείς.

Τα 350 περίπου αντικείμενα Κυκλαδικής τέχνης που εκτίθενται στον πρώτο όροφο του κεντρικού κτιρίου (είσοδος από Νεοφύτου Δούκα) αποτελούν μία από τις σημαντικότερες Κυκλαδικές συλλογές στον κόσμο. Εκτίθενται αντικείμενα σε πηλό, μέταλλο και μάρμαρο, κατασκευασμένα από τους κατοίκους των Κυκλάδων κατά την 3η χιλιετία π.Χ. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν τα μαρμάρινα ειδώλια, γυναικείες κυρίως μορφές που έχουν σκαλιστεί στο κυκλαδίτικο μάρμαρο με αφαιρετικό, υποβλητικό τρόπο. Στην έκθεση του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης περιλαμβάνονται αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από όλες τις κατηγορίες Κυκλαδικών ειδωλίων και των άλλων έργων του Κυκλαδικού πολιτισμού.

Στη συλλογή της Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης περιλαμβάνονται έργα ελληνικής τέχνης από την εποχή του Χαλκού (2η χιλιετία π.Χ.) μέχρι την Ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο (4ος αι. μ.Χ.). Αντιπροσωπεύονται οι κυριότερες κατηγορίες της ελληνικής τέχνης, όπως η κεραμική, ειδωλοπλαστική και γλυπτική όλων των περιόδων, ενώ περιλαμβάνονται και αντικείμενα διαφόρων περιόδων από χαλκό, γυαλί, πολύτιμα μέταλλα, καθώς και μια χαρακτηριστική συλλογή νομισμάτων από τις Κυκλάδες. Η συλλογή Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης εκτίθεται στο 2ο όροφο του κεντρικού κτιρίου.

Στον 4ο όροφο φιλοξενείται μόνιμα η συλλογή Καρόλου και Ρίτας Πολίτη, δύο σημαντικών Ελλήνων συλλεκτών, οι οποίοι δώρησαν τη συλλογή τους στο Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή το 1989. Στα εκθέματα του 4ου ορόφου περιλαμβάνονται μαρμάρινα γλυπτά, πήλινα ειδώλια, κοσμήματα, και μία εντυπωσιακή συλλογή από αρχαία μετάλλινα κράνη.

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Τον Ιανουάριο του 1986 έγιναν τα επίσημα εγκαίνια του ΜΚΤ, στο οποίο δωρήθηκε από την Ντόλλη Γουλανδρή και εκτέθηκε μόνιμα το σύνολο της Συλλογής Ν.Π. Γουλανδρή. Λίγο νωρίτερα, το 1985 είχε γεννηθεί το Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή με αποστολή "τη μελέτη του πολιτισμού του Αιγαίου, την έρευνα της προϊστορικής, κλασικής και νεότερης ελληνικής τέχνης, τη διάδοση και την προβολή της".

Η πραγματοποίηση των σκοπών αυτών επιτυγχάνεται με την έκθεση και επέκταση της Συλλογής, την οργάνωση περιοδικών εκθέσεων, τη δημοσίευση μονογραφιών και

επιστημονικών καταλόγων, τη χορήγηση υποτροφιών και τη συμμετοχή σε διεθνή ερευνητικά προγράμματα.³⁷

3.3 ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Εικόνα 27. Αφροδίτη και Πάνας

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ιδρύθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα με σκοπό να φιλοξενήσει και να διαφυλάξει αρχαιότητες από όλη την Ελλάδα, προβάλλοντας παγκοσμίως την ιστορική, πνευματική και καλλιτεχνική τους αξία. Το πρώτο αρχαιολογικό μουσείο στην Ελλάδα είχε ήδη ιδρυθεί το 1829, από τον Ι. Καποδίστρια και στεγάσθηκε στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας. Στις επόμενες δεκαετίες, όμως, η μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα και ο μεγάλος αριθμός ευρημάτων, που ερχόταν στο φως από τις ανασκαφές, έκαναν επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης ενός οργανωμένου εθνικού μουσείου στην πόλη.

Για πολλά χρόνια διατυπώνονταν προτάσεις σχετικά με τη θέση και τα σχέδια του κτηρίου, τόσο από Έλληνες όσο και από ξένους αρχιτέκτονες, που εργάζονταν για την ανοικοδόμηση της Αθήνας.

Το οικοπέδο, στο οποίο τελικά οικοδομήθηκε το μουσείο, είναι δωρεά της Ελένης Τοσίτσα, ενώ τα σχέδια κατασκευής του κτηρίου, των αρχιτεκτόνων L.

Lange και Π. Κάλκου, επιμελήθηκε για την τελική διαμόρφωση του χώρου ο αρχιτέκτων E. Ziller. Τη χρηματοδότηση προσέφεραν το ελληνικό δημόσιο, η Αρχαιολογική Εταιρεία και ο Νικόλαος Βερναρδάκης, πλούσιος ομογενής από τη Ρωσία. Το οικοδόμημα περατώθηκε το 1889 με την παράδοση της κεντρικής πτέρυγας και την πρόσοψη, ενώ κατά τα έτη 1903-1906 προστέθηκε μία ακόμα πτέρυγα στα ανατολικά. Τέλος, στο διάστημα 1932-1939 πραγματοποιήθηκε η κατασκευή ενός διώροφου κτίσματος στην ανατολική πλευρά από τον αρχιτέκτονα Γ. Νομικό.

Η μεταφορά αρχαιοτήτων στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ξεκίνησε το 1874, όταν ολοκληρώθηκε η ανέγερση της δυτικής πτέρυγας και ενώ συνεχίζονταν οι εργασίες αποπεράτωσης. Έως το 1889, χρονολογία περάτωσης της κεντρικής πτέρυγας, είχαν μεταφερθεί στο μουσείο τα σημαντικότερα αρχαία ευρήματα από την επαρχία και το 1893 ολοκληρώθηκε η σταδιακή παράδοση όλων των αρχαιοτήτων της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Επί πλέον, οι συλλογές του μουσείου εμπλουτίστηκαν με δωρεές ιδιωτικών αρχαιολογικών συλλογών, όπως της Αιγυπτιακής Συλλογής του Ιωάννου Δημητρίου (1890).

Με Προεδρικό Διάταγμα της 9ης Αυγούστου 1893 (ΦΕΚ Α΄ αρ. 152, «Περί διοργανισμού του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου») ιδρύθηκε επισήμως το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με σκοπό «την σπουδήν και διδασκαλίαν της αρχαιολογικής επιστήμης, την διάδοσιν αρχαιολογικών γνώσεων παρ' ημίν και την ανάπτυξιν έρωτος προς τας καλὰς τέχνας». Οι Συλλογές του καθορίσθηκαν ως εξής: Συλλογή Γλυπτών (Γλυπτοθήκη), Συλλογή Αγγείων (Αγγειοθήκη), Συλλογή Πήλινων και Χαλκών Αγαλματίων και λοιπών διαφόρου ύλης αρχαίων (Αγαλματοθήκη), Συλλογή Επιγραφών (Επιγραφικό Μουσείο), Συλλογή Έργων Προελληνικών Χρόνων (Μυκηναία Συλλογή), Συλλογή Έργων Αιγυπτιακής Τέχνης (Αιγυπτιακή Συλλογή). Επιπλέον, λειτουργούσαν εργαστήρια συντήρησης και μουσείο εκμαγείων.

³⁷ Βουδούρη Δ., 2003, *Κράτος και Μουσεία: το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, Σάκκουλας, Αθήνα.

Η κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου κατέστησε επιτακτική την ανάγκη αποθήκευσης και φύλαξης των αρχαιοτήτων του μουσείου σε ασφαλείς χώρους του ίδιου του κτηρίου, της Τραπέζης της Ελλάδος και σε φυσικά κρησφύγετα. Αμέσως μετά τον πόλεμο, το 1945, άρχισαν οι εργασίες επανέκθεσης των αρχαίων, υπό την επίβλεψη του τότε διευθυντή Χ. Καρούζου, ενώ παράλληλα πραγματοποιήθηκαν οικοδομικές εργασίες από τον αρχιτέκτονα Π. Καραντινό, με σκοπό τη διαμόρφωση των χώρων του μουσείου για την καλύτερη παρουσίαση των εκθεμάτων. Κατά τη διάρκεια των εργασιών αυτών, η προσωρινή έκθεση του μουσείου περιορίστηκε σε δέκα αίθουσες της ανατολικής πτέρυγας.³⁸ Το 1964 ολοκληρώθηκε το έργο της επανέκθεσης από το Χρήστο και τη Σέμνη Καρούζου, με την υποδειγματική παρουσίαση της πορείας της αρχαίας ελληνικής τέχνης από την προϊστορία έως τους ρωμαϊκούς χρόνους. Τριάντα χρόνια αργότερα, το 1994, εκτέθηκε για πρώτη φορά και η μοναδική στην Ελλάδα συλλογή αιγυπτιακών αρχαιοτήτων.

3.4 BYZANTINO ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Εικόνα 28. Μαρμάρινο άγαλμα του Ορφέα

Η ιστορία του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου (ΒΧΜ) δεν αρχίζει με τον ιδρυτικό του νόμο το 1914, αλλά συνδέεται άμεσα με την ιστορία της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας (ΧΑΕ), που ιδρύεται το 1884. Ιδρυτικό μέλος και γενικός γραμματέας της ΧΑΕ ήταν ο Γεώργιος Λαμπτάκης, γραμματέας της βασίλισσας Όλγας. Ο Λαμπτάκης πρωτοστάτησε στην ίδρυση της ΧΑΕ και υπήρξε ο ουσιαστικός δημιουργός της συλλογής της. Κύριο μέλημα των ιδρυτών της ΧΑΕ ήταν η δημιουργία μουσείου, που βρήκε στέγη το 1890 στα γραφεία της Ιεράς Συνόδου, για να καταλήξει το 1893 σε αίθουσα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, όπου και φιλοξενήθηκε έως το 1923.

Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο ιδρύεται τελικά το 1914 με τον Νόμο 401. Διοικείται από Εφορευτική Επιτροπή με επικεφαλής τον πρίγκιπα Νικόλαο και διευθυντή τον καθηγητή Αδαμάντιο Αδαμαντίου. Το 1923 ο βασικός πυρήνας των συλλογών του είχε ήδη σχηματισθεί. Η συλλογή γλυπτών

δημιουργήθηκε από έργα που είχαν περισυλλεχθεί από τα μνημεία της Αττικής και είχαν συγκεντρωθεί στο Θησείο και στις αποθήκες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Οι συλλογές εικόνων, μικροτεχνίας, χειρογράφων και υφασμάτων συγκροτήθηκαν τόσο από αγορές και δωρεές έργων, όσο και από την κατάθεση κειμηλίων που προέρχονταν από μονές της Ελλάδας και από διαλυμένες ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού.³⁹

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1923, ανέλαβε διευθυντής του Μουσείου ο Γεώργιος Σωτηρίου, Έφορος Βυζαντινών Αρχαιοτήτων από το 1915. Αμέσως μετά το διορισμό του, ενσωματώνεται στο Μουσείο η συλλογή της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. Στόχος του νέου διευθυντή ήταν να αναδείξει το Μουσείο στο «κατ' εξοχήν εθνικόν Μουσείον της Ελλάδος», που θα αποτελούσε και «πρότυπον Μουσείον ολοκλήρου της Ανατολής». Ο Σωτηρίου οργάνωσε τις συλλογές που είχε καταρτίσει η Εφορευτική Επιτροπή κατά τα προηγούμενα έτη και τις παρουσίασε για πρώτη φορά στο κοινό το 1924 σε πέντε αίθουσες της Ακαδημίας Αθηνών.

³⁸Κόκκου, Α., *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1977

³⁹Κόκκου, Α., *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1977

Κύριο μέλημα του Σωτηρίου παρέμενε η ανεύρεση μόνιμης στέγης που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες ενός εθνικού μουσείου. Τελικώς, το 1930, το Μουσείο εγκαταστάθηκε οριστικά στη Villa Ilissia, ένα συγκρότημα κτηρίων κοντά στις όχθες του ποταμού Ιλισσού, το οποίο είχε χτιστεί από τον αρχιτέκτονα Σταμάτη Κλεάνθη το 1848 για τη Γαλλίδα Sophie de Marbois-Lebrun, δούκισσα της Πλακεντίας. Οι απαραίτητες αναμορφώσεις στο εσωτερικό του κτηρίου έγιναν από τον αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχο. Ο Σωτηρίου οργάνωσε την έκθεση με επιστημονικά κριτήρια και της προσέδωσε διδακτικό χαρακτήρα. Τα εγκαίνια του Μουσείου έγιναν τον Σεπτέμβριο του 1930 με την ευκαιρία του Γ΄ Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου.⁴⁰

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το Μουσείο ανοίγει για το κοινό το 1946. Με τη βοήθεια του σχεδίου Μάρσαλ κτίζεται νέα αίθουσα και αναδιοργανώνεται το εργαστήριο συντήρησης. Τη δεκαετία του 1950 αρχίζουν οι πρώτες περιοδικές εκθέσεις, η μία με τις αγιογραφίες του Φώτη Κόντογλου και η άλλη με αντίγραφα από τα ψηφιδωτά της Ραβέννας. Δίπλα στον Σωτηρίου εργάζεται συνεχώς, ακούραστη ερευνήτρια, η Μαρία Σωτηρίου, πρώτη Ελληνίδα βυζαντινολόγος.

Τον Σωτηρίου διαδέχθηκαν στη διεύθυνση του Μουσείου ο Μανόλης Χατζηδάκης (1960-1975), ο Παύλος Λαζαρίδης (1975-1982), η Μυρτάλη Αχειμάστου-Ποταμιάνου (1983-1995), η Χρυσάνθη Μπαλτογιάννη (1995-1999), ο Δημήτρης Κωνσταντίος (1999-2010), η Ευγενία Χαλκιά (2010-2011), όλοι τους διαπρεπείς βυζαντινολόγοι που συνέβαλλαν στον εμπλουτισμό των συλλογών, στην εξέλιξη, ανάπτυξη και ακτινοβολία του Μουσείου.

Η σημαντικότερη πάντως αλλαγή από την περίοδο Σωτηρίου ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1980, όταν άρχισε η επέκταση των χώρων του Μουσείου με στόχο την επανέκθεση των συλλογών του. Το 2004 ολοκληρώθηκε η επανέκθεση των παλαιοχριστιανικών και βυζαντινών συλλογών του Μουσείου, ενώ η παρουσίαση των μεταβυζαντινών συλλογών ολοκληρώθηκε το 2010.

Το Βυζαντινό Μουσείο του 21ου αιώνα συγκροτείται στη βάση μιας εντελώς νέας μουσειολογικής πρότασης, που υπακούει στις απαιτήσεις της σύγχρονης μουσειολογίας.

3.5 ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

Το Μουσείο Μπενάκη είναι ένα από τα πιο γνωστά μουσεία της Αθήνας. Ιδρύθηκε το 1929 από τον Αντώνη Μπενάκη στην μνήμη του πατέρα του Εμμανουήλ Μπενάκη και στεγάζεται στην οικία της ιστορικής από την Αλεξάνδρεια οικογένειας Μπενάκη. Σημειώνεται ότι η προσφορά της οικογένειας Μπενάκη στη πολιτική, κοινωνική και την πολιτιστική ζωή της Αθήνας, αλλά και γενικότερα της Ελλάδας κρίνεται ανεκτίμητη.

Αρχικά ο Αντώνης Μπενάκης άρχισε να συγκροτεί τις διάφορες συλλογές του στην Αίγυπτο. Όταν ήλθε στην Ελλάδα το 1928, για μόνιμη εγκατάσταση, τις δώρισε στο ελληνικό κράτος. Οι συλλογές αυτές στεγάζονται σήμερα στο πατρικό του σπίτι, ένα από τα μεγαλύτερα και ωραιότερα νεοκλασικά κτίρια της Αθήνας το οποίο και ουσιαστικά απετέλεσε και το πρώτο ιδιωτικό μουσείο της Ελλάδας. Η μεγάλη ανταπόκριση που έτυχε το μουσείο αυτό εκ μέρους κυρίως του αθηναϊκού κοινού οδήγησε σχετικά με ταχύ ρυθμό τον πολλαπλασιασμό των εκθεμάτων του. Χάρη και πολλών άλλων ευεργετών και δωρητών το Μουσείο Μπενάκη συνεχίζει ακόμα και σήμερα να εμπλουτίζεται με περιουσιακά στοιχεία που του δίνουν την

---

⁴⁰Βουδούρη Δ., 2003, *Κράτος και Μουσεία: το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, Σάκκουλας, Αθήνα.

δυνατότητα της πρωτοπόρου παρουσίας σε εκδηλώσεις του αντικειμένου του και γενικότερα της τέχνης.

Έτσι αφενός η ραγδαία αύξηση των συλλογών εκθεμάτων του μουσείου και αφετέρου η επαύξηση των διαφόρων δραστηριοτήτων του, που ακολούθησε, επέβαλε την επέκταση των κτιριακών εγκαταστάσεων και τη δημιουργία πολλών παραρτημάτων.⁴¹

Στο ιστορικό αυτό Ίδρυμα, για 41 χρόνια, υπήρξε Διευθυντής, ο κύριος" Άγγελος Δεληβορριάς"

ΣΥΛΛΟΓΕΣ

Το μουσείο φιλοξενεί στους τρεις ορόφους αντιπροσωπευτικά έργα όλων των εποχών της Ελληνικής ιστορίας και τέχνης από την προϊστορική εποχή μέχρι τους σύγχρονους καιρούς. Η αρχική συλλογή του Αντώνη Μπενάκη που αποτελεί και τον πυρήνα της συλλογής του μουσείου περιελάμβανε έργα αρχαίας Βυζαντινής, μεταβυζαντινής, ισλαμικής και παραδοσιακής τέχνης. Στις συλλογές του μουσείου περιλαμβάνονται επίσης έργα Ασιατικής (Κινέζικης κυρίως) και Κοπτικής τέχνης. Ιδιαίτερα σημαντικά το τμήμα των Φωτογραφικών Αρχείων του Μουσείου Μπενάκη που ιδρύθηκε το 1973 με στόχο τη συγκέντρωση, διαφύλαξη, καταγραφή και ταξινόμηση φωτογραφιών από μνημεία και αντικείμενα παλαιοχριστιανικής, βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης αλλά γρήγορα επεκτάθηκε με αγορές ή δωρεές σε φωτογραφίες τέχνης. Ενδεικτικά, φιλοξενούνται έργα των γνωστών Ελλήνων φωτογράφων Nelly's, Βούλας Παπαϊωάννου, Περικλή Παπαχατζηδάκη, Δημήτρη Χαρισιάδη, Νικόλαου Ρίζου, Νικόλαου Τομπάζη. Κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του, διάφορα έργα τέχνης, συλλογές αλλά και κτίρια έχουν δωριθεί στο μουσείο όπως η έπαυλη Κουλούρα στο Φάληρο που πρόκειται να φιλοξενήσει το Μουσείο παιγνιδιών. Πρόσφατα το μουσείο άνοιξε νέα παραρτήματα το Κτίριο της Οδού Πειραιώς που στεγάζει μεταξύ άλλων τα αρχεία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής, το νέο Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης, την πινακοθήκη Νίκου Χατζηκυριάκου Γκίκα και την οικία της Πηνελόπης Δέλτα στην Κηφισιά που αποτελεί την έδρα του ιστορικού Αρχείου του Ιδρύματος Μπενάκη.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

Τα Αθηναϊκά μουσεία σήμερα (όπως και τα μουσεία σε όλη την Ελλάδα) έχουν προχωρήσει από την παραδοσιακή εικόνα ενός χώρου με ανέγγιχτα εκθέματα και έχουν μεταμορφωθεί σε χώρους πιο δυναμικούς, σε μέρη στα οποία το κοινό μπορεί να ενθουσιαστεί, αλλά παράλληλα να αναρωτηθεί, να δοκιμάσει, να πειραματιστεί και να διαμορφώσει τη δική του άποψη. Από στατικούς χώρους αποθήκευσης και φύλαξης σπάνιων και περιέργων αντικειμένων μετατρέπονται σε χώρους ενεργούς με σκοπό την επιμόρφωση και την ψυχαγωγία, στρέφοντας το ενδιαφέρον τους προς το κοινό και ορίζοντας την επικοινωνία ως το εστιακό τους σημείο. Ένας σημαντικός παράγοντας στην προσπάθεια των μουσείων να γίνουν προσίτα σε όσο γίνεται ευρύτερο κοινό αποτελεί η συνειδητοποίηση του ανερχόμενου κοινωνικού ρόλου του μουσείου στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και της εξέλιξης της κοινωνίας καθώς και η απαίτηση για ορθολογικότερη διαχείριση των δημόσιων κονδυλίων σε συνδυασμό με τον αυξημένο ανταγωνισμό από άλλους τομείς της βιομηχανίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και από το σύνολο της βιομηχανίας της ψυχαγωγίας.

Συμπερασματικά τα σύγχρονα Αθηναϊκά μουσεία επαναπροσδιορίζουν το ρόλο τους και λειτουργούν με βάση τις σύγχρονες απόψεις διοίκησης και διαχείρισης, ακολουθώντας μια εκπαιδευτική πολιτική στην οποία ενσωματώνουν επικοινωνιακές πρακτικές, υιοθετούν την αρχή της <<φροντίδας του κοινού>> εφαρμόζοντας εκπαιδευτικές δράσεις με τις οποίες μετατρέπονται σε χώρους ψυχαγωγίας, μάθησης και κοινωνικής συναναστροφής. Στο πλαίσιο ενδυνάμωσης του κοινωνικού και εκπαιδευτικού του ρόλου, το μουσείο συμβάλει στην ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας του κοινού δημιουργώντας έτσι τον αυριανό ενεργό πολίτη, αφού δεν προσφέρει απλώς γνώσεις για παθητική κατανάλωση αλλά δημιουργεί ενεργητικό κοινό.

⁴¹Βουδούρη Δ., 2003, *Κράτος και Μουσεία: το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, Σάκκουλας, Αθήνα.

ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ

19^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

ΑΡΧΑΙΟΦΙΛΙΑ-ΕΛΛΗΝΟΜΑΝΙΑ

Οι δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα είναι η χρυσή εποχή του περιηγητισμού στην Ελλάδα. Άγγλοι, Γάλλοι, Ιταλοί, Γερμανοί κ.ά., τους οποίους οι Έλληνες αποκαλούσαν αδιακρίτως «μιλόρδους», ταξιδεύουν στον ελληνικό χώρο για διάφορους λόγους: από αρχαιοφιλία, για να λάβουν μέρος σε ανασκαφές, για κέρδος, λόγω συμφερόντων και για άλλους λόγους. Το grand tour εξακολουθεί να είναι της μόδας, μόνο που από την Ιταλία μεταφέρεται στην Ελλάδα και στην ανατολική Μεσόγειο, όπου προστίθεται η γοητεία του εξωτικού στοιχείου. Ο ελληνισμός αγγίζει τους ελληνολάτρες στο κίνημα του κλασικισμού. Αλλά αγγίζει και τους ρομαντικούς, ως Ανατολή και ως έθνος που αναζητά την ελευθερία του. Ο φιλελληνισμός, η υποστήριξη του αγώνα των Νεοελλήνων, είναι μια από τις πιο χαρακτηριστικές εκφάνσεις του ρομαντισμού. Σατομπριάν, Βύρων, Λαμαρτίν, Ροσίνι (*Η Πολιορκία της Κορίνθου*) θαυμάζουν την αρχαία και γίνονται υποστηρικτές της νέας Ελλάδας.

Στις αρχές του αιώνα ο Έλγιν μεταφέρει στο Λονδίνο τα παρθενώνεια γλυπτά, τα οποία θα ασκήσουν σημαντική επίδραση στην ευρωπαϊκή γλυπτική. Την εποχή αυτή όλοι οι λόγιοι φεύγουν από την Ελλάδα κουβαλώντας μαζί τους αρχαιολογικές συλλογές. Ο κόμης Marcellus (ακόλουθος στην Κωνσταντινούπολη το 1816) μεταφέρει το 1820 την Αφροδίτη της Μήλου στη Γαλλία. Το στίπι του Γάλλου πρόξενου Φοβέλ στην Αθήνα είναι ένα πραγματικό αρχαιολογικό μουσείο.

Ο 19ος αιώνας είναι ο αιώνας της αρχαιολογίας, των ανασκαφών, της συνειδητοποίησης της έννοιας της «πολιτιστικής κληρονομιάς». Ξένες αποστολές κάνουν ανασκαφές στην Ελλάδα (Αίγινα, Ολυμπία, Βάσσης κ.α.). Το 1811 στις ανασκαφές της Αίγινας συμμετέχει ο Δανός γλύπτης Μπέρτελ Τόρβαλντσεν (1770-1844), ο οποίος εντυπωσιάζεται και αναλαμβάνει να συμπληρώσει το πρώτο μεγάλο γνωστό ως τότε σύνολο αρχαϊκής πλαστικής, τα γλυπτά από τα αετώματα του ναού της Αφαίας Αθηνάς, που σήμερα εκτίθενται στη Γλυπτοθήκη του Μονάχου.

ΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ

Ο κλασικισμός στις εικαστικές τέχνες, όπως και στην αρχιτεκτονική του 19ου αιώνα, στηρίζεται στη μίμηση της Αρχαιότητας και στην παραδοχή ενός συστήματος αξιών που αποδίδονται στους αρχαίους. Είναι η προγραμματική αναφορά σε έργα και μορφές της ελληνορωμαϊκής Αρχαιότητας, η δημιουργική σύνθεση με εργαλείο αρχετυπικές μορφές του παρελθόντος. Χαρακτηριστικά αυτής της τέχνης είναι η ακρίβεια στον σχεδιασμό, η καθαρότητα της σύνθεσης, των περιγραμμάτων, η συμμετρία, η χρωματική λιτότητα (η Αρχαιότητα είναι ακόμη για την Ευρώπη ένας κόσμος λευκών, μαρμάρινων γλυπτών), η εξιδανίκευση των μορφών. Κλασικά θέματα, αλλά και χρήση αρχαίων προτύπων στη γλυπτική και στη ζωγραφική διατηρούν ανοιχτή την επικοινωνία με τον αρχαίο κλασικό κόσμο. Η ευρωπαϊκή πλαστική καθορίζεται από τα ελγίνεια —τα βρίσκουν ορθολογικά (rational). Στις αρχές του 19ου αιώνα παραληρούν για τον Παρθενώνα· κατά τον Φούσλι μάλιστα: «The Greeks wereregods!» "Οι Έλληνες ήταν θεοί"

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Αναπτύσσεται μια "αρχιτεκτονική" διαμάχη ανάμεσα στη Ρώμη και την Αθήνα, καθώς ανακαλύπτουν την Αθήνα του Περικλή, τους κλασικούς ναούς που γίνονται γνωστοί ταχύτατα χάρη στα χαρακτηριστικά των περιηγητών και "διορθώνουν" τον Παλάντιο. Η *ελληνική αναβίωση* (Greek revival) διαδίδεται παντού, ακόμη και στην Αμερική, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την οικία Τζέφερσον στο Μοντιτσέλο (1796), ή αμερικανικές τράπεζες που κτίζονται σε δωρικό ρυθμό (Φιλαδέλφεια). Στην Αγγλία επιβάλλεται κυρίως στη δεκαετία

1810-1820 με τον αρχιτέκτονα Τζον Σον και επίσης τους Ρόμπερτ Άνταμ, Τόμας Χόουπ, Τσαρλς Ρόμπερτ Κόκερελ, Τσαρλς Μπάρι, Τόμας Άλασον , Τζορτζ Λέντγουελ (αναστήλωσε τον Λέοντα της Χαιρώνειας) κ.ά., που δημιουργούν σημαντικά δημόσια κτήρια για την αγγλική αρχιτεκτονική του 19ου αιώνα. Οι αγγλικοί κήποι εξακολουθούν να έχουν πρότυπο τα τοπία του Λορέν. Το μπαρόκ και το ροκοκό ταυτίζονται με το στυλ των βασιλιάδων και των αρχόντων, ενώ οι άνθρωποι της Επανάστασης θέλουν να ταυτίζονται με τους πολίτες μιας νέας Αθήνας.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Στον δρόμο του νεοκλασικισμού δημιουργεί επίσης ο Δανός γλύπτης Μπέρτελ Τόρβαλντσεν (1770-1844), που ήρθε στην Ελλάδα και έλαβε μέρος, όπως είδαμε, στις ανασκαφές της Αίγινας. Ο Τόρβαλντσεν είχε πιο άμεση επαφή με τα αρχαία πρότυπα και τα χρησιμοποίησε με μεγαλύτερη συνέπεια στα έργα του. Στη γλυπτική του εκτός από κλασικά χρησιμοποιεί και αρχαϊκά πρότυπα, όπως στο γλυπτό *Ελπής*, και συμβάλλει έτσι να αναγνωριστούν αξιόλογες πλαστικές ποιότητες στην αρχαϊκή γλυπτική και γενικότερα στην τέχνη πριν από τον Φειδία. Ο Τόρβαλντσεν όπως και ο Κανόβα δημιούργησε τύπους για δημόσια ή επιτύμβια μνημεία που θα ακολουθήσουν πολλοί γλύπτες αργότερα και θα κρατήσουν την αρχαιοελληνική εικόνα στη γλυπτική περισσότερο ζωντανή από ό,τι στη ζωγραφική ή σε άλλες τέχνες.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ο πιο προικισμένος ίσως κλασικιστής ζωγράφος στην πρώτη πενήνταετία του 19ου αιώνα ήταν, ωστόσο, ο Ζαν Ογκύστ Ντομινίκ Ενγκρ (1780-1867). Μαθητής και οπαδός του Νταβίντ, φίλος του Φλάξμαν, θαύμαζε όπως και εκείνοι την τέχνη της κλασικής Αρχαιότητας και χρησιμοποίησε πολλά αρχαία γλυπτά ως πρότυπα σε μυθολογικά του θέματα, π.χ. στο έργο *Οιδίπους και Σφιγξ*, δανείζεται για τον Οιδίποδα τη στάση του μαρμάρινου Ποσειδώνα στο Λατερανό. Όταν δίδασκε, ο Ενγκρ επέμενε στην πειθαρχία της απόλυτης ακρίβειας. Είχε μια ιδιαίτερη προτίμηση στο γυναικείο γυμνό και άφησε πολλά έργα με θέμα τις περίφημες Οδαλίσκες του. Στη *Μεγάλη Οδαλίσκη*, που βρίσκεται σήμερα στο Λούβρο ένα ανακλιμένο γυναικείο γυμνό με την πλάτη στον θεατή, που στηρίζεται στον αγκώνα έτσι που να αναδεικνύεται η μακριά γραμμή του κορμού της μορφής, θέλησε ίσως να ανταγωνιστεί την Παολίνα Μποργκέζε (στον τύπο της ανακλιμένης Αφροδίτης), το περίφημο γλυπτό του Κανόβα. Ο Ενγκρ είχε κερδίσει τον γενικό θαυμασμό και την αποδοχή για την τεχνική του σιγουριά, το εξαιρετικό του σχέδιο και τη διαύγεια της σύνθεσής του. Η τελειότητα αυτή, ωστόσο, ήταν ένα στοιχείο που ενοχλούσε τους αντιπάλους του.

ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΧΝΗ

Αντίποδας του Ενγκρ θεωρούνταν ο Ντελακρουά (1798-1863). Επαναστάτης, ορμητικός, ίσως ο πιο τυπικά ρομαντικός καλλιτέχνης, γοητεύτηκε όχι από τους αρχαίους Έλληνες ή τους Ρωμαίους, αλλά από τους Νεοέλληνες και την Επανάσταση του 1821. Στην εποχή του η Ακρόπολη, και οι προγονικοί τάφοι αντικαθίστανται από το Μεσολόγγι. Ο Μάρκος Μπότσαρης είναι ο σύγχρονος Λεωνίδα. Τον συγκλονίζει η καταστροφή της Χίου το 1822, η καταστροφή του Μεσολογγίου το 1826. Στο Σαλόν του 1827 στο Παρίσι εκτίθενται 17 έργα με ελληνικά θέματα, ανάμεσα σε αυτά και *Η καταστροφή της Χίου* του Ντελακρουά. Ωστόσο, και ο Ντελακρουά δεν απέφυγε τα αρχαιοελληνικά θέματα· η *Μήδειά* του μάλιστα, ελαιογραφία του 1838 στη Lille (και παραλλαγή της το 1862), ήταν σημείο αναφοράς για την ευρωπαϊκή ζωγραφική του 19ου αιώνα.

Στην Αγγλία ο Γουίλιαμ Τέρνερ (1775-1851), ρομαντικός τοπιογράφος, φιλοδοξούσε να φθάσει, αν όχι να ξεπεράσει, τα τοπία του Λορέν. Όταν μάλιστα κληροδότησε στο κράτος όλα του τα έργα, έβαλε απαράβατο όρο ένα δικό του έργο να είναι πάντα εκτεθειμένο δίπλα σε ένα έργο του Λορέν. Σίγουρα είχε άδικο να επιζητεί αυτή τη σύγκριση. Ο κόσμος του Τέρνερ δεν είναι όμορφος και γαλήνιος, αλλά ένας κόσμος σε κίνηση. Ο Τέρνερ στα έργα του αποτυπώνει ομίχλες, καταιγίδες, τα φαινόμενα της φύσης στη δραματική τους ένταση στα οποία εντάσσει συχνά κλασικά θέματα, όπως ο *Αννίβας και ο στρατός του διασχίζουν τις Άλπεις*, ο *Οδυσσεάς κοροϊδεύει τον Πολύφημο* κ.ά.⁴²

⁴² Βουτυράς Μ., Βουτυρά Α.Γ, Η αρχαία ελληνική τέχνη και η ακτινοβολία της, Αθήνα 2011

Ενότητα

3

Ο συμβολικός ρόλος που προσέλαβαν εκείνη την εποχή και εξακολουθούν να προσλαμβάνουν ίσως ακόμη και σήμερα, η κτιριακή σύσταση και η χωροταξική οργάνωση των συγκεκριμένων τόπων, τόσο σε επίπεδο πολιτισμού όσο και σε επίπεδο πολιτειακής και οικονομικής οργάνωσης. Οι πιθανές συνέπειες από τη καλλιτεχνική προσομοίωση του μητροπολιτικού πολιτιστικού κέντρου με τη θεμελίωση και λειτουργία αντίστοιχων κτιριακών υποδομών σε σημαντικές πόλεις της υπόλοιπης χώρας

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Το μουσείο χαράζει μια μακρά ιστορία μέσα στο χρόνο μέχρι να καταλήξει στη σύγχρονη μορφή του πολυδύναμου και πολυδιάστατου πολιτιστικού οργανισμού. Η λέξη «μουσείο» προέρχεται από τις εννέα Μούσες της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, τις κόρες του Δία και της Μνημοσύνης. Στη αρχαία Ελλάδα το μουσείο περιγράφεται ως τέμενος αφιερωμένος στη λατρεία των Μουσών, οι οποίες ήταν οι προστάτιδες των γραμμάτων και των Επιστημών. Στα ιερά καλλιεργούνταν οι Τέχνες, τα γράμματα, η μουσική, η φιλοσοφία, ενώ παράλληλα διοργανώνονταν ποικίλες πνευματικές εκδηλώσεις.

Ο ρόλος του μουσείου-ιερού στην αρχαία Ελλάδα αποτελεί μια εντυπωσιακή σύλληψη ενός πολυδιάστατου πνευματικού χώρου που συνδυάζει τη σύζευξη των Τεχνών, των Γραμμάτων και των Επιστημών, αναδεικνύοντας έτσι την πολύπλευρη πνευματική του αποστολή. Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει η έννοια της πνευματικής εκδήλωσης μέσα στο χώρο αυτό.

Ο όρος μετεξελίσσεται ως πολιτιστική αναπαράσταση της δημόσιας ή της εθνικής ταυτότητας ενός λαού στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Αυτή τη εποχή εθνικοποιούνται με ειρηνικές ή βίαιες διαδικασίες, συλλογές ηγεμόνων και βασιλιάδων και το μουσείο γίνεται κρατικός θεσμός και δημόσιο ίδρυμα. Έτσι, από την αρχική του λειτουργία ως ένας κλειστός χώρος φύλαξης πολιτιστικών αγαθών κυρίως ιδιωτικού χαρακτήρα, σήμερα εκπροσωπεί ένα «μόνιμο και μη κερδοσκοπικό ίδρυμα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, που είναι ανοικτό στο κοινό και που αποκτά, συντηρεί, μελετά, γνωστοποιεί (ή επικοινωνεί) και κυρίως εκθέτει τις υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία»(ICOM,1987). Τα κύρια στοιχεία που συγκροτούν την ταυτότητα του μουσείου από τη γέννησή του μέχρι σήμερα είναι η αναπαράσταση μορφών λογικής, αλήθειας και γνώσης. Στοιχεία που στη συνέργειά τους (επιλογή, αντιπροσώπευση, ιεράρχηση) φτιάχνουν εναλλασσόμενες αφηγήσεις αποδεικνύοντας το μερίδιο της εξουσίας που τους αντιστοιχεί στα κοινωνικο-οικονομικά και πολιτικά δρώμενα.

Επομένως, μουσείο και συλλογή κατέχουν δυναμικό ρόλο στην ανάδειξη του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού χαρακτήρα της αλήθειας, της λογικής και της γνώσης που έχουν επιλέξει να παρουσιάσουν. Το μουσείο εθνικοποιείται τον 19^ο αιώνα στα πλαίσια του κανόνα της υψηλής τέχνης και κουλτούρας, και συνιστά δημόσιο τίτλο επικύρωσης της διαχρονικής εξαιρετικής καλλιτεχνικής αξίας.

Σύμφωνα λοιπόν με το σημερινό ορισμό του μουσείου και την επιπρόσθετη αποστολή του ως μέσου ψυχαγωγίας, καταλαβαίνουμε ότι στο πέρασμα των χρόνων όχι μόνο κέρδισε έδαφος ο «κοινωνικός χρόνος» έναντι του «μνημειακού» (όροι που εισήχθησαν από τον Herzfeld, 1991) αλλά και η σημασία της πρότερης εμπειρίας του διαφορετικού επισκέπτη και πολίτη μιας πολυπολιτισμικής πλέον κοινωνίας. Έτσι δεν αρκεί μόνο η κοινωνικοποίηση της γνώσης και ο εκσυγχρονισμός του διδακτικού του ρόλου αλλά και η συμβολή του στην ερμηνευτική-αναστοχαστική προσέγγιση της πολιτιστικής αναπαράστασης που παρουσιάζει έτσι ώστε ο επισκέπτης ή ο τουρίστας να ψυχαγωγείται βιώνοντας ότι χτίζει και επωφελείται μέσα από την κατανόηση του πολιτιστικά όμοιου ή διαφορετικού, μέσα από την ευκαιρία που του δίνεται εν τέλει να πάρει μέρος στη συζήτηση για την κατανόηση της εθνικής ταυτότητας.

ΑΘΗΝΑΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Το μουσείο της ακρόπολης και το Εθνικό Αρχαιολογικό μουσείο είναι τα πρώτα μουσεία που ιδρύθηκαν στην Αθήνα μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Το ένα έγινε ειδικά για τα ευρήματα της ακρόπολης ενώ το άλλο για τα σπουδαιότερα έργα της αρχαίας τέχνης από ολόκληρη την Ελλάδα. Στο εθνικό μουσείο στεγάστηκαν επίσης, και στεγάζονται έως σήμερα, η επιγραφική και νομισματική συλλογή, που αποτελούν δυο ανεξάρτητα μουσεία.

Εικόνα 1. Μουσείο Ακρόπολης

Εικόνα 2. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Από τα τέλη του 19ου αιώνα δημιουργούνται στην πρωτεύουσα και διάφορα άλλα μουσεία για λείψανα και κειμήλια νεότερων εποχών. Ιδρύθηκε το Βυζαντινό μουσείο που φιλοξενεί περισσότερα από 25.000 εκθέματα με μοναδικές συλλογές εικόνων, γλυπτών, μικροτεχνίας, τοιχογραφιών, κεραμικών, υφασμάτων, χειρογράφων αλλά και αντιγράφων από τον 3^ο αιώνα μέχρι τον σύγχρονο.

Εικόνα 3. Βυζαντινό Μουσείο

Στη συνέχεια έχουμε το μουσείο Μπενάκη το οποίο συγκαταλέγεται στις μεγάλες εκείνες δωρεές που αύξησαν τα περιουσιακά στοιχεία του κράτους ενώ ταυτόχρονα αποτελεί τον παλαιότερο μουσειακό οργανισμό που λειτουργεί στην Ελλάδα ως Ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου. Με τις εκτεταμένες ενότητες των εκθεμάτων του, που καλύπτουν περισσότερους από έναν πολιτισμικούς τομείς, αλλά και τη γενικότερη λειτουργία του, που εξυπηρετεί τις περισσότερες από μια κοινωνικές ανάγκες, το μουσείο Μπενάκη, προσφέρει ένα μοναδικό ίσως υπόδειγμα σύνθετης δομής μέσα στο ευρύτερο πλέγμα των μουσειακών ιδρυμάτων της Ελλάδας.

Εικόνα 4. Μουσείο Μπενάκη

Τέλος, το μουσείο Κυκλαδικής τέχνης ασχολείται με τη στέγαση αντικειμένων και προβολή των αρχαίων πολιτισμών των Κυκλάδων και της Κύπρου. Τα σημαντικότερα εκθέματά του είναι τέχνηρα του Κυκλαδίτικου πολιτισμού από την 3η χιλιετία π.Χ..

Εικόνα 5. Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ

Σε αυτούς τους πολιτιστικούς χώρους παρατηρείται ένα κοινό στοιχείο, κοινή επιρροή στην κατασκευή τους, το οποίο είναι ο νεοκλασικισμός και αποτελεί την απαρχή της σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής. Ωστόσο το μουσείο της Ακρόπολης δεν είναι σε νεοκλασικό κτίριο όπως τα άλλα μουσεία αλλά σε μοντέρνο.

Ο νεοκλασικισμός είναι ένα πολιτιστικό κίνημα που έκανε την εμφάνισή του στην Ευρώπη στα μέσα του 18ου αι. και στις αρχές του 19ου αι. Χαρακτηρίζεται από την τάση αναβίωσης του κλασικισμού σε διάφορες μορφές της τέχνης. Βάση του αποτελεί η αναζήτηση συμμετρίας και αρμονίας των μορφών καθώς επίσης και η επιδίωξη ισόρροπων και σταθερών συνθέσεων. Πρωτεργάτες του είναι ο Γερμανός ερευνητής και καλλιτέχνης Γιόχαν Ιωακείμ Βίνκελμαν με το έργο «Ιστορία της Τέχνης της Αρχαιότητας» (1764).

Η αρχιτεκτονική του νεοκλασικισμού που χρησιμοποίησε τα στοιχεία της κλασικής αρχαιότητας, που ήταν σύμβολα ενός πολιτεύματος και που είχε στηριχτεί στην ελευθερία της σκέψης φανέρωνε τις διαθέσεις εκδημοκρατισμού των νέων πολιτικών κατευθύνσεων.

Βασικές αρχές

Σύμφωνα με τον Βίνκελμαν, η ελληνική τέχνη απέδωσε με τρόπο τέλει την ιδέα του αιώνιου και ιδανικού «ωραίου» με την τελειότητα και το υψηλό πνεύμα των μορφών και την αρμονία στις αναλογίες των αρχιτεκτονικών μνημείων. Σύμφωνα με τον Τόμας Τζέφερσον, το νεοκλασικό ιδεώδες εκφράζει μια προρομαντική διάθεση, μια νοσταλγία αγαπημένων και ανεπανάληπτων γεγονότων. Το Μπαρόκ και Ροκοκό επηρέασαν έντονα τη νεοκλασική τέχνη. Στόχος του νεοκλασικισμού είναι η προσπάθεια απεικόνισης του ιδανικού κάλους. Πυλώνες αυτής της προσπάθειας είναι η απλότητα, η ηρεμία, η στάση (σημάδι του διαχρονικού μεγαλείου) έναντι της κίνησης (στοιχείο δυναμισμού) και ο ανεπαίσθητος πρόσκαιρος χρωματισμός.

Κύρια γνωρίσματα

Προϋποθέσεις για την απεικόνιση της ιδανικής ομορφιάς «ωραίο συνειρμό ωραίων τμημάτων» αποτελούσαν η απλότητα στους όγκους, στη διακόσμηση και ο σεβασμός της φύσης των υλικών. Αυτές οι προϋπάρχουσες αρχές, με την συμβολή του νεοκλασικισμού, συνδυάστηκαν με τις καθαρές μορφές, αναγκαίους όγκους και αρμονικές αναλογίες. Οι κανόνες, εφαρμοζόμενοι στους ελληνικούς και ρωμαϊκούς ρυθμούς, δεν αφορούν μόνο τη διακόσμηση αλλά ουσιαστικά τον ίδιο το σκελετό των κατασκευών. Σκοπός είναι η συνοχή, τελειότητα των κτιρίων καθώς και η εναρμόνιση τους με το περιβάλλοντα χώρο.

Συμβολή στη σύγχρονη αρχιτεκτονική

Ο νεοκλασικισμός συνέβαλε στη καθιέρωση νέων κανόνων στη νεότερη αρχιτεκτονική.

- Πραγματοποιεί μια ριζική επανάσταση στις διατάξεις των εσωτερικών χώρων για να καλύψει τις ανάγκες των νέων κτιρίων. Εφαρμοστέα σε βιβλιοθήκες, μουσεία, ακαδημίες, κοινοβούλια κλπ.

- Αντικαθιστά τα παλαιά υλικά με νέα ώστε αυτά να ανταποκρίνονται στα νέα προβλήματα κατασκευής. Προτείνει νέα λαμπρά δείγματα διαρρύθμισης πόλεων.
- Η εντονότατη νεοκλασική επιρροή καθίσταται εμφανής σε σημεία του Παρισιού, της Ρώμης αλλά και στη δημιουργία νεοκλασικών πόλεων όπως Μπαθ, Πετρούπολη, Μόσχα και Ουάσινγκτον.

ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ

Καθιερώθηκε και κυριάρχησε στην Ελλάδα στον 19ο αι. και στις αρχές του 20ου αι. Απόρροια της πνευματικής ανάγκης του έθνους να επανασυνδεθεί με τις ρίζες του, την ιστορία του. Με άλλα λόγια, το νεοκλασικό κίνημα συνδέθηκε άρρηκτα με τον αγώνα της μικρής και φτωχικής Ελλάδας να αναγεννηθεί, σαν το πουλί του φοίνικα, από τις στάχτες της. Αναντίρρητα, πλέον, η ελληνική αρχαιότητα είναι ζωντανή και συνδέεται αμφίδρομα με την καινούρια Ελλάδα. Με την ίδρυση του ελληνικού κράτους (1830), οι Βαυαροί βασιλείς ενστερνίζονται το νεοκλασικισμό ως επίσημη μορφολογική επιλογή. Ως νοοτροπία δέχεται έντονες επιρροές από το γερμανικό κλασικισμό. Το κίνημα αναβίωσης του αρχαιοελληνικού μεγαλείου είναι στη βάση του ρομαντικό. Εκείνη την εποχή ο ρομαντισμός υιοθετήθηκε και οδήγησε στην κατασκευή πλήθους αρχιτεκτονικών έργων σε ένα πλαίσιο καλλιτεχνικής ακμής.

Παρόλο που αντιπροσωπεύει τη λόγια αρχιτεκτονική, παρουσιάζει ορισμένα νεωτεριστικά στοιχεία όσον αφορά:

- Τον τύπο και τη λειτουργική οργάνωση
- Τη μορφή
- Τον τρόπο κατασκευής
- Τον ορθολογισμό που επικρατεί στην κτιριακή σύνθεση.

Πρότυπο του Αθηναϊκού Νεοκλασικισμού

- Τριμερής Κάτοψη: σχέδιο κτηρίου σε οριζόντια τομή το οποίο χωρίζεται σε 3 χώρους (προθάλαμος και δυο χώρους δεξιά και αριστερά του).
- Κεντρικό Κλιμακοστάσιο: κοινός χώρος όπου βρίσκεται η σκάλα.
- Όψη: στην όψη διακρίνεται, όπως και στην κάτοψη, σε τρεις χώρους με προεξέχοντα τον μεσαίο χώρο.

Αρχές Οργάνωσης των Όψεων

- Οριζόντιος Διαχωρισμός σε βάση, κορμό και στέψη.
- Συμμετρία: η διάταξη των μερών του κτηρίου με τρόπο που να αντιστοιχεί το κάθε τμήμα στο ομόλογό του όσον αφορά τη μορφή, τις διαστάσεις κλπ ώστε να επιτευχθεί η αρμονική αναλογία.
- Αξονικότητα: κτήρια υπολογισμένα και χωρισμένα με βάση τον άξονα.
- Επανάληψη στο ρυθμό: Τα στοιχεία του νεοκλασικισμού προσεγγίζουν τους αρχαίους ρυθμούς με μια διακριτική αφαιρετικότητα. Εντοπίζεται προτίμηση στον ιωνικό ρυθμό.

Ευνοϊκές Συνθήκες για την Άνθηση του στην Ελλάδα

Οι Έλληνες αρχιτέκτονες, βρίσκονται στην χώρα η ιστορία της οποίας (κλασική αρχαιότητα) αποτελεί την κυριότερη πηγή έμπνευσης για το νεοκλασικό έργο τους. Το Νεοκλασικό στυλ θεωρείται για μια μεγάλη περίοδο ως «ελληνικό», αφού η λογική του είναι μια ρομαντική μεταφορά αναλογιών και διακοσμητικών στοιχείων της Αρχαίας Ελλάδας στη σύγχρονη αρχιτεκτονική. Επακολούθως, είχαν την ευκαιρία να παρατηρήσουν και να μελετήσουν λεπτομερώς τα αρχαιοελληνικά μνημεία ώστε να μιμηθούν τη μορφολογία τους και να την ανασυνθέσουν σε καινούρια μεγαλόπρεπα νεοκλασικά κτίρια.

Φημισμένοι Ευρωπαίοι αρχιτέκτονες αλλά και Έλληνες σπουδασμένοι σε αρχιτεκτονικές σχολές του εξωτερικού διετέλεσαν φορείς του νεοκλασικού είδους στην Ελλάδα. Παραδείγματα τέτοιων είναι οι Γερμανοί Τσίλερ, Σίνκελ, Βάιλερ, οι Δανοί αδερφοί Χάνσεν καθώς και ο Γάλλος Μπουλανζέ. Από τους Έλληνες ξεχωρίζουν ο ρομαντικός Σταμάτης Κλεάνθης και ο κλασικιστής Λύσανδρος Καυταντζόγλου.

Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτήν την αντίληψη ο νεοκλασικισμός δεν ήταν κάτι ξένο που επιβλήθηκε στην ελεύθερη Ελλάδα, αλλά ήταν η αναγέννηση της αληθινής αρχιτεκτονικής κάτω από την Ακρόπολη, η εγγύηση της συνέχειας ανάμεσα στο παρόν και στο παρελθόν.

Ο ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μέσα από την περίπτωση της Αθήνας διαφαίνεται ξεκάθαρα πως η αρχιτεκτονική όπως και η αρχαιολογία δεν αναπτύσσονται ποτέ ως αυτόνομα, αμιγώς επιστημονικά πεδία. Ο λόγος και οι πρακτικές των αρχιτεκτόνων-πολεοδόμων καθώς και των αρχαιολόγων συνδέονται στενά με την πολιτική και οικονομική εξουσία. Η περίπτωση της Αθήνας λοιπόν, αναδεικνύεται σε πρόσφορο πεδίο διερεύνησης της σχέσης της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας με τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας και συνείδησης. Μέσα από την ιστορική διαδικασία αποδεικνύεται ότι το ιδίωμα του νεοκλασικισμού αναδείχθηκε σε κυρίαρχη αισθητική κατά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους και επέδρασε στην εξέλιξη των ελληνικών πόλεων και κυρίως της Αθήνας αλλά και στην δυσκολία της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας να διαχειριστεί τις πολλαπλές καταβολές της εθνικής πολιτισμικής της ταυτότητας.

Με τη μεταφορά της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο το 1834, η Αθήνα αναλαμβάνει την πρωτοκαθεδρία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Το εισαγόμενο αρχιτεκτονικό ιδίωμα του “ελληνικού κλασικισμού”, ή απλά ο “νεοκλασικισμός” επιβλήθηκε και καθιερώθηκε ως κυρίαρχη αισθητική επιταγή. Ως διαδεδομένο ρεύμα στη δυτική Ευρώπη συνέδεε οπτικά την Αθήνα με τις άλλες πόλεις που η νέα πρωτεύουσα επιθυμούσε να μιμηθεί: με τις ορατές αναφορές στο αρχαίο ελληνικό παρελθόν τεκμηρίωνε την επιθυμία επιστροφής της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής στη χώρα καταγωγής της. Ήταν η μόνη πόλη που μπορούσε να αντιπροσωπεύει την Ελλάδα. Με το τελειότερο δημιούργημα του ανθρώπου, τον Παρθενώνα.

Μέσα στα 30 πρώτα χρόνια ζωής του ελληνικού κράτους, Βαυαροί μηχανικοί (μαζί με ντόπιους τεχνίτες) είχαν ήδη κατασκευάσει, αναπαράγοντας τα αισθητικά πρότυπα του νεοκλασικισμού, τα περισσότερα δημόσια κτίρια και ιδιωτικά μέγαρα της Αθήνας. Πάνω από 170 σχέδια νέων πόλεων ή επεκτάσεων εγκρίθηκαν κατά τον 19^ο αιώνα. Μέσα από αυτά τα σχέδια η πολιτεία επιτελεί έναν τριπλό στόχο. Από τη μία προωθεί τη δημιουργία ενός ομοιογενούς αστικού χώρου, από την άλλη αναπαριστά την αναγέννηση της χώρας, εκφράζει τον κλασικό της προσανατολισμό και ισχυροποιεί τη σύγχρονη νεωτερική της ταυτότητα ενώ ταυτόχρονα συνδέεται με το αρχαίο της παρελθόν αποκαθιστώντας την ιστορική της συνέχεια.

Οι παράγοντες που καθόρισαν την επιλογή της νέας πρωτεύουσας και σε μεγάλο βαθμό όρισαν το μέλλον της, ήταν κυρίως πολιτισμικοί και ιδεολογικοί παρά πρακτικοί. Η Αθήνα του νεοκλασικισμού ήταν ο χώρος και το νόημα που θα έκαναν διακριτή τη διόρθωση της εθνικής συνείδησης.

Το πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό έργο που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα από το 1834 έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κολοσσιαίο. Στην πραγματικότητα μια νέα πόλη δημιουργήθηκε επάνω από τα ερείπια της ένδοξης Αθήνας της κλασικής αρχαιότητας και τα συντρίμια της μικρής κωμόπολης της Τουρκοκρατίας που αριθμούσε λιγότερους από 10 χιλιάδες κατοίκους.

Η υπενθύμιση της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής κοσμογονίας του 19^{ου} αιώνα με τη βοήθεια χαρακτηριστικών εικόνων είναι απαραίτητη για να κατανοηθούν οι αλλαγές που έφερε στην ελληνική πρωτεύουσα ο 20^{ος} αιώνας. Η Αθήνα του 19^{ου} αιώνα με τα νεοκλασικά και ιστορικής μορφολογίας κτίριά της λειτούργησε ως σύμβολο πολιτισμικής αναγέννησης και προσπάθειας εξευρωπαϊσμού. Παράλληλα διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας. Η ταυτότητα του νέου ελληνικού κράτους σφυρηλατήθηκε όχι μόνο με την παιδεία και τη γλώσσα αλλά και μέσα από την αστικότητα της νεοκλασικής πόλης με πρότυπο την Αθήνα. Η πολεοδομία και η αρχιτεκτονική του νεοκλασικισμού βοήθησαν τους νέους θεσμούς να ισχυροποιήσουν την παρουσία τους και αποδείχθηκαν χρήσιμα εργαλεία για την ομογενοποίηση ενός πληθυσμού πολλαπλών και ετερογενών καταβολών.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η Αθήνα, πρωτεύουσα του νέου ελληνικού κράτους από το 1834, θα έχει συμπληρώσει τον αρχιτεκτονικό εκσυγχρονισμό και την πολεοδομική της συγκρότηση, αναδεικνύοντας παράλληλα τα μοναδικά αρχαία της μνημεία. Θα εξελιχθεί σε μια μεσογειακή πρωτεύουσα ικανή να φιλοξενήσει, παρά την πτώχευση του 1895, τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες των νεότερων χρόνων.

Η Αθήνα είναι πλέον μια ελκυστική πόλη με ειδυλλιακές εξοχές και αξιόλογα κτίρια, ιδιωτικά και κυρίως δημόσια, που οφείλονται στη γενναιοδωρία πλούσιων Ελλήνων της διασποράς και στους εξαιρετικούς αρχιτέκτονες της άρχουσας αστικής τάξης.

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΚΡΑΤΟΣ

Ο νέος πολεοδομικός σχεδιασμός απαιτούσε ιστορική αναφορά, γεωμετρικότητα, ποσοτικό και λειτουργικό προγραμματισμό, ορθολογιστική χρήση του χώρου, άρτια κατασκευαστική τεχνική, μα πάνω απ' όλα κεντρική διαχείριση. Η εφαρμογή των νέων σχεδίων λοιπόν σε ένα περιβάλλον με μακρά παράδοση στην τοπική αυτονομία, στην αρχή τουλάχιστον δε μπορούσε παρά να γίνει με όρους κανονιστικούς, μέσω δηλαδή ενός ισχυρού θεσμικού πλαισίου. Οι επίσημοι διαχειριστές του χώρου καθόρισαν πλήρως το πλαίσιο ανοικοδόμησης των νέων πόλεων με βασικό στόχο τη δημιουργία ενός ομοιογενούς αστικού χώρου (κατά τα δυτικά πρότυπα) και την προώθηση μιας κοινής εθνικής συνείδησης. Η κυβέρνηση και οι κατά τόπους αντιπρόσωποί της, ορίζοντας κανονισμούς και θεσπίζοντας περιορισμούς, απέκτησαν το δικαίωμα να ελέγχουν τόσο το δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό χώρο.

Την ανέργεση της Αθήνας το αρχικό σχέδιο ανέλαβαν και εκπόνησαν, το 1833, ο Σταμάτιος Κλεάνθης και ο Eduard Schaubert. Κατά τη διάρκεια της αντιβασιλείας, μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια και πριν από την άφιξη του Όθωνα, η προσωρινή ελληνική κυβέρνηση ανέθεσε στους δύο νέους αρχιτέκτονες το σχεδιασμό των νέων Αθηνών. Οι δύο αρχιτέκτονες σχεδίασαν τη νέα πρωτεύουσα σύμφωνα με τις πολεοδομικές αρχές που επικρατούσαν στις νεοκλασικές κηπουπόλεις του πρώιμου 19^{ου} αιώνα. Η Αθήνα των Κλεάνθη και Schaubert είχε έκταση 2.890 στρέμματα και είχε υπολογιστεί ότι θα στέγαζε 35-40.000 κατοίκους. Το σχέδιο που πρότειναν συνοδευόταν από ένα εκτενές υπόμνημα όπου περιέγραφαν την ιδέα της πόλης που οραματίζονταν και ανέλυαν τις λεπτομέρειες της σύνθεσης.

Σχετικά με τις αρχαιότητες, τα εναπομείναντα μνημεία εντάσσονται προσεκτικά στο γεωμετρικό σύνολο. Μπορεί η νέα πόλη να χτίζεται μακριά σχετικά από το λόφο της Ακρόπολης, εξακολουθεί όμως να αναφέρεται σε αυτόν. Τα ερείπια της κλασικής εποχής συνήθως χρησιμοποιούνται ως "points de vue", ως ωραίες καταλήξεις για τους δρόμους, ως σημεία προσανατολισμού για τα νέα κτίρια. Στόχος των αρχιτεκτόνων ήταν όχι μόνο να ενώσουν την παλιά και την καινούργια πόλη αισθητικά, αλλά να δημιουργήσουν για τους Αθηναίους έναν τόπο διδαχής, μια εστία ηθικής μόρφωσης, ένα φυσικό μουσείο.

Ωστόσο, μετά την έγκριση του σχεδίου, η τιμή της γης πολλαπλασιάστηκε με αποτέλεσμα η εφαρμογή του σχεδίου να φαντάζει αδύνατη για τα περιορισμένα οικονομικά της πολιτείας. Το συνεχώς αυξανόμενο κόστος των απαιτούμενων απαλλοτριώσεων κατέστησε το σχέδιο ανεδαφικό. Η κοινή αντίληψη ότι το σχέδιο ήταν «πολυτελέστατον» οδήγησε στην αναστολή του.

Έτσι το 1834, ο πατέρας του Όθωνα, Λουδοβίκος Ι', ανέθεσε στον Γερμανό αρχιτέκτονα Leon von Klenze να επιφέρει στο σχέδιο τις απαραίτητες αλλαγές. Πρωταρχικός στόχος της αναθεώρησης ήταν η μείωση των αποζημιώσεων για απαλλοτριώσεις. Ο Klenze διατήρησε τις βασικές χαράξεις του σχεδίου των Κλεάνθη και Schaubert. Ο τρόπος που αντιμετωπίζει την πολεοδομία διαφέρει από τη γεωμετρική ορθολογιστική προσέγγιση του αυστηρού νεοκλασικισμού.

Επηρεασμένος από τη θεωρία του ρομαντισμού αναζήτησε τις βαθύτερες αρχές της ελληνικής τέχνης και επέμεινε στις ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες του αττικού τοπίου.

Η διαχείριση του δημοσίου χώρου στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας. Η μεγαλεπήβολη οικοδομική δραστηριότητα, σημάδεψε την ίδρυση του κράτους και μετέφερε πολλά και διαφορετικά μηνύματα στον ελληνικό λαό. Απέδειξε με χειροπιαστό τρόπο την ανασυγκρότηση της χώρας, την οριστική αποκοπή από το οθωμανικό παρελθόν και την προσέγγιση της Δύσης. Οι νεοσυσταθείσες πόλεις με τα νεοκλασικά κτίρια αποτέλεσαν την απτή απόδειξη της προόδου και της κοινωνικής συνοχής.

Παράλληλα με τη δημιουργία μιας ενιαίας εθνικής γλώσσας, ιστορίας και θρησκείας, η πολιτεία ανέλαβε και τον έλεγχο της γης, της πολεοδομίας και της δημόσιας αρχιτεκτονικής. Η ταυτότητα του νέου ελληνικού κράτους σφυρηλατήθηκε όχι μόνο με τα βιβλία και τις εθνικές εορτές αλλά και μέσα από τον νεοσχεδιασμένο αρχιτεκτονικό χώρο. Η αρχιτεκτονική βοήθησε τους νέους θεσμούς να αποκτήσουν ρίζες στον χώρο και να ισχυροποιήσουν την παρουσία, αλλά και την παρέμβασή τους, στις ζωές των πολιτών. Ο πολεοδομικός σχεδιασμός αποτέλεσε το μέσο για τον έλεγχο της αστικής ανάπτυξης και την ικανοποίηση των συνεχώς αυξανόμενων αναγκών, ενώ ταυτόχρονα αποδείχθηκε χρήσιμο εργαλείο για την ομοιογενοποίηση ενός πληθυσμού πολλαπλών και ετερόκλητων καταβολών.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Η προσομοίωση του μητροπολιτικού πολιτιστικού κέντρου με τον νεοκλασικισμό επηρέασε και άλλες σημαντικές πόλεις της υπόλοιπης χώρας. Υπάρχουν πολλά μουσεία στην υπόλοιπη χώρα που έχουν νεοκλασικό στυλ όπως αυτά του μητροπολιτικού κέντρου της Αθήνας.

Παραδείγματα αυτών των πόλεων είναι η Τρίπολη με το αρχαιολογικό μουσείο το οποίο είναι νεοκλασικό κτίριο του Τσίλερ. Εκτίθενται ευρήματα ανασκαφών στην Αρκαδία, νεολιθικά και πρωτοελλαδικά αντικείμενα, σκέυη, καθώς και πλούσια συλλογή υστερομικηναϊκών, υπομικηναϊκών και γεωμετρικών χρόνων. Γλυπτά και ανάγλυφα, χάλκινα αγγεία, ελάσματα, εδώλια, επιγραφές, συμβάσεις, ψηφίσματα, αλλά και ευρήματα Παλαιοχριστιανικών και πρώιμων χριστιανικών χρόνων, επιτύμβιες στήλες και επιγραφές.

Εικόνα 6. Αρχαιολογικό Μουσείο Τρίπολης

Το Ναύπλιο με το λαογραφικό μουσείο το οποίο είναι σε ένα υπέροχο νεοκλασικό κτίριο, στο οποίο εκτίθενται τοπικές παραδοσιακές ενδυμασίες, όπλα, κοσμήματα, έργα τέχνης, παλιοί χάρτες, και αντικείμενα καθημερινής ζωής από όλη την Πελοπόννησο.

Εικόνα 7. Λαογραφικό Μουσείο

Η Σπάρτη με το αρχαιολογικό μουσείο, το οποίο στεγάζεται σε νεοκλασικό κτίριο του Βαυαρού αρχιτέκτονα Χάνσεν. Παρουσιάζει ευρήματα ανασκαφών στη Σπάρτη και την γύρω περιοχή. Αναθηματικές στήλες, κεραμικά Μυκηναϊκής, χάλκινα αρχαϊκής, αναθηματικές μάσκες καθώς και μωσαϊκά δάπεδα ρωμαϊκής περιόδου, μεγάλο πήλινο αμφορέα και ανδριάντα από παριανό μάρμαρο που αποδίδεται στο Λεωνίδα. Η Σπάρτη έχει επίσης και την Κουμαντάρειος πινακοθήκη σε ένα πανέμορφο διατηρητέο νεοκλασικό, στην οποία στεγάζει περιοδικές εκθέσεις της εθνικής πινακοθήκης, της οποίας παράρτημα είναι, καθώς και μόνιμη συλλογή Ευρωπαϊκών ζωγράφων.

Εικόνα 8. Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης

Ο Πύργος με το αρχαιολογικό μουσείο το οποίο στεγάζεται σε ένα διώροφο αξιόλογο νεοκλασικό κτίριο με υπόγειο, εσωτερικό αίθριο. Λειτουργούσε ως Δημοτική Αγορά της πόλης του Πύργου. Εικάζεται ότι είναι έργο του Τσίλερ.

Εικόνα 9. Αρχαιολογικό Μουσείο Πύργου

Το Αίγιο με το αρχαιολογικό μουσείο σε ένα νεοκλασικό χώρο, έργο κόσμημα για το Αίγιο του αρχιτέκτονος Τσίλερ. Το κτίριο κατασκευάστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και είναι ένα από τα κτίρια-μνημεία που άφησε την Ελλάδα ο μεγάλος Γερμανός αρχιτέκτονας.

Εικόνα10. Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου

Ο Βόλος με το αρχαιολογικό μουσείο, το οποίο είναι ένα ισόγειο νεοκλασικό κτίριο με συνολικό εμβαδόν 870τ.μ. που περιλαμβάνει επτά χώρους έκθεσης. Το αρχαιολογικό μουσείο Βόλου φιλοξενεί αρχαιολογικά ευρήματα από όλη τη Θεσσαλία, από την παλαιολιθική περίοδο έως και τα ρωμαϊκά χρόνια.

Εικόνα11. Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου

Ενότητα

4

Αναφορά στις σημερινές υπάρχουσες κτιριακές αντιπροτάσεις και το διάλογο που θέλουν να ανοίξουν με το παρελθόν.

ΤΑ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Οι κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές, και πολιτικές συνθήκες του 20^{ου} αιώνα, το τέλος της αποικιοκρατίας, η γενικότερη ενημέρωση και αφύπνιση των κοινωνικών ομάδων σε όλο τον κόσμο για την αξία της πολιτισμικής τους κληρονομιάς, η εξέλιξη της επιστήμης της αρχαιολογίας, της ιστορίας, της μουσειολογίας, η ανάπτυξη της θεωρίας του υλικού πολιτισμού, καθώς και οι σύγχρονες επιστημολογικές, κοινωνιολογικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές απόψεις που αφορούν κυρίως θέματα επικοινωνίας, ερμηνείας, μάθησης, γνώσης και σκέψης επηρέασαν γενικότερα τα μουσεία και τα ώθησαν στην αναζήτηση νέας πολιτισμικής και κοινωνικής ταυτότητας και νέου ρόλου. Αντί να ενδιαφέρονται κυρίως ή αποκλειστικά για τη διεύρυνση, συντήρηση, μελέτη και ανάδειξη των συλλογών τους, τα μουσεία άρχισαν να ενδιαφέρονται εξίσου για το κοινό τους για την αξιοποίηση των συλλογών τους προς όφελος της κοινωνίας.

Σύμφωνα με την E. Hooper- Greenhill (1987: 39-40), στο παρελθόν το μουσείο «επιδίωκε τη διατήρηση των αντικειμένων προς χάρη των ίδιων. Αυτό ήταν ένας αυτοσκοπός. Τώρα θέτουμε το ερώτημα γιατί, για ποιό σκοπό συντηρούμε αυτά τα αντικείμενα, για ποιό σκοπό υπάρχουν και πώς η διατήρησή τους για το μέλλον μπορεί να συνδεθεί με τη χρήση τους στο παρόν; Η λογική των μεγάλων συλλογών και του «μουσειακού ιμπεριαλισμού» αναλύονται σε όλα τα επίπεδα από πολλές διαφορετικές σκοπιές και τα συμπεράσματα που προκύπτουν επισημαίνουν ότι, εάν δεν μπορούμε να συνεχίζουμε να συλλέγουμε στο διηνεκές, πρέπει να αξιοποιήσουμε καλύτερα αυτό που έχουμε».

Τα μοντέρνα μουσεία συνδέονται με μοντέρνες επιστημολογικές αντιλήψεις που θεωρούν ότι η πραγματικότητα είναι σύνθετη και πολύπλοκη και ως εκ τούτου η απόλυτη γνώση της δεν είναι εφικτή. Εναλλακτικές ερμηνείες της πραγματικότητας μπορούν να είναι αποδεκτές, καθώς η γνώση δεν αντιστοιχεί στην ίδια την πραγματικότητα, αλλά δομείται από τα σκεπτόμενα υποκείμενα μέσα από σύνθετες διαδικασίες διάδρασης που αναπτύσσουν τα ίδια με την πραγματικότητα. Οι απόψεις αυτές έχουν επηρεάσει την εκθεσιακή λογική αλλά και την ευρύτερη επικοινωνιακή, πολιτιστική και εκπαιδευτική πολιτική των μοντέρνων μουσείων, τα οποία, αποφεύγοντας την ανάδειξη και προβολή μονοσήμαντων ακαδημαϊκών γνώσεων, παρουσιάζουν τα αντικείμενα με τρόπους που διευκολύνουν την προσέγγιση και κατανόησή τους από το κοινό.

Τα μοντέρνα μουσεία δεν παρουσιάζουν τα αντικείμενα απομονωμένα από κάθε κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Διασυνδέουν τα μουσειακά αντικείμενα μεταξύ τους. Τα εντάσσουν στο κοινωνικό πλαίσιο προέλευσής τους καθώς και στις λειτουργίες τους. Χρησιμοποιούν διάφορα μέσα πληροφόρησης που μπορούν να συμβάλλουν στη κατανόησή τους, όπως απλά και συνοπτικά κείμενα, κατανοητές λεζάντες, σκηνογραφικά πλαίσια, ήχους, οσμές, προβολές βιντεοταινιών, διαφανειών.

Συχνά, ειδικοί εμπυχωτές δραματοποιούν σκηνές από τις αναπαριστανόμενες ιστορικές περιόδους και καλούν τους επισκέπτες να ταξιδέψουν μαζί τους νοερά στα αντίστοιχα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα. Αλλά και η ίδια η έκθεση των αντικειμένων διαμορφώνει ένα κοινωνικό, νοηματικό και βιωματικό πλαίσιο που επιτρέπει και προκαλεί ουσιαστικό και δημιουργικό διάλογο με το κοινό. Δεν είναι τυχαίο ότι αρκετά μοντέρνα μουσεία επιτρέπουν και προτείνουν την επεξεργασία ορισμένων τουλάχιστον αντικειμένων με τα χέρια και επιδιώκουν την ουσιαστική συμμετοχή του κοινού σε διάφορες δραστηριότητες, παιχνίδια, δραματοποιήσεις, συζητήσεις.

Τα μουσειακά αντικείμενα δεν παρουσιάζονται πλέον με βάση παραδοσιακές «αντικειμενικές» επιστημονικές κατατάξεις που προσδιορίζουν μονοσήμαντα την ταυτότητα των αντικειμένων και τις μεταξύ τους σχέσεις. Τα αντικείμενα παρουσιάζονται με βάση τη σχέση τους με τον άνθρωπο και τις δραστηριότητές του.

Το μοντέρνο μουσείο είναι ένας χώρος χρωμάτων, μυρουδιών, μουσικών, κίνησης και διαλόγου. Είναι ένας χώρος ευρείας παιδείας και ψυχαγωγίας που δημιουργείται από τη ζωντανή σχέση που αναπτύσσει το κοινό με το περιεχόμενο του μουσείου. Είναι ένας χώρος που *υπάρχει και λειτουργεί*, όταν το κοινό συνδιαλέγεται με τα αντικείμενα και τις συλλογές του.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες φαίνεται ότι τα μουσεία χρησιμοποιούν την αρχιτεκτονική ως μέσο για να εδραιώσουν το νέο τους ρόλο, αυτό του χώρου απόλαυσης και ευχαρίστησης. Το να χρησιμοποιείς και να επενδύεις ένα τεράστιο ποσό σε ιδιαίτερα κτήρια έχει να κάνει λιγότερο με το ρόλο του μουσείου σαν «μη κερδοσκοπικό ινστιτούτο» και περισσότερο με τον εκμοντερνισμό, που χαρακτηρίζει την εποχή μας, καθώς και με κυβερνητικές πολιτικές σχετικά με την αναγέννηση οικονομικά υποβαθμισμένων περιοχών. Φυσικά υπάρχουν και πολλοί άλλοι παράγοντες που έχουν επηρεάσει αυτό το φαινόμενο. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι αυτά τα κτήρια δίνουν ένα χαρακτηριστικό τόνο στη σύγχρονη αρχιτεκτονική έρευνα, όσο αφορά στο σύνθετο ρόλο του μουσείου. Ταυτόχρονα, αυτές οι κατασκευές βοηθούν το μουσείο να προσδιορίσει τον εαυτό του ως ένας λειτουργικός δημόσιος χώρος, που εκφράζει μια ευρύτερη πολιτιστική ανάπτυξη, πέρα από κάθε προσπάθεια καλλιτεχνών και συλλεκτών να ελέγξουν τον κόσμο της τέχνης.

Στη δεκαετία του '90 τα μουσεία τέχνης παρουσιάζουν μια άνθιση όσο αφορά στην αρχιτεκτονική μορφή τους. Καινούργιες κατασκευές εμφανίζονται στην Ευρώπη, σε μια προσπάθεια να δικαιολογήσουν την ύπαρξή τους στο όνομα της τέχνης και του καλού του κοινού. Είναι γεγονός ότι νέες κατασκευαστικές φόρμες μουσείων αναπτύχθηκαν μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τόσο στη Β. Αμερική όσο και την Ευρώπη. Μέχρι εκείνη την περίοδο τα κτήρια με την μορφή αρχαίου ελληνικού ή ελληνιστικού ναού, έμοιαζαν να είναι η καταλληλότερη και η πλέον εγκεκριμένη μορφή για ένα μουσείο. Αλλά αυτός ο τύπος δεν είναι πια αρκετός. Τα μουσεία τέχνης ήθελαν να γίνουν ελκυστικά σε νέο, μεγαλύτερο κοινό.

Ήδη πιο πριν, η δεκαετία του '80 χαρακτηρίζεται από μια μετα-μοντέρνα προσέγγιση της τέχνης: πέρα από την υπάρχουσα τέχνη της ελίτ ένα άλλο είδος είχε παραχθεί από το κοινό και απευθυνόταν στο κοινό, η τέχνη των μαζών. Αναπτύχθηκαν καλλιτεχνικές υπερπαραγωγές, εκθέσεις που στόχευαν στη μεγαλύτερη κάλυψη και δημοσιότητα για να προσελκύσει το κοινό. Υπό το όνομα της «δημοκρατίας», οι «υπερπαραγωγές τέχνης» προσπάθησαν να μειώσουν τους όρους «εκπαιδευτικό», ελιτιστικό και ακαδημαϊκό. Όροι που συνόδευαν τα μουσεία τέχνης στο μυαλό του κοινού. Έφτασε η ώρα όπου τα μουσεία θέλησαν να καλλιεργήσουν βιώματα όπως η χαρά, η διασκέδαση και η χαλάρωση. Στην προσπάθεια να αποτινάξουν την παλιά εικόνα ενός ιερού χώρου, ανοικτού μόνο σε μια ελίτ τάξη, τα μουσεία έχουν πια εντυπωσιακά και μοντέρνα εστιατόρια και καφετέριες, θέατρα και μαγαζιά.

Δεν είναι ξεκάθαρο αν τα ινστιτούτα ή οι επισκέπτες είναι αυτοί που οδηγούν τις εξελίξεις, αλλά είναι γεγονός ότι οι απαιτήσεις του επισκέπτη έχουν αλλάξει. Δεν αποτελεί πια μια ελιτιστική τάξη υψηλού μορφωτικού επιπέδου αλλά μια ομάδα καλύτερα ενημερωμένη. Οι επαγγελματίες του χώρου έχουν κατανοήσει ότι χρειάζεται να αλλάξουν τη στάση τους απέναντι στο κοινό τους, με σκοπό να κερδίσουν την προσοχή του και να ανταποκριθούν στις ανάγκες του.

Η χρήση πολυμέσων και της νέας τεχνολογίας για την εικαστική έκφραση έχουν αλλάξει δραματικά την έννοια των μουσείων τέχνης και τώρα πια το κοινό περιμένει ένα περιβάλλον που ικανοποιεί την περιέργειά τους στη μοντέρνα τέχνη και την τεχνολογία σε αυτή, ώστε ένα κτήριο να μπορεί να διασαφηνίσει την ίδια του την ύπαρξη σε άμεση συνάρτηση με τη νέα τεχνολογία. Όμως, τα τελευταία χρόνια είναι φανερό ότι τα μουσεία τέχνης απαιτούν ένα νέο ρόλο και λειτουργία, πιο ελκυστικό για το κοινό που να βοηθά στην αναγέννηση ενός ολόκληρου πεδίου, χρησιμοποιώντας την αρχιτεκτονική ως αφετηρία.

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

Η κατασκευή ενός νέου μουσείου στη σύγχρονη κοινωνία αποτελεί μια ευκαιρία για επαναπροσδιορισμό της στρατηγικής, της λειτουργίας και της ιδεολογίας ενός ιδρύματος, με στόχο την πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη παγκοσμίως.

Η αρχική ανάγκη ύπαρξης των μουσείων εντοπίζεται στην ανάγκη των κοινωνιών να επεξεργαστούν την εθνική τους ταυτότητα και να την επαναπροσδιορίσουν μέσα στο χρόνο. Τα μουσεία δημιουργούνται με σκοπό να διαβιβάσουν τη μνήμη των πολιτισμών, να καταγράψουν το παρελθόν και να σηματοδοτήσουν το μέλλον. Τα τελευταία χρόνια βιώνουμε μια "έκρηξη" στην κατασκευή μουσείων, τα οποία φιλοξενούν ιδιωτικές και δημόσιες συλλογές έργων τέχνης. Η ξέφρενη κατασκευή μουσείων διεθνώς υποδεικνύει μια παγκόσμιας κλίμακας αγάπη για τον πολιτισμό και επιβεβαιώνει την κατανόηση των κοινωνιών σχετικά με τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει ένα τέτοιο ίδρυμα για τις σύγχρονες πόλεις, αναβαθμίζοντας τον πολιτιστικό χώρο αλλά και την παγκόσμια οικονομία. Ταυτόχρονα έχει αλλάξει ριζικά και η σημασία των κτιρίων των μουσείων μέσα στην αστική δομή. Σ' αυτό το πλαίσιο οι πόλεις επενδύουν στην οικοδόμηση νέων σύγχρονων κτιρίων, ενώ παγκόσμιας φήμης αρχιτέκτονες καλούνται να δημιουργήσουν την ταυτότητα ενός νέου ιδρύματος. Άλλωστε, τα μουσεία σύγχρονης τέχνης χρησιμοποιούσαν ανέκαθεν την αρχιτεκτονική ως όχημα για την αυτοανανέωση και την αναγνώρισή στόχο τον επαναπροσδιορισμό της συνεχώς εξελισσόμενης τέχνης.

Η κατασκευή ενός νέου μουσείου και ειδικότερα μιας επέκτασης σε ένα υφιστάμενο κτίριο προσφέρει τη δυνατότητα για συστηματική θεώρηση σχετικά με το μέλλον ενός ιδρύματος, που είναι από τη φύση του προσκολλημένο στις παραδόσεις και επικεντρώνεται στη σταθερότητα και στη συντήρηση. Είναι επομένως μια ευκαιρία για επαναπροσδιορισμό της στρατηγικής, της λειτουργίας και της ιδεολογίας ενός ιδρύματος.

Αυτό που διακρίνει το σχεδιασμό των σύγχρονων μουσείων στο αρχιτεκτονικό σκέλος είναι ότι δεν πρόκειται απλά για κτίρια μεγαλύτερης κλίμακας, αλλά κυρίως για έργα που σηματοδοτούν την ισχυρή ταυτότητά τους. Σε αντίθεση με το σχεδιασμό κτιρίων που προορίζονται για εμπορική χρήση, τα πολιτιστικά κέντρα προσφέρουν στον αρχιτέκτονα μεγαλύτερη ελευθερία στην ανάπτυξη και στη δημιουργία των χώρων και των μορφών. Οι αρχιτέκτονες καλούνται να "πλάσουν" τους χώρους, μέσα στους οποίους στεγάζεται η τέχνη. Ωστόσο, έντονη κριτική ασκείται στους αρχιτέκτονες εκείνους, οι οποίοι προχωρούν σε φορμαλιστικές αναζητήσεις, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τη λειτουργικότητα των χώρων. Για παράδειγμα, το μουσείο Guggenheim του Frank Lloyd Wright επικρίθηκε για τη δημιουργία μιας χωρικής κατάστασης, η οποία για πολλούς επισκίαζε τα έργα τέχνης. Για τον Frank Lloyd Wright επρόκειτο για μια σύνθεση, που είχε ως στόχο την απόλυτη συμφωνία μεταξύ του χώρου και της τέχνης που στέγαζε. Το κτίριο του Guggenheim στο Μπιλμπάο, σχεδιασμένο από τον Frank Ghery, ήταν υπ' αυτήν την έννοια μια μεγάλη έκπληξη για την πόλη, καθώς το αποτέλεσμα ήταν ένα κτίριο "σύμβολο" αρχιτεκτονικής, που οδήγησε στην αναβάθμιση ολόκληρης της αστικής περιοχής, στην οποία εντάχθηκε. Αν απομονώσει κανείς τις περιπτώσεις κτιρίων που υπερβάλλουν, δίνοντας σημασία μόνο στην αρχιτεκτονική του κελύφους, θα διαπιστώσει πως ο σχεδιασμός για τα σύγχρονα κτίρια μουσείων επικεντρώνεται στις σχέσεις του κτιρίου με το τοπίο και στην απόλυτη ενσωμάτωσή τους στον αστικό ιστό.

Ο 21ος αιώνας θα σηματοδοτήσει την εποχή που ο σχεδιασμός των μουσείων θα αποτελέσει το χώρο πειραματισμού και προόδου της αρχιτεκτονικής δημιουργίας και μια πηγή έμπνευσης για όλες τις τυπολογίες κτιρίων. Οι χώροι που θα στεγάσουν ένα σύνολο έργων τέχνης θα πρέπει να συλληφθούν και να αναπτυχθούν, έχοντας την απαιτούμενη χωρική και δομική ευελιξία που θα επιτρέπει την εγκατάσταση προσωρινών εκθέσεων. Στις ημέρες μας

δεν σχεδιάζονται πλέον νέα κτίρια μουσείων για τη στέγαση αποκλειστικά μόνιμων εκθέσεων έργων τέχνης. Ακόμη και τα μεγαλύτερα έργα τέχνης ταξιδεύουν σε διαφορετικούς τόπους και ανασυγκροτούνται σε διαφορετικούς χώρους έκθεσης. Ογκώδη γλυπτά, εγκαταστάσεις βίντεο και φωτογραφίες εκτίθενται ταυτόχρονα στον ίδιο χώρο σε μόνιμες ή περιοδεύουσες εκθέσεις, χωρίς ιεραρχική διαφοροποίηση μεταξύ των ειδών. Γι' αυτό το λόγο κατά το σχεδιασμό είναι απαραίτητη η ευελιξία στη λειτουργία των χώρων, καθώς αυτό που είναι σύγχρονο σήμερα θα είναι παλαιό σε μερικά χρόνια και επομένως θα πρέπει να παρουσιαστεί διαφορετικά.

Ένα μουσείο αποτελεί ένα ζωντανό οργανισμό που αναπτύσσεται, όταν συγκεκριμένες περιστάσεις το επιτρέψουν, καθώς απαιτεί την απόλυτη συνεργασία των καλλιτεχνικών, κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών φορέων μιας κοινωνίας, για να μπορέσει να δημιουργηθεί ένα ίδρυμα από και για την εποχή του. Η ταυτότητα του σύγχρονου μουσείου επαναπροσδιορίζεται, καθώς ξεπερνά την παλαιότερη ανάγκη δημιουργίας ενός μνημειακού χαρακτήρα κτιρίου, ενώ ταυτόχρονα μετεξελίσσονται οι κώδικες της αρχιτεκτονικής του. Τα μεγάλα σκαλοπάτια, οι στύλοι και τα αετώματα αντικαθίστανται από την ανάγκη των νέων μουσείων για αισθητική αυτονομία μέσα στο αστικό φάσμα και την ανάγκη δημιουργίας μιας ισχυρής αρχιτεκτονικής που αλληλεπιδρά με τον αστικό ιστό. Τη σύγχρονη αρχιτεκτονική έρχονται να συμπληρώσουν η χρήση των νέων υλικών, η αειφορία, η μελέτη του φωτισμού των χώρων, η ακουστική, η γραφιστική και η σκηνογραφία. Τα νέα κτίρια μουσείων τοποθετούνται σε ανοιχτούς χώρους, πλάι στο υδάτινο στοιχείο μιας πόλης και σε σημεία σύγκλισης του αστικού ιστού και των διαδρομών του.

ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Το μουσείο της Ακρόπολης είναι ένα παράδειγμα μοντέρνου μουσείου. Έργο συζητημένο και προβεβλημένο, είναι κτίριο διεθνούς φήμης για τους πολιτιστικούς θησαυρούς που στεγάζει στο εσωτερικό του και είναι ένα κτίριο αντάξιο της υψηλότερης τέχνης του κόσμου. Στοιχεία Νέας Τεχνολογίας εξασφαλίζουν θέματα ενέργειας και άλλα ειδικά αυτού του Μουσείου. Ανοξειδωτος χάλυβας, διάφανο γυαλί και μπετόν είναι τα βασικά υλικά του μουσείου, τα απόλυτα υλικά των σύγχρονων κατασκευών σε όλο τον κόσμο, πόσο μάλλον που αφορούν ένα κτίριο μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για μια λιτή αρχιτεκτονική λύση που διαπνέεται από τη μαθηματική ακρίβεια και την ιδεολογική σαφήνεια της αρχαίας Ελλάδας. Η πρόταση αυτή για το μουσείο της Ακρόπολης πληρούσε με τον καλύτερο τρόπο τις προδιαγραφές ανάδειξης των αρχαιοτήτων και τη σχέση του μουσείου με τον Ιερό Βράχο. Βασικό χαρακτηριστικό του κτιρίου αποτελεί η διαφάνεια, με το φυσικό φως να εισέρχεται από τους γυάλινους τοίχους του, κυρίως της αίθουσας του Παρθενώνα, και να διαχέεται σε όλους τους εκθεσιακούς χώρους. Στο εσωτερικό η πρώτη εντύπωση είναι αστραφτερή. Κι όμως δεν έχουν χρησιμοποιηθεί πολυτελή υλικά. Το αντίθετο, το συγκεκριμένο μουσείο σχεδιάστηκε με γνώμονα τη μέγιστη απλότητα, ιδιαιτερότητα που το καθιστά ξεχωριστό σε σχέση με τα άλλα μνημεία.

Εικόνα12. Μουσείο Ακρόπολης

Επίσης τρεις βασικές παράμετροι της αρχιτεκτονικής: το φως, η κίνηση και η φόρμα επιτρέπουν στο Bernard Tschumi να μετατρέψει τους περιορισμούς της τοποθεσίας του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης σε μια αρχιτεκτονική δημιουργία που χαρακτηρίζεται από μαθηματική και εννοιολογική καθαρότητα.

Ο Bernard Tschumi βασίζει το σχεδιασμό για το νέο μουσείο στις ιδιαίτερες συνθήκες του φυσικού ελληνικού φωτός. Αναγνωρίζει τη μοναδικότητα του ελληνικού φωτός και ταυτόχρονα εντοπίζει το διαφορετικό, με το οποίο θα πρέπει να φωτίζονται τα τρισδιάστατα γλυπτά σε σχέση με το πώς αντιμετωπίζεται ο φωτισμός των πινάκων. Ο σχεδιασμός για το νέο μουσείο επικεντρώνεται στον τρόπο, με τον οποίο το φυσικό φως θα αποκαλύψει με καθαρότητα τα γλυπτά αντικείμενα που στεγάζει. Η μετακίνηση μέσα στο χρόνο αποτελεί μια κρίσιμη διάσταση γι' αυτό το κτίριο. Η διαδρομή των επισκεπτών μέσα στο χώρο διαμορφώνει έναν αρχιτεκτονικό περίπατο που παρέχει πλούσια χωρική εμπειρία και ξεκινά από τις ανασκαφές στα θεμέλια του κτίσματος. Το κέλυφος του κτιρίου σχεδιάζεται έτσι, ώστε να προστατεύσει τα γλυπτά και τους επισκέπτες από την υπερβολική θερμότητα και το υπερβολικό φως, ενώ τα μάρμαρα τοποθετούνται με τον ίδιο προσανατολισμό που είχαν επάνω στο μνημείο του Παρθενώνα.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΑΤΡΑΣ

Άλλο ένα παράδειγμα μοντέρνου μουσείου είναι το Αρχαιολογικό Μουσείο της Πάτρας αφού είναι ένα υπερασύγχρονο κτήριο. Το αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών στεγάζεται και λειτουργεί από το 2009 σε νεόδμητο κτήριο που κατασκευάστηκε για τον σκοπό αυτό σε οικόπεδο που παραχωρήθηκε στο ΥΓΠΟΤ από την ΚΕΔ (Κτηματική Εταιρεία Δημοσίου) καθώς το μέχρι τότε Μουσείο στεγαζόμενο σε μικρό διατηρητέο κτήριο δεν ανταποκρινόταν στις σύγχρονες απαιτήσεις της τρίτης σε μέγεθος πόλης της Ελλάδας με μεγάλο λιμάνι και συνεχή οικονομική-κοινωνική-πολιτιστική ανάπτυξη. Στην έκθεσή του παρουσιάζονται ευρήματα που προέρχονται από την Πάτρα, την ευρύτερη περιοχή της και τη Δυτική Αχαιΐα γενικότερα, και καλύπτουν όλο το φάσμα της αρχαιότητας από το 3000 π.Χ. έως τον 4ο αι. μ.Χ. Σκοπό έχει αφενός μεν να καταστήσει τον απλό επισκέπτη, τον μαθητή, το παιδί, τον κάτοικο της πόλης κοινών της ιστορίας του και της εθνικής του ταυτότητας, αφετέρου δε να ικανοποιήσει τα ενδιαφέροντα του ειδικού επιστήμονα, του μελετητή και τέλος να προβάλει την αρχαία ιστορία και τέχνη της περιοχής στον τουρίστα.

Στόχος ακόμη του Μουσείου είναι να καταστεί ένα ζωντανό κύτταρο της πόλης που θα την επηρεάζει και θα επηρεάζεται από αυτήν (καλλιεργώντας μια αμφίδρομη σχέση με την κοινωνία) αλλά ακόμη να αποτελέσει πόλο έλξης υπερτοπικού χαρακτήρα, ο οποίος θα δώσει μια νέα πολιτιστική διάσταση στην Πάτρα.

Το ακίνητο και το κτήριο του Μουσείου βρίσκεται στην βόρεια είσοδο της πόλης επί της Ν.Ε.Ο Πατρών-Αθηνών και «επιβάλλεται» με τον όγκο του και τα μοντέρνα αρχιτεκτονικά μορφολογικά χαρακτηριστικά του στην περιοχή. Διαθέτει επιβλητική είσοδο και άνετους χώρους υποδοχής και εξυπηρέτησης του κοινού, μικρό αμφιθέατρο για εκδηλώσεις, αναψυκτήριο (που δεν έχει ακόμα λειτουργήσει), εκθετήριο και πωλητήριο ειδών Τ.Α.Π.Α, τρεις μεγάλες αίθουσες που αντιστοιχούν στις τρεις αντίστοιχες εκθεσιακές ενότητες και αίθουσα περιοδικών εκθέσεων. Διαθέτει ακόμη αίθουσα πολυμέσων, αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σύγχρονα εργαστήρια συντήρησης και αποθήκες, γραφεία για την διοίκηση και έναν άνετο υπαίθριο χώρο με θέσεις στάθμευσης των οχημάτων και μικρό πάρκο αναψυχής. Στην πρόσοψή του κυριαρχεί σφαιρικός θόλος επενδεδυμένος με φύλλο τιτανίου εδραζόμενος σε τεχνητή λίμνη. Η σύνδεση του Μουσείου με το υγρό στοιχείο επιστεγάζει τη σχέση της πόλης με τη θάλασσα.

Στο Μουσείο με στόχο την επιδίωξη της ένταξής του στην κοινωνική-πολιτιστική ζωή της πόλης πραγματοποιούνται ποικίλες εκδηλώσεις εκτός από τα εκπαιδευτικά προγράμματα: περιοδικές εκθέσεις ευρύτερου, πλην του αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, διαλέξεις, σεμιναριακού τύπου κύκλοι μαθημάτων συναφούς προς την αρχαιολογία και την αρχαία τέχνη, εορτασμοί με αφορμή την ημέρα των Μουσείων, της πανσελήνου του Αυγούστου κλπ.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών αποτελεί σήμερα ένα σημείο αναφοράς για την πόλη όχι μόνον ως αρχιτεκτόνημα αλλά και ως εκθεσιακός χώρος με τον πλούτο, την ποικιλία και το εύρος των εκθεμάτων του και τις σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις που το διέπουν, προσδίδοντάς της ένα επιπλέον συγκριτικό πλεονέκτημα και μια αφορμή για να το επισκεφτεί κανείς.

εικόνα 13. Αρχαιολογικό μουσείο Πάτρας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα μουσεία λοιπόν σήμερα έχουν αλλάξει τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά τους σε σχέση με τα παλαιότερα μουσεία και είναι πιο σύγχρονα. Αυτό όμως γίνεται με τέτοιο τρόπο που να μπορούν να αναδείξουν τα εκθέματά τους όσο σύγχρονο και να είναι το κτίριο. Συνδέονται με το παρόν και με το παρελθόν, καθώς οι συλλογές τους, υλικές μαρτυρίες του παρελθόντος, αποκτούν σημασία με βάση τη σχέση διάδρασης που αναπτύσσει μαζί τους το κοινό στο παρόν. Επίσης παρουσιάζουν τις συλλογές τους ως έργα ανοικτά σε πολλαπλές σημασίες και ερμηνείες στο παρόν.

Τέλος, τα μουσεία αποτελούν μηχανισμό συγκρότησης της εθνικής ταυτότητας και από τις απαρχές τους λειτούργησαν ως χώροι παραγωγής και αναπαραγωγής της ιστορικής γνώσης. Αφενός προστατεύει τις αρχαιότητες και αφετέρου τεκμηριώνει στη σύγχρονη, τη διαχρονική υπόσταση του έθνους. Στη χώρα μας υιοθετούν και εκπροσωπούν την επίσημη ιδεολογική στάση του κράτους για το ένδοξο ελληνικό παρελθόν και τίθενται στην υπηρεσία της ανάγκης για συγκρότηση εθνικής ταυτότητας. Επιδιώκουν δηλαδή την άμεση και αποτελεσματική απόδοση της ταυτότητας μιας ανθρώπινης κοινότητας σε ότι αφορά τη ζωή της και τον πολιτισμό της. Η οργάνωσή τους εξασφαλίζει και διασώζει τις μαρτυρίες που συνθέτουν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της γεωγραφικής περιοχής και της ανθρώπινης κοινωνίας που έζησε σε αυτή, καθώς και των δραστηριοτήτων που ανέπτυξε. Επομένως αποτυπώνουν την πορεία και την εξέλιξη του έθνους που τα δημιούργησε και αποτελούν στοιχείο της ταυτότητας ενός λαού και πιστοποίηση της ενότητας και της συνέχειας του εθνικού πολιτισμού μέσα στο χώρο και τον χρόνο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Michaelis A., *Der Parthenon*, Breitkopf und Hartel, Leipzig, 1881

Stevens G.Ph., Caskey L., Fowler H., Paton J., *The Erechtheum*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, Madison, 1928

Βερσάκης Φ., *Το θέατρον του Ηρώδου*, ΑΕ 1912, σσ. 163-182

Βουδούρη Δ., *Κράτος και Μουσεία: το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2003

Βουτυράς Μ., Βουτυρά Α.Γ., *Η αρχαία ελληνική τέχνη και η ακτινοβολία της*, Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα, 2011

Δ. Κωνσταντίνος, *Βυζαντινό μουσείο*, ΒΧΜ, Αθήνα, 2009

Δ. Φωτόπουλος, Α. Δεληβορριάς, *Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη*, Α. Πετρουλάκης, Αθήνα, 1997

Ζιρώ Δ., *Μελέτη αποκαταστάσεως του ναού της Αθηνάς Νίκης*, Υπουργείο Πολιτισμού, Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, Αθήνα, 1994

Καβαβιάς Π. & Καβεράου Γ., *Η ανασκαφή της Ακροπόλεως*, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1906

Καλλιγιάς Π.Γ., *"Εργασίες τακτοποιήσεως και διαμορφώσεως του Ιερού Διονύσου Ελευθερέως της Νοτίου Κλιτύς Ακροπόλεως (1961-1962)"*, Β1' Χρονικά, ΑΔ 18 (1963), σ. 12-18

Κόκκου, Α., *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, εκδ. Ερμής, Αθήνα, 1977

Κοντολέων Ν., *Το Ερέχθειον ως οικοδόμημα χθόνιας λατρείας*, Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα, 1949

Κορρές Μ., Μπούρας Χ., *Μελέτη αποκαταστάσεως του Παρθενώνος*, ΥΠΠΟ- Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, Αθήνα, 1983

Μαστραπάς Αντ. Ν., *Ελληνική αρχιτεκτονική από τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους μέχρι τη Ρωμαιοκρατία*, Ινστιτούτο βιβλίου –Α. Καρδαμίτσας, Αθήνα, 1994

Μπρούσκαρη Μ., *Τα μνημεία της Ακροπόλεως*, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα, 1996

Μπρούσκαρη Μ.Σ., *Το θωράκιο του ναού της Αθηνάς Νίκης*, Αθήνα, 1998

Νάκου Ειρήνη, *ΜΟΥΣΕΙΑ: ΕΜΕΙΣ, ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ*, εκδ. νήσος 2001

Ορλάνδος Α., *Η αρχιτεκτονική του Παρθενώνος*, εν Αθήναις αρχαιολογική εταιρεία, Αθήνα, 1977

Παπαδημητρίου Ν., *Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, ΜΚΤ, Αθήνα, 2007

Παπαθανασόπουλος Θ.Γ., *Το Ιερό και το Θέατρο του Διονύσου*, Αθήνα, 1993

Παπανικολάου-Κριστένσεν Α., *Το Παναθηναϊκόν Στάδιον η ιστορία του μέσα στους αιώνες*, Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα, 2003

Παπαχατζής Ν., *Παυσανίου Ελλάδος περιήγησις: Αττικά*, εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1974

Τραυλός Ι., *Πολοδομική εξέλιξις των Αθηνών*, ΚΑΠΟΝ, Αθήνα 1961 (1)/1993 (2)

Χουρμουζιάδη Α., *Το Ελληνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ο εκθέτης- το έκθεμα-ο επισκέπτης*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2006

Χριστοπούλου Β., *Αρχαία Αγορά της Αθήνας- Άρειος Πάγος. Σύντομο Ιστορικό και Περιήγησις, Αρχαιολογικοί Περίπατοι γύρω από την Ακρόπολη αρ. 4*, ΥΠΠΟ- ΤΑΠΑ, Αθήνα, 2004

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

BernardTschoumiArchitects, *Ενημερωτικό Δελτίο Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού Μουσείου Ακροπόλεως*

Καλτσάς Ν., <<Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 180 χρόνια προσφοράς η ιστορία και οι <<περιπέτειές>> του στη διάσωση και την προβολή του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού >>, *Τεχνογράφημα*, Τ.379, (15/7/2009)

ΔΥΚΤΙΟΓΡΑΦΙΑ

<http://www.yppo.gr/>

<http://www.theacropolismuseum.gr/>

<http://www.cycladic.gr/>

<http://www.namuseum.gr/>

<http://www.byzantinemuseum.gr/>

<http://www.benaki.gr/>

<http://vivliothiki-pirgou.gr/dimotiki-agora-polis-pirgou>

http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3271

Η νεοκλασική πολεοδομία ως ιδεολογικός μηχανισμός, κατά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, διαθέσιμο στο: <https://kompreser.espivblogs.net/2011/09/09/neoklasiki-poleodomia-mixanismos/>

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΜΑΤΙΕΣ: Η Αθήνα από τον ύστερο 19ο αιώνα έως το 1940, διαθέσιμο στο: <http://www.greekarchitects.gr>

ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΟΔΟΣ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ, διαθέσιμο στο: http://panagiotisandriopoulos.blogspot.co.ke/2012/11/blog-post_9.html

Αφιέρωμα: Νεοκλασικισμός, διαθέσιμο στο: <http://lyk-klas-arsak.att.sch.gr/wp-content/uploads/2012/03/Arxitektoniki-Neoklassikismos.pdf>

Ο ρόλος του Μουσείου ως φορέα συγκρότησης εθνικής ταυτότητας στην Ευρώπη, διαθέσιμο στο: <https://alkaterina.wordpress.com/2015/07/20/o-ρολος-του-μουσειου-ως-φορεα-συγκρο/#more-3>

Ύλη και Κτίριο, διαθέσιμο στο: <http://www.ili-ktirio.gr/1A47EF2F.el.aspx>

Το καινούργιο μουσείο της Πάτρας, διαθέσιμο στο: <http://remaliaclub.gr/forum/showthread.php?t=2978>

Τα μουσεία της Πελοποννήσου, διαθέσιμο στο: http://www.matia.gr/7/76/76_1_16.html

Αρχαιολογικό Μουσείο Πάτρας, διαθέσιμο στο: http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3248